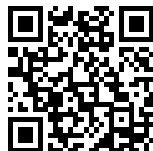
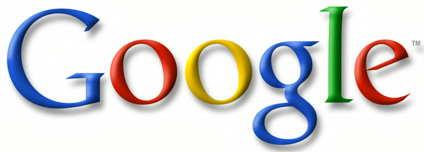

VE
RI
TAS
ET
SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ECCLESIAE

STRIDEN EMELLAN

DET NATIONELLA OCH FRÄMMANDE

I DANMARKS VITTERHET EFTER HOLBERG.

ETT BIDRAG TILL DANMARKS LITERATURHISTORIA

AF

HENRIC HALLBÄCK.

LUND,
BERLINGSKA BOKTRYCKERIET,
PÅ FR. BERLINGS FÖRLAG,
1872.

Förord.

Med efterföljande literaturhistoriska studie har författaren icke afsett att lemna en fullständig framställning af den intressanta, fastän ännu föga utredda, frågan om det rätta förhållandet, hvari de nationella och de främmande inflytelserna i Danmarks vitterhet böra ställas till hvarandra. Hans enda anspråk är att anses hafva lemnat några bidrag till en kritisk betraktelse öfver några punkter, som med denna fråga stå i sammanhang. Hvad som derföre är förbigånget, det lemnar förf. åt andra att kritiskt och historiskt behandla. För hvad han upptagit till skärskådande och för det sätt, hvarpå han utfört det, är han deremot lika skyldig som villig att bära ansvaret.

Lund i Maj 1872.

I.

Bland allt det myckna osäkra och tvifvelaktiga, som Danmarks literaturhistoria erbjuder, har det alltid ansetts såsom en obestridlig sanning, att Ludvig Holberg icke allenast skapade en ny literatur, utan att hela Danmarks nyare odling, särskildt hennes folkliga karakter, är att ytterst hänföra till denne det sunda vettets, den praktiska vetenskaplighetens och den nationella bildningens målsman.

Man har emellertid under den senare tiden börjat mycket tvista angående ursprunget till de bildningselement, hvilkas inflytelser gjorde Holberg till den betydningsfulle skriftställare som han blef, och under det man å ena sidan velat påstå, att dessa element voro egendomligt norska och i betydlig mon främmande för den särskildt danska andliga utvecklingen, med hvilken Holberg fullständigt bröt, har man å andra sidan sökt fasthålla just detta sammanhang mellan den danska odlingen och Holbergs verk samt uppvisa, att detta väsendtligen tog sin styrka från Danmarks egen föregående bildning, att det anslöt sig till en i Danmarks literatur redan påbörjad riktning och endast fortsatte och afslutade en redan i gång varande utveckling.

Utan att vid detta tillfälle hafva för afsigt att gifva en uttömmande lösning af denna fråga, som här och der synes allt för mycket hafva antagit karakteren af en ömtålig nationalitetsfråga, vilja vi dock icke underlåta att yttra oss derom och att framställa såsom vår mening, att, så vida de nämda åsigterna ställa sig ensidigt upp emot hvarandra så som hvarandra be-

kämpande, oförenliga motsatser, så torde ingen utaf dem vid en närmare pröfning befinnas vara i verklig besittning af sanningen.

För vår del tänka vi om denna sak, i korthet, följande:

Hvad Holberg medförde till den danska literaturens förnyelse, som kan anses såsom egendomligt norskt och härledande sig från hans kortvariga vistelse i Norge, är, för så vidt det hittills låtit upvisa sig, hvarken så mycket eller så betydande, att det i och för sig kunde bilda hans karakter så som epokgörande författare och sätta honom i stånd till att gifva literaturen och hela tidsandan en alldeles ny riktning, om det äfven aldrig kan bestridas, att många erinringar om Holbergs norska härkomst spåras i hans skrifter och att ett norskt lynne gör sig märkbart på många punkter i hans uppträdande såsom författare.

Men ej heller torde man hafva särdeles lätt för att bevisa, att det i den egentligt danska literaturens ställning före Holberg fans några verkliga hållpunkter, vid hvilka han tog fast, eller någon framåtgående riktning, till hvilken han anslöt sig och genom hvars fullförande så långt fram som det var möjligt han fullbordade sin omgestaltning af literaturen [1]). Väl saknar hans upträdande icke vissa betingelser, som kunna sägas förbereda och möjliggöra det — ty kulturen gör inga språng och allt menskligt har sin rot i och sitt sammanhang med något föregående, utan hvilket det omöjligt skulle kunnat framträda [2])

[1]) Den under förra året af S. B. Smith utgifna *Grevens og Friherrens Komedie,* som förskrifver sig redan från Christian V:s tid, torde väl knappast kunna anses såsom något särdeles vigtigt bevis, då denna dramatiska satir dels står allt för ensam dels är i hela sin anläggning, trots sitt literatur-historiska intresse, allt för ofullkomlig för att kunna betraktas så som bevisande någon lustspelsdiktning före Holberg, hvilken skulle tjenat honom till förebild och utgångspunkt.

[2]) I högst betydlig mon kan t. ex. det tredje ståndets växande inflytande efter enväldets införande sägas ha banat vägen för up-

— men utan farhåga för misstag torde man kunna påstå, att Holberg till fullförande af det verk, åt hvilket han med lugn besinning och praktiskt beräknande förstånd egnade sitt lif, lika litet tog något stöd i den literatur, som fans närmast före och bredvid honom i Danmark, som han hemtade något det ringaste ur den danska medeltidens romantiska diktning eller ur den gamla, gemensamt nordiska literaturen, ett område, som han uppenbart föraktade, hvilket alltid blef honom främmande och åt hvilket han — ty värr! — först under sina sista lefnadsår med sjunkande krafter egnade något intresse [3]).

komsten af en folklig literatur och möjliggjort befrielsen från den ensidiga skol-lärdomens tvång.

[3]) Bekant är hans yttrande till en person, som frågade efter Arne Magnusen: "Han sidder vel hjemme og gnaver paa sine Skindpjalter," liksom hans föraktfulla utlåtelser om Visan om Axel Thordsen och i allmänhet om de danska medeltidsromanzerna. (Se t. ex. Dedikationen af Peder Paars). — Med vår uppfattning af Holbergs förhållande till sina föregångare öfverensstämmer Rahbeks utlåtande, då han säger: "Holberg staaer langt mere isoleret paa vort Parnas end man skulde förmodet. Til hans egen dannelse og aandsvending synes umiskjændeligen fremmede, og det næst oldtidens Classikere i sær de franske, — thi den tydske poesie, som just da havde den hoffmannswaldaulohensteinske smitte, havde han ingen synderlig kjærlighed til, og med den engelske var han mindre fortrolig, end man efter hans ophold der i landet skulde ventet — at have bidraget det meste. Af sine forgjængere, hvis man ellers kan kalde dem saaledes, der vandrede til det samme maal ad langt andre og mindre heldige veje, end han, synes han, efter hvad man læser i hans skrifter, kun at have agtet den eneste Bording; i det mindste er han den eneste han med berömmelse omtaler.... Men at han paa de mest originale maader vidste at öse af de fremmede, at alt hvad han tog fra dem i bogstavelig betydning fordanskede sig under hans pen, dette gjorde ham til sandere dansk original-skribent, end om han var gaaet frem i sine landsmænds spor, der dog samtlig fra först af havde mest tydske forgjængere til vejledning." Nyerup og Rahbek, Bidrag til den danske Digtekunsts Historie IV. 291—292.

Om man fördomsfritt tager hänsyn till de omständigheter, hvilka onekligen haft det mesta inflytandet på Holbergs bildning, nemligen hans många resor i främmande länder, om man vidare ser på karakteren af hela hans verksamhet och aktgifver på hans egna yttranden och uttalanden öfver denna, så skall man, förmena vi, icke kunna undgå att finna, att liksom den egentliga anledningen till Holbergs upträdande låg uti hans insigt af den låga ståndpunkt, på hvilken literaturen och särskildt vitterheten befann sig i Danmark, och uti hans föresats att göra sitt fäderneslànd lika berömdt för bildning och vett som andra länder [4]), så var det derigenom att han i sig upptog hela det bildade Europas kulturlif och lät detta blifva en befruktande kraft i sin författareverksamhet, som han skapade en ny literatur — väl icke i den mening, som om en hel literaturperiod samlade sig kring honom såsom sin medvetna medelpunkt, utan förnämligast så, att han, genom att bringa den förra vitterheten i glömska och med sina skrifter öfverglänsa alla samtida författare, genom att tvinga den förstenade klassiska lärdomen att "maka åt sig" och med löjets vapen krossa det lärda pedanteriet samt genom att införa modersmålet i dess rätt och grundlägga en bildning för hela folket gjorde vägen fri för ett friskare andligt lif och öppnade utsigter till en allmänt folklig odling.

Det har ofta framhållits såsom ett förhållande, värdt att väcka förvåning, att Holberg icke bildade någon skola eller framkallade några lärjungar, som slöto sig till honom och fortsatte hans verk. Man har till och med velat finna, att icke ens hos enskilda författare något bestämdt inflytande af honom kan uppvisas, och man har på den grund uttalat de skarpaste

---

[4]) "Mit fædreneland skal ikke staae tilbage." — Han önskade "böde paa visse ting *in litteris*, som os fattedes, og hvis mangel har været os bebreidet af fremmede nationer." (Jfr företalet till Kirkehist., till Heltindehist. m. fl.).

förkastelsedomar öfver hans samtid, som lät honom stå ensam, och öfver hans närmaste eftertid, hvars kortsynthet och brist på nationalitetskänsla man uteslutande tillskrifvit den omständigheten, att den danska literaturen under det 18:de århundradets senare hälft vände sig till andra länders literaturer att söka mönster och öfverlemnade ledningen af sin andliga utveckling åt inflyttade utländingar.

Det förtjenar emellertid att närmare undersökas, huru vida det nämda förhållandet i sjelfva verket förefinnes i hela den omfattning, som man gifvit det, äfven som huru vida man är berättigad att uti den utveckling, som literaturen tog strax efter Holberg, endast se ett lika oförklarligt som onaturligt öfvergifvande af den väg, som beträdts och angifvits af honom. Besvarandet af denna fråga har betydelse för hela den uppfattning och värdering, som man måste göra af danska vitterheten ända från Klopstocks ankomst till Danmark och till det stora anfallet mot tyskeriet 1789, äfven som den fulla betydelsen af detta sist nämda nationella upvaknande, hvilket förberedde det nya århundradets framsteg, icke kan inses, utan att man först tillegnat sig den rätta synpunkten för bedömandet af den föregående vitterhetens historia och särskildt hennes förhållande till Holberg.

Vi skola derföre genom några anmärkningar söka bidraga till att belysa detta förhållande och de omständigheter, som stå dermed i sammanhang.

Obestridligt är det först och främst, att Holbergs betydelse för Danmarks literatur är af den mest omfattande art och att hans inflytande på sitt lands andliga utveckling varit större än någon annans under århundraden. Genom det stora omslag han åstadkom med afseende på modersmålets användning såsom bildningsmedel, genom sina filosofiska och historiska arbeten, genom det sinne han väckte för komisk diktning, genom det att han i populära skrifter framlade vetenskapens resultat och gjorde kunskap och bildning till en hela folkets gemensamma

egendom — genom allt detta införde han den danska literaturen som en gren af den allmänna europeiska, gaf henne ett stöd i det verkliga lifvet och förberedde utvecklingen af en folklig bildning, som varit fullkomligt främmande för den tid, som gått före honom.

Lika litet kan det förnekas, att redan Holbergs egen samtid började i flera fall öfvergifva och glömma honom och att literaturens utveckling efter honom väsentligen fick en främmande och utländsk prägel. Allt mera kom den i händerna på främlingar — särskilt inflyttade tyskar — och det utländska inflytandet blef under tidens lopp så starkt, att icke en gång en Ewalds diktning, der hon anslog nationella toner, på samma gång som hon vittnade om det äkta skaldesnillets ingifvelse, förmådde fullt rycka samtiden med sig och göra sig förstådd. Den största delen af århundradets sista hälft böjde sig utan något verksamt motstånd under det öfvermäktiga Tyskeriets inflytande, och äfven tidens mest begåfvade författare skattade till den främmande bildningen och efterliknade främmande mönster, till dess ändtligen, hardt nära det sista årtiondets ingång, den på fullt allvar vaknande nationalitets- och frihetskänslan, under intrycket af den fara, som hotat genom den Struensee'ska styrelsens Tyskeri, började ett ordentligt korståg mot den odanska bildningen och främlingarnes öfvermod samt med Peter Andreas Heiberg som ledare och ypperste målsman åstadkom en kraftig reaktion på alla områden, hvarigenom ensamt det stora pånyttfödelsens verk, som inträdde vid det 19:de århundradets början, kunde blifva en möjlighet.

Men, om man å andra sidan söker efterforska orsakerna till sist berörda förhållande och att finna de samverkande krafter, som efter Holberg gjorde, att danska literaturen sökte utländska förebilder och hufvudsakligen kom att gå i den tyska literaturens ledband, så skall man utan svårighet kunna uptäcka, att en del af dessa orsaker äro af den art, att de både betydligt urskulda Holbergs landsmän för den riktning, som litera-

turen tog, och låta denna riktning gifva mindre anledning till förvåning än hvad vid första påseendet kan synas vara fallet. Man skall dock till sist nödgas erkänna, att om äfven det danska lynnets eftergifvenhet för främmande intryck samt politiska och sociala förhållanden i hög grad befordrade den danska literaturens nära anslutning till den tyska, så funnos dock i sjelfva karakteren af Holbergs både personliga och literära framträdande anledningar, som bidraga att förklara detta förhållande, och man kan efter vår mening i sanning säga, att den väg, som han betecknat för literaturens fortgång, blef så långt ifrån öfvergifven, att hans eftertid tvärtom förde den vidare, fortsättande och fortskridande i enlighet med de grundsatser, som ledt honom sjelf, och det uppslag, som han gifvit.

Vi skola försöka att uppvisa, huru både i Holbergs personlighet och i hans upfattning af medlen och ändamålet för sin literära verksamhet förefunnos omständigheter, som dels betingade, att han icke bildade någon skola dels att literaturen efter honom vände sig till främmande mönster, omständigheter, som, till samman med historiska och politiska förhållanden till fyllest förklara både hvad som inom literaturen skedde och hvad som blef underlåtet.

Holbergs personlighet synes för det första icke mycket hafva varit egnad att samla omkring honom en krets af skalder och författare, för hvilka han kunnat vara den sammanhållande enheten, den bestämmande och lagstiftande förebilden, i likhet med förhållandet inom de skalde-skolor, som många andra länders literatur-historia har att omförmäla. Svag till helsan och lidande af mjeltsjuka, älskade han ensamhet och ostörd ledighet för de studier, som utgjorde hans förnämsta tröst och förströelse. Då han både hatade allt tillgjordt och upskrufvadt och var sparsam och återhållsam af grundsats och böjelse, så var han ingen vän af ett vidlyftigt umgänge eller af bekantskaper, som medförde utgifter; han blef derför otillgänglig och skydde sällskap samt ansågs af många som en

girig enstöring, en hjertlös tvärvigg, en bitter satiriker och menniskohatare, för hvars ironiska lynne och bitande skämt man hade allt skäl att taga sig till vara [5]). Sant är det onekligen, att, om också Holbergs brist på varm innerlighet och djupare känsla icke torde ha varit fullt så stora som den i alla hans arbeten öfvervägande förståndsriktningen visserligen gifva skäl att antaga, så har han dock bestämdt icke i sitt lif visat sig särdeles svag för förtroliga förbindelser med andra menniskor och han har åtminstone icke sökt tillfällen till personlig beröring med den verld, som omgaf honom. Icke heller lär han brukat att personligen uppmuntra någon till literära arbeten, var må hända till och med icke så litet svartsjuk om sin egen ära som författare och påstås ha visat missnöje, då någon sökte gå i hans fotspår [6]).

---

[5]) Denna misstanke var så utbredd, att Holberg under en tid icke ens kunde göra en anmärkning om de mest oskyldiga ting, utan att man spanade efter, om icke hans ord hade någon dubbelmening. Bekant är, huru man gjorde sig det största besvär för att i hans komiska arbeten upptäcka personliga häntydningar och anfall, och att Holberg till sist blef alldeles uttröttad af denna sina landsmäns envisa föreställning, att han ständigt i sina skrifter åsyftade bestämda personer. Någon gång fingo farhågorna bekräftelse. Så berättar man, att en ung dam i ett sällskap, der Holberg var närvarande, iakttog en ihärdig tystnad under de öfrigas lifliga samtal, och då värdinnan, på Holbergs fråga om orsaken, upplyste att denna var rädsla för att säga något, som kunde gifva den fruktade lustspelsförfattaren tillfälle till att sätta henne in i någon komedi, skall Holberg ha svarat: "jeg kan ogsaa bruge stumme personer," och så skapade han af denna anledning den kostliga *scena muta* i Barselstuen, der Engelke Hattemagers genom sin ceremoniösa tystnad åstadkommer den mest komiska verkan midt ibland hela den öfriga bullersamma skaran af löjliga personer. (Se J. Möller, Mnemosyne II. 313—14). — Ett annat exempel anföres af Rahbek, Holbergs Udvalgte Skrifter VI. 300—301. — Jfr äfven Nyt Aftenblad 1824 n:r 6, hvari fins en berättelse om det sannolika originalet till "Kandestöberens" figur.

[6]) Rahbek og Nyerup, Bidrag til den danske Digtekunsts Hi-

Men om Holbergs personlighet såsom menniska tillräckligt kan förklara den omständigheten, att inga lärjungar slöto sig omkring honom såsom sin förebild och mönster, så förefinnas uti det för Holberg egendomliga såsom reformerande författare och uti hans åsigter om vitterheten och hennes betydelse lika tillräckliga förklaringsgrunder till det så ofta öfverklagade förhållandet, att vitterheten efter hans död öfvergaf det nationella och inhemska och i stället hängaf sig åt det främmande och utländska.

Liksom nemligen Holberg, sedan han sjelf genom resor och studier tillegnat sig sin samtids bildning, gaf sitt fäderneslands literatur den kraftigaste ansats genom att på modersmålet framlägga resultaten af sin bekantskap med andra länders rikare odling [7]), så har han genom hela sin omfattande literära verksamhet pekat på den allmänna europeiska kulturen såsom den ymniga källa, ur hvilken en fortsatt utveckling skulle kunna framgå.

Hvad hans eget lands inhemska odling angick, så förkastade och föraktade han icke blott den vitterhet och det bokliga vetande, som fans närmast före honom, utan han utsträckte detta ringaktande äfven till den äldre folkdiktningen från medeltiden så väl som till den för de tre skandinaviska folken gemensamma forn-nordiska sagoskatten. Lika visst som han hade stora skäl till sitt fördömande af största delen af sin egen tids vitterhet i Danmark, lika säkert begick han emellertid ett beklagansvärdt misstag, då han med samma gisslande hån be-

---

storie IV. 292. — 1737 utfäste han likväl penningbelöningar för vittert författareskap, hvarvid framkommo under åren 1738 40 en mängd poetiskt kram och rimmerier utan värde, tillräckligt upplysande för den danska vitterhetens underhaltighet vid denna tid. (Se om dessa prisskrifter och Holbergs omdömen derom Rahbek og Nyerup, Bidrag etc. IV. 363, 373, ff. och Udsigt over den danske Digtekunst under Kong Frederik den Femte, pag. XXIX, ff.

[7]) Introduktion til de europeiske rigers historie var också hans första literära arbete (1711).

mötte allt, som låg bakom honom sjelf, äfven det som hade varit fullt af ursprunglighet, poetisk skönhet och lifskraft. Men, med sin i grunden prosaiskt torra och kyliga natur, lika litet böjd för känslofullhet som för djup forskning och alldeles ur stånd till poetiskt svärmeri eller mångsidig hänförelse, förmådde han lika litet att varsna poesien i den romantiska folkdiktningen som att uppskatta djupsinnigheten i de nordiska mytherna och skönheten i den sedan århundraden begrafda och glömda hjelteåldern. Hans ensidiga förståndsriktning kunde endast med ömkan se tillbaka på literatur-företeelser, i hvilka fantasi och varm känsla fram för allt, midt under all yttre enformighet eller oformlighet, uttalade sig, och genom sitt allt beherrskande skämt grumlade han en källa, ur hvilken — redan då — en rikt befruktande ström af folklig bildning, hemländsk och ursprunglig diktning otvifvelaktigt hade bort kunna framgå [8]).

För öfrigt sammanhängde detta Holbergs ringaktande af den romantiska och forn-nordiska diktningen, hvilken senare han visserligen föga kände till, med hela den allmänna upfattning han hyste utaf poesiens väsende, så väl som af sin egen literära kallelses betydelse och uppgift. I det förra hänseendet delade han sin samtids åsigter angående poesiens praktiska

---

[8]) Liksom Holberg sjelf uteslutande var komisk skald, så saknade han nästan fullkomligt sinne för att värdera icke-komiska skalder och kunde i sin ungdom icke höra föreläsas en allvarligt hållen dikt utan att gäspa. Hans kritiska anmärkningar till Peder Paars, liksom flera yttranden i Niels Klim innehålla bittra utfall mot Homerus och hans episka diktning, hvars väsen och betydelse han visar sig alldeles icke förstå. Under sin ålderdom fick han dock en helt annan aktning för denne skaldernas fader, så väl som för så mycken annan vitterhet, som han förut hade förbisett och föraktat. När A. E. Boye säger i "Om Holbergs smag og Critik" (Holbergiana I. 46): "Homerus hörte til hans yndlings-læsning", så gäller detta först om Holbergs sista lefnadsår. Dessförinnan hade han, som antydt är, föga uppfattat "poetens höje geist og herlige stil."

nytta och dermed följande mål att **förnöja**, hennes moraliserande upgift, hennes bestämmelse att på ett behagligt och lätt tilltalande sätt bidraga till sedernas förbättring, helst genom det att hon gisslade menskliga fel och dårskaper. Från denna synpunkt betraktade Holberg sin egen verksamhet som författare och ville sjelf anses icke som **skald**, utan som en "nyttig borger" genom det att han var **moraliserande skribent**[9]). Jemte detta utgjorde språkets utbildning och förädling en bestämd uppgift, som i hela hans författare-verksamhet gick hand i hand med den moraliserande tendensen och som han sjelf lika tydligt uttalat som den förra [1]).

Hela denna Holbergs prosaiska uppfattning af poesiens väsende, hans föreställning om dess pligt att praktiskt gagna och moraliskt förbättra samhället, stod i ett nära sammanhang med den allmänna esthetiska theori, som sedan **Opitz** varit herrskande i Tyskland och hvars grundlag var det bekanta *utile miscere dulci.* Denna åsigt, som åt fantasi och känsla lemnade föga rum på poesiens område, men åt reflexion och en abstrakt betraktelse så mycket mera, var väl dömd till att ge vika för en riktigare uppfattning af hvad som utgör det väsentliga och sant poetiska i en diktning, men till en sådan

[9]) "Om han genom sina poetiska arbeten, säger han på ett ställe, icke skulle hafva vunnit annat än att anses som en god poet, så skulle han anse den derpå använda tiden såsom förspild." — Hans *Epist. III. ad virum perillustrem*, hans **Moralske Tanker** med "Forberedelsen" dertill, hans företal till Epistlarne, m. fl. st. innehålla yttranden, som upplysa detta och som tillika kunna bidraga till att förklara den omständigheten, att Holbergs komiska diktning ofta af honom sjelf liksom stäckes i flygten, att hon sällan höjer sig till humorns ståndpunkt, utan oftast stannar på den subjektiva qvickhetens eller den objektiva ironiens och parodiens.

[1]) Vi erinra om det bekanta:

"Jeg skriver eene ej for at moralisere,
For folk ej eene, men og sproget at polere."
(Critik over Peder Paars).

förändring i tänkesättet och i upfattandet af de esthetiska begreppen gaf Holberg ingalunda något uppslag. Hans poetiska och literära verksamhet hade sitt bestämda praktiska mål, som han planmessigt sökte hinna. Han uppnådde det, men gick ej derutöfver, och då hans eftertid icke kunde bli stående stilla på den punkt, dit han fört sin samtid, så måste hon öfvergifva honom och genom att följa med den fortsatta gången af den allmänna europeiska kultur-strömning, hvarur Holberg sjelf hemtat krafter till sitt verk, söka göra sig delaktig af de framsteg, som vår verldsdels allmänna intellektuella odling gjorde.

Då man tager dessa omständigheter med i räkningen och ur denna synpunkt betraktar den ofta gjorda beskyllningen, att Holberg icke fick några efterföljare, att "literaturen ikke sluttede sig til ham, men forlod ham [1]), så gifver det onekligen anledning till en närmare undersökning om denna beskyllnings fulla riktighet, och man känner tvekan vid att lägga Holbergs eftertid till last något, som till en del icke synes fullt bevisbart och till en del var grundadt i sakens natur och derföre icke gerna kunde utveckla sig annorlunda. Literatur-historien har otvifvelaktigt i förevarande fall förbisett vigtiga omständigheter, som tillhöra Holbergs verksamhet såsom författare, och när man gjort hans eftertid förebråelser för det hon vände blicken för mycket utåt, så har man, synes oss, mindre riktigt gjort beräkningen öfver de naturliga resultat, som af Holbergs uppträdande voro att vänta i den tid, som följde närmast efter honom. För vår del hålla vi före, att man icke nog kan fasthålla det moment af Holbergs verksamhet, som bestod i att gifva den danska literaturen en väckelse utifrån, att göra henne delaktig af de nya idéer, som uplysningens århundrade såg väckas till lif och på sådant sätt inympa henne som en gren på den europeiska literaturens stam, från hvilken hon fort-

---

[1]) N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie Va, 3.

farande hade att söka den saft och näring, som hon af sin store reformater ansågs icke ur sig sjelf kunna gifva [3]). Öfver allt i Holbergs skrifter skall man finna bevis på de intryck och den erfarenhet, som han under sina många resor i Europas gamla kulturländer hemtat från dessa. Så visar — för att blott anföra ett exempel — Niels Klim många spår af ett fritänkeri och ett sätt att döma i religions-saker, som dittils varit främmande inom danska literaturen, men som efter Holbergs tid allt tydligare och djerfvare framträdde, anslutande sig till den rationalistiska idériktning, som blef detta århundrades mest egendomliga kännemärke. Då derföre N. M. Petersen i sitt ofvan nämda ypperliga literatur-historiska verk säger [4]): "Holbergs gjerning staaer som en afsluttet helhed; mangler den noget, saa ligger fejlen ikke hos ham, men hos hans fortid og eftertid, i fortiden, som ikke anede hans komme, i eftertiden, som forlod ham og kastede haan paa hans gjerning", så kunna

[3]) Holbergs många satiriska utfall i Komedierna och Epistlarna (t. ex. 334, 396, 439) emot sin tids "Jean de Francer" och mot den löjliga efterapningen af det utländska i seder och skick kunna väl icke anses vittna emot vår åsigt, att hans literära verksamhet bestämdt vägledde till efterlikning från främmande literaturer. Ty i förra fallet gisslar han med rätta en löjlig och onaturlig fåfänga samt otidiga utrikes-resor (jfr Werlauff, Historiske Antegninger I. 30—38), i det senare är det fråga om att anvisa utvägar till den danska vitterhetens upplyftande ur sin låga ståndpunkt. Vi tro väl, att Holberg intet högre skulle önskat än att hans lands vitterhet hade kunnat vara oberoende af andra länders, men då han insåg omöjligheten deraf för det första och ansåg, att allt hvad Danmarks vitterhet egde före honom var lika värdelöst i och för sig som odugligt att bilda grundval för någon literatur-utveckling, så är det ej att undra på, att han genom det ena arbetet efter det andra på den europeiska bildningens grund hänvisade till denna såsom ensamt varande i stånd att skapa någon utveckling inom den danska literaturen.

[4]) IV. 490.

vi ingalunda instämma i det anklagande omdömet, att Holbergs eftertid "kastede haan paa hans gjerning", ty dennas mål var icke att bilda en skola af Holbergianare och efterbildande skalder ej heller att med ens göra den danska literaturen oberoende af den allmänna europeiska, utan tvärtom att, sedan modersmålet bringats till heder och hela folket erhållit väckelse och lyftning, visa vägen till ett fortsatt och rätt begagnande af den utländska bildningens rika förråd. Ett helt annat förhållande kan väl tänkas ha kunnat blifva, om Holberg i någon mån upptagit och utvecklat de äldre frön till sjelfständig literatur, som Danmark och Norden redan egde; men, bildad som han sjelf var af den klassiska forntidens författare och af främmande länders rika literatur, tog han, så att säga, allt från sig sjelf och stälde sig ensam fram för att med sin omfattande literära verksamhet uppväga allt det förgångna och tillfredsställa tidens kraf. Man kan gerna säga, att hans nedbrytande af det, som fans före honom i hans fäderneslånd, var så fullständigt, att han icke lemnade någonting qvar att älska eller beundra. På spillrorna af det tillintetgjorda gamla uppreste han sin egen storhet, och hela hans verksamhet pekade framåt till ett fortsatt inhöstande af nya idéer från den europeiska odlingens vidsträckta fält.

Nu är det väl sant, att liksom Holberg, efter N. M. Petersens egna ord "angivet en ny vej, paa hvilken man kunde og burde tilegne sig den almindelige kultur" [5]), så hade han äfven, genom att låta modersmålet komma till sin rätt, efter den förgätenhet, hvari det befunnit sig allt sedan reformations-tiden, och genom att visa, huru som det var användbart till att författa på, möjliggjort utvecklingen af en folklig literatur och af allmänbildning, men med mindre skäl torde man kunna säga, att han visat den väg, på hvilken man kunde och borde "tillige som literaturens dybeste væld bevare og frede om det folkelige,

---

[5]) Bidrag etc. Va. 4.

det hjemlige, vort eget" [6]). Ty, ehuru visserligen Holberg såsom författare är i hög grad nationell och folklig, så var det dock först under sina senaste lefnadsår som han i någon mon fick ögonen öppna för "literaturens dybeste væld", hvarur visserligen danska literaturen kunnat hemta föryngring och betingelser för en fullt sjelfständig utveckling, något som nu icke kom att utföras förr än genom Oehlenschläger, förebudadt och anadt af Ewald.

För att Holbergs literära gerning, så vidt som den gick i nationell riktning, skulle kunnat i den närmaste eftertiden göra den danska literaturen oberoende af mönster från den allmänna europeiska, hade det otvifvelaktigt behöfts, att han efterföljts af en lika mäktig ande som han sjelf, hvilken, stödjande sig på hvad som genom honom blifvit vunnet för modersmålet och folkets mottaglighet af bildning, gått tillbaka till de källor, som Holberg föraktade, och fortsättande hans folkliga författareskap, med djupare blick för folkets innersta bildningsgrund, ur denna förmått framarbeta en egendomligt dansk eller heldre nordisk literatur. Men N. M. Petersen medgifver sjelf [7]): "Paa den tid, da den store vending i literaturen skulde gaa for sig, var der, strax efter Holberg, ingen stærk nok til selv at frembringe noget stort; begjærlige efter at efterligne alt, især det, der laa lige for haanden, gave forfatterne styrelsen fra sig og overlode herredömet til dem, der vilde tage det, hvorved de selv bleve uskikkede til at vælge og fuldbyrde hvad tiden krævede; og i over tredive aar fandt literaturen ingen heldig befordrer i regjeringen." Vi våga emellertid hålla före, att denna "begjerlighed efter at efterligne alt" ingalunda var främmande för hvad som utgjorde den innersta tanken i Holbergs eget författareskap, och att, för så vidt det framträdde i Holbergs eftertid, det var en ganska naturlig följd af de grundsatser, som gjort sig gällande i Holbergs egen literära verksamhet. Det var en annan man än Holberg förbehållet att er-

---

[6]) N. M. P. o. a. st.

[7]) Bidrag etc. Va. 7.

sätta den klassiska, onationella bildningen icke med hufvudsakligen af reflexionen bestämda efterlikningar från andra länders vitterhet — om dessa äfven, såsom Holbergs skrifter, onekligen framträdde i nationell drägt — utan med en egendomlig, sant nationell nordisk diktning, som blef detta just derföre, att hon upptog det nordiska såsom sitt grundelement och utgick från en nordiskt gestaltad poetisk bildningsgåfva såsom sin skapande kraft. Holberg krossade det gamla, men satte i stället blott sitt eget stora författare-namn och hänvisningen till axplockning från den europeiska literaturens rika skördefält. Oehlenschläger deremot gick tillbaka till de nordiska folkens gemensamma forntids-minnen och drog fram i ljuset det "literaturens dybeste væld", för hvilket Holberg hade blundat. Han uppnådde genom sin diktning icke blott det negativa resultatet, att han bortsopade den förståndsmessiga och fantasilösa vitterhet, som frodades före honom, utan han utvidgade i sanning poesiens råmärken, häfdade det ideellas rätt i lif och diktning och utbredde öfver hela sin skaldeverksamhet ett skär af romantisk innerlighet samt religiös tro och hänförelse, som för hans häpnande samtid adlade poesien till att vara något annat än blott en befordrarinna af praktiska syften eller en angenäm sällskaperska vid muntra eller känslosamma gillen. Genom att med poesiens trollspö mana de nordiska folkens forntid opp ur sin graf eröfrade han ett underlag för sin diktning, som ovilkorligen tillförsäkrade henne en folklig och populär karakter i dessa ords ädlaste mening, och det må derföre högt uttalas i en tid, som synes allt för benägen att afknappa på hans ära, att det är och blifver Adam Oehlenschlägers evärdliga heder, att han utförde hvad Holberg icke drömde om, hvad de rikast begåfvade skaldenaturer efter honom, Ewald, Baggesen och Schack-Staffeldt, icke mäktade, nemligen att från de nordiska folkens innersta skapa en sant nationell och nordisk diktning samt derigenom gifva folkanden en lyftning och ett medvetande

om sig sjelf, som för det danska folket dittils varit fremmande [8]).

Men, vi komma tillbaka till att betrakta förhållandet mellan Holberg och hans närmaste eftertid.

Hvad då särskildt angår det inflytande från invandrande tyskar, öfver hvilket N. M. Petersen klagar, så synes det, som om Holberg, hvilken redan under sin lifstid fick se en mängd vittert och lärdt folk inkomma från Tyskland och taga en liflig del i Danmarks literära frågor, sjelf icke känt någon stor fruktan för detta ingripande från en literatur, som i så många hänseenden erbjöd väckelser och uppslag till utveckling för den danska vitterheten [9]). Den nämde Schlegel, som 1743 kom till

---

[8]) Jfr N. M. Petersens uttryck i "Nordisk Mythologi": "Hvad fremmed mythologi og latinske stile ikke kunde udrette i tre aarhundreder, det formaaede Oehlenschläger i mindre end et halvt: at vække folkebevidstheden, der nu skuer op mot frihedens sol."

[9]) Då en dansk literatur-historiker, Torvald Ström, yttrar (Dansk Literaturhistorie, Kbhvn 1871, sid. 141): "Holberg havde titnok advaret imod det fremmede, der truede med at overvælde modersmaalet og folkenaturen; men man havde ikke agtet paa ham og måske ment, at frygten var dog vel ikke saa stor, som han foregav", så ligger häruti icke den ringaste sanning, ty vi tro, att man ingenstädes i Holbergs skrifter skall finna några farhågor uttalade för den tyska literaturens ingripande i den danska. I sin 478:e Epistel säger Holberg angående Johan Elias Schlegels bedömande i Der Fremde af danska skalder: "End mere forundring (än andra dristiga satiriska skribenter) opvakte siden en fremmed Autor; ingen kunde begribe, hvorledes den, der kun kort tid havde været i Danmark og intet forstod af landets sprog, kunde understaae sig at censurere feil blandt alle vore stænder, baade höje og lave", men detta uttalande, det enda vi kunnat upptäcka, som skulle kunna anse ssåsom uttryckande någon farhåga för tyskarnes inblandning i Danmarks literära förhållanden, torde icke kunna tillskrifvas stor vigt i detta afseende och är väl snarare, om det verkligen innehåller ett klander, att anse som ett utbrott af den afundsjuka, som man nog icke med orätt tillagt Holberg, då någon ville

Kjöbenhavn och som genom "Der Fremde" (1745—46) förvärfvat sig rätt till ett hederligt minne i Danmarks literatur-historia, blef af Holberg på det vänligaste mottagen och föreslogs af honom till och med till att erhålla en lärareplats vid Soröe akademi. Den i vår sista not anförda anmärkningen om ett ställe i Schlegels veckoblad kan väl just derföre ej tillskrifvas så stor betydelse. Och likväl skrefs och utgafs Der Fremde på tyska, emedan, efter Schlegels egna ord, tyska språket icke blott allmänt förstods i hufvudstaden, utan man der till största delen hörde folk tala tyska lika så bra som i sjelfva Tyskland [1]. För Holberg tyckes det alltså bort kunna vara en god anledning att vid detta tillfälle uttala sina tankar angående ett öfverflyglande af den tyska bildningen, så vida han hyst någon fruktan derför. Men, det synes snarare, som om han hyst en bestämd farhåga för den uppväxande rent danska dagblads- och folkliteraturen, till hvilken han dock sjelf gifvit väckelsen, och man finner i hans yttranden härom icke så litet, som synes stå i motsägelse med hvad han i början af sin literära bana uttalat. Då han 1729 klagade öfver bristen på danska skrifter, så klagar han 1749 öfver mängden deraf. Särskildt förargar han sig öfver den mängd periodisk dansk literatur, som framträdde, efterbildningar af Addisons och Steeles engelske Spectator [2]. Bland dessa Spectatores funnos både ursprungligen danska, såsom Jörgen Riis' Den danske Spectator samt Sande- og Gransknings-Mand (1744—45), den sammes Politisk Tilskuer (1745) m. fl., och öfversättningar af den engelske Spectator och af Dalins Svenske Ar-

---

följa hans kritiska och satiriserande verksamhet i spåren. — Något liknande torde det väl äfven varit, som förmått honom att fälla hårda och klandrande omdömen om Christian Falsters ganska förträffliga satirer, hvilka onekligen kunna anses den äran värda att sättas vid sidan af Holbergs. (Se Holbergs företal till Skjæmtedigte)

[1]) Se Der Fremde (första årg. 1745).

[2]) Se företalet ti[illegible] Heltindehistorier.

gus. För dem alla tyckes Holberg haft föga intresse, och synes just icke ha blifvit behagligt öfverraskad af den stora mångfalden dylik literatur. På åtskilliga ställen sysselsätter han sig dermed, alltid i en klandrande eller skämtsamt granskande ton. Mot tyskarnes inblandning i literaturen och deras verksamhet såsom kritici och folkskribenter finnes deremot, som vi tro, icke något annat klandrande omdöme, än möjligen det redan anförda mot ett ställe i veckobladet Der Fremde.

Genom den föregående framställningen hafva vi funnit, att Holbergs storartade omskapningsarbete inom den danska literaturen hufvudsakligen hade sin rot och utgångspunkt i den allmänna europeiska bildningen, hvars resultat han framlade för sina landsmän, för hvars fortsatta befruktande inflytande han förberedde och mottagliggjorde sitt fädernesland, och på hvars grund han uppbyggde sin egen rika författare-verksamhet, hvarföre man således hvarken kan tala om danska eller norska bildningselement, för så vidt man vill gifva dessa äran af att i någon väsentligare mån hafva bildat Holberg till den betydande skriftställare som han blef. Ty, om också Holberg med allt skäl må kallas en nationellt dansk författare, all den stund icke blott hans verksamhet hade ett nationellt syfte, som han äfven uppnådde, utan hans skrifter dertill äro genomträngda af danskt lynne och bära en dansk prägel, hvarföre det aldrig kan komma i fråga att räkna honom till någon annan literatur än den danska, och ehuru Holbergs norska härkomst på många sätt förråder sig i hela hans författareskap, så är det dock visst, att han hemtade krafter till utförande af sin literära gerning hvarken från Danmark eller från Norge, att hans verksamhet som skriftställare mera synes gå i en allmänt humanistisk, än i en ensidigt härifrån skild nationell riktning, och att det är svårt att uppvisa i hans skrifter något, som kunde bevisa, att han fattat den nordiska bildningen i hennes innersta lifsinnehåll och betraktat henne såsom i stånd att gå fram på egen hand, skild från den allmänna europeiska. Det som ut-

gjorde sjelfva rörelsekraften i Holbergs författareskap, det var en strömning från Europas stora kulturflod, hvilken han ledde in i den danska literaturen för att befrukta och förnya henne, under det att det aldrig föll honom in att söka begagna de undangömda källor, som sprungo upp i den nordiska bildningens egen jord, obetydliga och odugliga som de syntes för honom, som öst sin bildning ur den klassiska forntidens och det nyare Europas rika förråd.

Vidare bör det af hvad vi anfört synas klart, att den förebråelse, som man gjort Holbergs närmaste eftertid, nemligen att hon öfvergaf honom och i stället vände sig till främmande mönster samt lät sig oupphörligt påverkas af intryck från hufvudsakligen tysk eller fransk bildning, med förbiseende af det egendomligt danska eller nordiska, att denna förebråelse icke gerna kan i all den skärpa och omfattning, hvarmed den framstälts, vara fullt berättigad, utan att det tvärtom visar sig, att det slägte, som tog vid, sedan Holberg slutat sitt literära verk, endast följde den vägvisning, som han sjelf för literaturens utveckling gifvit, då det allt jemt tog näring ur andra länders kultur, utan att gå tillbaka till de bildningsfrön, som Norden sjelf var i besittning utaf. Att det danska lynnets godmodighet och brist på motståndskraft i politiskt hänseende äfven inom literaturen åstadkom, att inflytandet från Tyskland öfvergick till ett afgjordt förtryckande öfvervälde, det är lika oförnekligt som sorgligt, men vi hålla likväl före, att den skuld för bristande värdering af hvad som borde tillkomma det nationella eller det främmande, hvilken kan sägas tynga på danska folket, torde synas mindre, om man tager hänsyn till de förhållanden, som med nödvändighet måste framkalla inflytande från den tyska bildningen.

Då man sagt, att Holberg alldeles icke fick några efterföljare hvarken bland sina samtida eller sedan, och att ingen kände sig manad att i en eller annan riktning efterlikna honom, så synes oss detta dessutom vara med det verkliga förhållandet

icke fullt öfverensstämmande. Flera af de diktarter, hvari Holberg framstått som mästare, blefvo af andra mer eller mindre lyckligt behandlade. Så efterliknade Paulli, ehuru på ett misslyckadt sätt, hans lustspelsdiktning, F. Horn och Wivet hans satirer, den senare äfven lustspelen, och detta ganska ypperligt. Horns satirer, fulla af hänförelse för Holberg, synas äfven icke sämre, än att man här och der upptäcker många drag af verklig Holbergsk qvickhet och fyndighet. Men ännu tydligare framträder Holbergs eftertid på andra punkter såsom fortsättande hans verk. Han hade bekämpat det lärda pedanteriet och den andelösa formalismen, och i detta hänseende fortsatte eftertiden hans gerning; han hade infört danska språket i sin rätt och gjort det till ett verksamt bildningsmedel för folket, och hans eftertid har att uppvisa en omfattande verksamhet i att fortfarande sprida bildning och kunskaper bland menige man, hvars läslust också blef allt lifligare; han hade särskildt populariserat det historiska studiet, och Caspar Peter Rothe fortgick ytterligare på denna väg; han hade utbredt filosofiska och moraliska lärdomar i en för folket lätt tillgänglig form, och F. Chr. Eilschow, hans samtida, slog med framgång in på samma bana. Hvad särskildt angår modersmålets rensning och förädling, så inträdde häruti snarare en allt för stor liflighet och hetsighet, onekligen vittnande om en allvarlig och fosterländsk sträfvan, som endast hade behöft att gå tillbaka till den rätta källan, det gamla fornspråket och folkspråket, för att den skulle ha uppnått ur nationell synpunkt fullt glädjande resultat. Men, till denna källa hade Holberg icke visat vägen [3]), och ingen förmådde finna den af sig sjelf.

[3]) Såsom vi förut anmärkt, var det ej förr än under den sista tiden af sitt lif som Holberg kom till att finna intresse i fornnordiska studier. På flera ställen (t. ex. Epist. 187, 527) uttalar han sin öfverraskning och belåtenhet med de resultat, hvartill han då kom genom dessa, vi kunna säga ty värr allt för sent började studier.

Holbergs bittra utfall mot den redan under hans lifstid börjande "Sprogrensningen" förråda, huru ringa begrepp han egentligen hade om språkets innersta rot och väsende. Om man äfven måste klandra den väg, som denna språk-reformation tog, så kan man dock icke annat än finna sjelfva sträfvandet lika aktningsvärdt som naturligt, och man kan ej annat än beklaga, att Holbergs fördomar och bristande insigt i språkets utvecklingshistoria förhindrade honom från att blifva en lika stor grundläggare och nydanare med afseende på modersmålet, hvilket dock låg honom så varmt om hjertat, som han blef det på den allmänna odlingens område.

II.

Efter dessa anmärkningar angående det förhållande, i hvilket, efter vår uppfattning, Holberg står till sina föregångare, sin samtid och närmaste eftertid, skola vi nu gå till att i sitt sammanhang betrakta den utveckling, som vitterheten tog efter Holberg, med särskild hänsyn till de allt mera framträdande inflytelserna från främmande länders — särskildt Tysklands — literatur. Vi skola få tillfälle till att finna under denna framställning, i huru hög grad som den danska vitterheten mottog fruktbärande frön från tyska literaturen, som genom Klopstocks och Lessings uppträdande erhöll ansatser till föryngring och helsosam reform, men äfven huru detta tillegnande af främmande bildningselement med tiden förde till ett den danska vitterhetens fullständiga underdånighetsförhållande under den tyska, hvilket gick hand i hand med det skamlösa tyskeri, som i politiskt och socialt hänseende sedan lång tid tillbaka påtvingats Danmark af tysksinnade konungar med deras omgifning. Om man, med blicken på detta den danska nationalitetens eftergifvenhet för tyskeriets inflytande, icke kan annat än beklaga det danska folkets brist på motståndskraft och dess slapphet i att försvara sin plats såsom en den nordiska bildningens utpost mot söder,

så saknas dock icke alldeles ett genom hela utvecklingen gående nationellt sträfvande, ehuru detta icke förmådde att tillkämpa sig någon sjelfständig ställning, i saknad af uppmuntran från regeringen och af understöd från de bildade bland folket. Med vemod betraktar man Soröeanernas fosterländska ansträngningar att häfda danskhetens rätt, ty de förmådde föga uträtta mera än att klarligen uppvisa den nordiska stammens skiljaktighet från det stora kulturlandet i söder och de bittra förluster, som det nationella led genom den främmande bildningensförtryckande öfvervälde; med smärta hör man den ädle Ewald angifva orsaken till sitt fäderneslands allt mer tilltagande omyndighetstillstånd, i det han harmfullt utropar: "Tysk er en gift for landet, al vor fortred er tysk[1]), ty endast till hälften blef han förstådd af sin samtid och den nordiska diktning, som han skapade, fann lika många fiender som beundrare. Med ungdomlig ifver sträfvade de norska skalderna att skaffa plats åt det nordiska genom en nationell lyrik (Nordahl Brun, Claus Frimann m. fl.) och skildringar från deras hemlands natur- och folklif, och man finner hos hela "det norske samfund" en tydlig opposition emot de främmande mönstren, men den didaktiska tendens, som genomgår många af deras bästa frambringelser hindrade deras diktning och grundsatser att vinna allmänt erkännande; icke en gång Wessels dräpande hugg mot en utlefvad konstform blef af samtiden riktigt begripen, och så fortfor det utländskas — särskildt tyskeriets — öfvervälde, under det att de bildningsskatter, som Norden sjelf egde, lågo obegagnade. Den danska literaturen, så väl som samhället i sin helhet tycktes ha fullständigt försvurit sig åt främmande gudar. När derföre P. A. Heiberg slutligen uppträder och med satirens gissel tuktar främlingarnes öfvermod, när han ger signalen till ett systematiskt anfall mot allt det tyska oväsendet i stat, kyrka och literatur, så känna vi liksom en frisk fläkt af nordiskt

---

[1]) Harlekin Patriot. Anden Handling. Ottende Optrin.

lynne och kraft komma oss till mötes och märka, att vi hafva inför oss en af dessa vägbrytare, som Försynen alltid låter framstå, när tidens kraf så fordrar, om visserligen äfven Heibergs verk icke förmådde att med roten upprycka och fullständigt till intet göra det onda. I alla händelser har Heibergs polemiska verksamhet den stora betydelsen, att derigenom, så som vi förut antydt, vägen gjordes fri för framträdande af en verkligt nationell bildning, och att en mängd hinder undanröjdes, som annars skulle hafva dödat i födseln det nya århundradets rent nationella och folkliga vitterhet. Han utgör derföre i viss mån slutpunkten i den skildring af striden mellan det nationella och främmande, med hvilken vi skola sysselsätta oss, liksom han profetiskt pekar fram mot den nya tid, som genom Oehlenschlägers uppträdande uppgick för Danmark, en tid af uppvaknande ur hundraårig sömn till nationell och sant folklig omskapning. —

När den gamle Holberg nedlade sin flitiga penna, hade han lemnat ett stort arf åt sitt fädernesland. Det gällde nu att i så stor omfattning som möjligt göra sig tillgodo de fruktbärande frön, som han utsått, och fram för allt att göra det med urskiljning. Men, härtill hade det behöfts, att för fortsättande af Holbergs verk, en man hade kunnat framträda med Holbergs omfattande lärdom, ordnande förstånd och allsidigt skapande förmåga, med ett ord, en personlighet nog begåfvad, för att kunna gifva sin bestämda plats åt hvart och ett af de nya bildnings-element, som trängde sig fram, och i en enhetspunkt samla de olikartade intrycken, med frånskiljande af hvad som var alldeles stridigt emot nationens lynne och egendomliga natur. En sådan personlighet kan likväl Holbergs närmaste eftertid icke uppvisa. "Der var i Dannemark ikkun en Holberg til" sjöng Wivet i sitt grafminne öfver den bortgångne, och uti denna omständighet, att efter Holberg ingen kände sig stark nog att uppträda som vitterhetens ledare och målsman, ligger den förnämsta orsaken der-

till, att vi möta förvirring och oreda, der vi vänta sammanhang och bestämd gestaltning, att vi sakna karakter i utvecklingen, och att literaturen i sin helhet kom att fullständigt uppgå i en främmande bildningsfer, i stället för att endast af denna tillegna sig hvad som behöfdes och som var obestridligen en vinst. Att draga nytta af den allmänna europeiska odlingen på sådant sätt som Holberg gjort det, dertill saknade hans eftertid Holbergs sunda och praktiska blick. Man hade fått en bred bana öppnad för sig, och man störtade sig in på den utan besinning; man gick framåt, men man gick med stormsteg och utan tanke på att det var af vigt att icke taga med allt, som mötte på vägen, utan att gifva sig tid att undersöka, huru vida alla de nya intrycken voro lika värda att mottagas, fram för allt utan sinne för att midt i mångfalden bevara enheten, att midt under allt det främmande rädda och bevara sitt eget. Härutaf kommer, att vitterheten efter Holberg å ena sidan visar en fullständig brist på ordning och sammanhang, och å den andra, att hon allt mera förlorar blicken för det nationella och inhemska samt slutligen helt och hållet låter föra sig i ledband af främmande inflytelser. Om vi förut ha sagt, att man icke kan lägga Holbergs eftertid till last, att hon fortsatte på den väg, som han angifvit, att från den allmänna europeiska odlingen fortfarande hemta bildningsfrön, så blir det dock alltid en förebråelse, att hon lemnade vården af dessa bildnings-element i främmande händer och lät dem växa upp till en skörd, som förqväfde all sjelfständig utveckling och gjorde det nationella ringaktadt och misstänkt.

Särskilda yttre omständigheter tillkommo äfven för att försvåra en kraftig och lif-full utveckling af vitterheten, efter det Holbergs mångsidiga verksamhet upphört. Christian VI:s pietistiska regering hade hvilat tungt öfver landet, och det sjukliga fromleri, som då var på moden, var föga gynsamt för någon annan diktning än en gudsnådlig psalmsång, lika osund i

religiöst som underhaltig i poetiskt hänseende [5]). Theatern, skapad af Holberg, låg för en tid fullkomligt nere, och Holberg sjelf hejdades på många sätt i sin verksamhet, medan denna ännu var i sin fulla kraft. Det är tydligt, att hvarje annan ännu mera skulle afskräckas från att syssla med "verldslig" vitterhet, som tiden och det rådande tänkesättet, långt från att uppmuntra, snarare bannlyste och fördömde [6]). Ty under denna tid af en falsk och missförstådd religiositet var hvar och en illa anskrifven, som, enligt Gellerts ord,

"Böse Künste trieb,
Comoedien und lose Verse schrieb",

och det är derföre icke att undra på, om vitterheten för en tid, i stället för att gå framåt, tycktes gå tillbaka eller åtminstone vara alldeles stillastående [7]).

---

[5]) Kingos värdige efterföljare i psalmsången, Hans Adolf Brorson, utgaf "Troens rare Klenodie" redan 1730, således samma år som Fredrik IV dog. Om de öfriga psalmsångarne torde det här ofvan gifna omdömet icke befinnas vara för strängt.

[6]) Christian VI har emellertid funnit en loftalare i Langebek, som i den tidens panegyriska stil gör hans regering till ett sant Augusti-tidehvarf. Men, det samma torde af någon festtalare hafva sagts om hvarje konung, — öfver hvilken man firat sorgefest. (Se Videnskabers Tab i den Stormægtigste Danmarks og Norges Enevolds-Herres Konung Christian den Sjettes Höjstbeklagelige Dödsfald, allerunderdaanigst betragtet i en Sörje-Tale etc. af Jacob Langebek).

[7]) Den rikt begåfvade, men olycklige Ambrosius Stub är den ende, som förtjenar att erinras från denna bedröfliga tid, då man ansåg vitterhetens glada lek såsom ett påfund af djefvulen. Så väl genom sina "Gudelige Arier", hvilka äro "ligesom et forfriskende aandedrag mellem rimet jammer og jammerlige rim" (Brandt och Helweg, Den danske Psalmedigtning II. 371) som genom sina epigrammer, dryckesvisor och öfriga lyriska dikter höjer han sig öfver det mesta af hvad den för-Ewaldska lyriken har att uppvisa. Hans "Sommervise", full af verklig poetisk skönhet, är den första rent lyriska diktning inom danska vitterheten, och man kan ej nog beklaga,

Verkningarna af det förfall, hvari vitterheten råkat under Christian VI:s regering (1730—46) sträckte sig olyckligtvis långt in i Fredrik V:s (1746—66), en tid som, sedd i sin helhet, brukar icke just utan skäl betecknas såsom en guldålder inom Danmarks vitterhets-historia, om man också icke utan under många förbehåll kan jemföra henne, såsom man från dansk sida gjort, med Gustaf III:s prisade tidehvarf hos oss. Efterverkningarna från den föregående tidens för vitterheten så ogynsamma förhållanden bidrogo i sin mån att göra tiden efter Holberg och ett godt stycke framåt till en öfvergångstid, en benämning, hvarmed man verkligen rättast kan beteckna hela perioden från Klopstocks ankomst till Danmark och Holbergs död ända till Ewald. Ty, öfver allt möter man, under intrycket af de många främmande inflytelserna, ett osäkert famlande, ett sökande efter hållpunkter, som liksom tyckas draga sig undan, utan att gifva det fordrade stödet, men man må likväl göra tiden den rättvisan att erkänna, att det osäkra famlandet dock är ett famlande framåt, och man märker på

---

att den glade och originelle sångaren kom att fullständigt duka under för vidriga lefnadsomständigheter och sin samtids brist på deltagande. Stub sjöng hufvudsakligen mellan åren 1730 och 1755. — Då Welhaven i sitt förtjenstfulla arbete Ewald og de Norske Digtere söker att förringa Stubs betydelse för Danmarks vitterhet och egentligen gifver honom föga företräde framför tidens öfriga versmakare, så synes detta bero på W:s tydliga sträfvan att åt Tullin och de andra norska skalderna få tillerkänd så stor betydelse som möjligt. Om man opartiskt betraktar Stub som skald, skall man aldrig kunna förneka den verkliga skaldeflygt, som utmärker honom framför både Rose, Friis, Tychonius, Thura m. fl., som W. uppräknar och hos hvilka han tyckes vilja finna lika så många lyckliga undantag från det andelösa rimmeriet, som hos diktaren af "Sommervisen." Men hos honom förråder sig dock en verklig skaldekallelse, som sätter honom högt öfver hela den öfriga svärmen, äfven om visserligen äfven han höres någon gång instämma i den gamla trallen.

allt, att man närmar sig fram mot vår tid, att en friskare strömning håller på att, om äfven långsamt och under svårigheter, bilda sig, hvilken en gång skall med drifvande kraft förmå föra den tröga samlingen af föråldradt och utnött undan.

Vi hafva ofvanför omnämt den under Holbergs sista år uppväxande dagblads- och tidskriftsliteraturen, hvilken på kort tid antog en sådan omfattning, att Holberg sjelf kände sig befogad att taga till orda mot det allt för stora öfverflödet på detta område. I huru hög grad den tid, hvarom vi tala, i sjelfva verket var en öfvergångstid, visas af ingenting mera tydligt än just af denna periodiska literatur, som efter utländskt mönster infördes i Danmark. Ty å den ena sidan finner man denna literatur-gren förråda ett uppvaknande lifligare intresse både för humanistisk odling i allmänhet och för den sköna literaturens alster i synnerhet, å andra sidan lemnar den tydliga bevis för tidens låga uppfattning af alla till vitterheten hörande frågor och uppenbarar den torftighet, som rådde på den danska Parnassen, då man der söker efter något att ställa vid sidan om Holbergs anderika och betydelsefulla verk. Men klarligen finner man, huru denna periodiska literatur, som vänder sig till sjelfva folket, icke till lärdoms-skrået och den akademiska bildningen, och som så väl till sin karakter som till målet för sin verksamhet är folklig, äfven der den behandlar "lærde sager" och gifver "lærde efterretninger", huru den är präglad af en ny tidsanda och angifver en ny tidsriktning, skild från den, som varit utmärkande för den s. k. lärda tiden. Lätt inser man äfven, att detta sträfvande att i dagblad och periodiska skrifter behandla en mängd olikartade frågor sammanhänger på det närmaste med Holbergs populära skriftställare-verksamhet och kan sägas hafva denna till sin naturliga förutsättning [8]). Genom efterlikning af främmande

[8]) Holbergs Epistlar kan man med allt skäl jemföra med ett populärt veckoblad, som för allmänhetens undervisande behandlar

mönster och genom att göra allmänheten bekant med andra länders rikare odling hade Holberg sökt rikta sitt lands literatur och åstadkomma på modersmålet verk, som kunde mäta sig med utlandets; den tidskriftsliteratur, om hvilken vi tala, slog in på samma väg och sökte att från den europeiska bildningens rikare förråd upphjelpa den danska literaturens brister. Dels genom efterbildningar dels genom rena öfverflyttningar af utländska tidskrifter i dansk drägt sträfvade denna periodiska literatur att införa en vitter kritik och vänja allmänheten vid att se literära frågor eller sådana, som rörde den allmänna odlingen, behandlade populärt och allmänfattligt. Främmande länders literära förhållanden göras till föremål för omtalande och granskning, och man märker en tydlig afsigt att utbilda den danska allmänhetens smak genom att sprida kunskap om hvad värdefullt, som andra länders literatur hade att erbjuda som mönster och förebilder. Ingenstädes deremot skall man i den under Holbergs sista år uppväxande dagblads- och tidskrifts-literaturen finna någon tanke på möjligheten af den danska literaturens utveckling framåt genom att låta det nationella komma till att bilda grundlaget och gå tillbaka till källor, som lågo före och bakom den lärda tidens ofruktbara och slentrianmessiga literatur. Hvad Danmark och Norden hade egt af mera sjelfständig och ursprunglig odling, var för denna nya literatur-gren och dess målsmän en lika tillsluten bok som det hade varit för Holberg, och lika litet finner man något aktgifvande på de visserligen sparsamma frön till nationell diktning, som förekommit strax före Holbergs uppträdande, t. ex. i Sorterups Heltesange, en i sanning ej föraktlig efterbildning af Medeltidens kämpavisa. I huru hög grad dessa "Spectatores", "Antispectatores" och "Tilskuere" hade icke blott anslutit sig till Holbergs uppfattning af medlen för literaturens förnyelse, utan till och med förmått till-

---

en mängd olikartade ämnen med en liflig och lättfattlig framställning.

egna sig hans sätt att satirisera och "moralisera", synes bäst deraf, att Holberg sjelf blef af många ansedd för att vara den sannskyldige författaren till dessa ofta i hög grad dristiga och närgående betraktelser öfver tiden och dess frågor. Både i Danmark och i Sverige [9]) trodde man sig igenkänna den gamle satirikerns röst, och det synes, som om Holberg funnit sig lika så mycket besvärad af dessa grundlösa antaganden som han i allmänhet, såsom förut är nämdt, med föga välvilja helsade uppkomsten af hela denna literatur, till hvilken han dock onekligen sjelf gifvit uppslaget och anledningen [1]).

Man måste äfven medgifva, att åtskilliga af dessa veckoblad voro, der de satiriserade, till en del af sådan beskaffenhet, att de ingalunda förtjente någon uppmuntran från Holbergs sida, eller att han kunde känna sig smickrad af att anses såsom delaktig i deras författande. Personliga anfall, rähet i tonen och smaklösa qvickheter kunde ingalunda uppväga den gamle Holbergs gedigna och klassiska skämt, liksom man saknar det lugnt pröfvande förstånd, hvarmed han, utan att förifra sig, betraktade verlden och dess gång. Men, om man förnämligast stötes af literärt ofog i de egentligen danska skrifter, som äro att räkna till denna nya literatur, så bidrogo dock öfversättningarna af den engelske Spectator och af Dalins Svenske Argus att rena smaken och att ingifva håg för en bildande och underhållande folkläsning [2]). Den som bäst tillegnat sig de härför erforderliga egenskaperna, är väl den förut nämda "Danske Spectator samt Sande- og Gransknings-Mand" (1744—45) af Jörgen Riis [3]), och onekligt torde vara, att

[9]) Se Lärda Tidningar för 1745, n:o 16.

[1]) Se Epp. 72, 478 och företalet till Heltindehistorier.

[2]) Dalins Argus synes Holberg sjelf icke hafva gjort bekantskap med, men han omnämner den såsom en efterbildning af den engelske Spectator. (Se Moralske Tanker, Företalet, sidd. 11—12).

[3]) Han utgaf äfven en rimmad "Antispectator", som innehåller många rätt skämtsamma ställen, och lyckades under en tid

i denna gamla, nu mera för länge sedan förgätna, tidskrift finnes mera än en sida af den beskaffenhet, att Holberg sjelf icke skulle behöft blygas för att vidkännas författareskapet. (Se t. ex. N:r 10, 11, 44, 52 m. fl.).

Om en del af den periodiska literaturen företrädesvis hade en satiriserande och moraliserande prägel, i det den behandlade dagens frågor eller i allmänhet hvad som helst, som kunde gifva anledning till omtalande, så sysselsatte sig deremot en annan del mest med literär och vitter kritik, i det den försökte inverka på allmänhetens omdöme öfver till literaturen hörande föremål. En stor svårighet synas dessa literatur-tidningar och kritiska journaler i början haft att kämpa med, derigenom att inom Danmarks egen vitterhet föga eller intet fans hvarken att anmäla eller bedöma, så att de derföre sågo sig tvungna att sysselsätta sig med en mängd för literaturen helt främmande ting. Detta är förhållandet med flera af de äldsta, t. ex. Schönaus Journal over Danske Böger saa vel gamle som nye (1749), Tidender om lærde og curieuse Sager (en lång följd, började af Wielandt redan 1720, sedan fortsatt af Berling), och flera andra. Äfven synes det, som om ofördragsamhet och fördomsfullhet från myndigheternas sida bidragit till att lägga många hinder i vägen för detta slags literatur, för så vidt hon ville gifva sin kritik en friare flygt, utan att låta binda sig af auktoritet och gammal häfd [1]). Ingen af alla dessa kritiska journaler och dagblad synes emellertid hafva utöfvat något större inflytande, och allmänhetens intresse vände sig väl hufvudsakligen kring de mera personliga än egentligen literära fejder, till hvilka några af dem gåfvo anledning. Först med J. Badens Kritiske Journal (1767—79) kan man säga, att den lärda kritiken på danskt språk började gå ut ur sin barndoms-

att hålla allmänheten i okunnighet om, att han var utgifvare äfven af denna.

[1]) Se Suhms Samlade Skrifter. XV. 273.

ålder och utöfva något inflytande på den literära produktionen. Men, innan ett sådant framsteg af den vittra kritiken kunde göras, hade den danska vitterheten att genomgå en uppfostringsperiod under inverkan af främmande inflytelser, starkare än någonsin förut och som fullkomligt lyckades att påtrycka vitterheten sin prägel.

Det var Klopstocks ankomst till Danmark (1751), som gaf signalen till detta den tyska vitterhetens stora inflytande öfver den danska, hvilket i så många afseenden gaf denna senare väckelser och ryckte henne opp ur en föråldrad slentrian, men som tillika med tiden kom till att på henne utöfva ett tryck och gifva henne en prägel af ofrihet, hvarifrån hon endast med största svårighet och efter den bittraste kamp förmådde lösgöra sig.

Klopstocks inflytande på den danska vitterheten har emellertid varit föremål för ett förkättrande och en orättvisa i bedömandet, som synas allt för mycket ha utgått från en ensidig och falsk uppfattning af de verkliga förhållandena. Under intrycket af den grämelse, som man känt öfver den danska vitterhetens underdånighet under den tyska, har man alldeles glömt att taga med i beräkning det oförnekligen fruktbringanda inflytande, som vitterheten mottog genom den Klopstockska poesiens öfverflyttning till Danmark. Må man blott besinna den ståndpunkt, hvarpå vitterheten befann sig vid denna tid! Det poetiska språket var fullständigt utan form och gestalt, så vidt det ej var fråga om komisk poesi, ty endast inom denna hade Holberg verkat såsom skald och han saknade dessutom såsom versifikatör korrekthet och elegans [5]). De eländigaste rimmerier, utan ringaste spår af poesi, ansågos som bevis på ett öfverlägset poetiskt snille, och man kan göra sig ett begrepp om

---

[5]) Att Holbergs vers ofta visar undantag härifrån, medgifves gerna, men i allmänhet kan man säga, att Holberg ej i afseende på poesiens yttre teknik förde vitterheten det minsta framåt. Falster t. ex. synes ha varit en lika god versifikatör.

den uppfattning, som var rådande om vitterhet och dess natur, då en sådan smaklös och andefattig versmakare som Wadskjær kunde bli professor i skaldekonst vid universitetet i Kjöbenhavn och dertill censor öfver alla danska skalder. Det synes, som om man velat rätt visa, huru man ansåg vitterhet och diktning som en lumpen sak, och så särdeles långt ifrån en sådan uppfattning var nog tiden ej heller, till dess Klopstocks ankomst öppnade ögonen för, att vitterheten var något annat än antingen ett syndigt nöje eller en för allvarsamt folk ovärdig sysselsättning, så vida hon ej kunde bevisa, att hon gjorde någon praktisk nytta eller förrådde beläsenhet och klassisk lärdom. Att Klopstock i detta afseende inverkat något nyttigt på den danska vitterheten, förnekas emellertid på det bestämdaste af Welhaven [6]), som deremot icke blott vill uppvisa hans förderfliga inflytande, särskildt på Ewald, utan försöker att reducera Klopstocks värde och betydelse som diktare till — intet. Men, här synes åter förekomma en af de punkter, der Welhavens sträfvan att åt "norske samfunds" kritik och verksamhet gifva så mycket värde som möjligt förleder honom att blifva orättvis mot alla andra företeelser, hvilka dock åtminstone icke böra så skildras, att de alldeles vanställas. Ty, först och främst torde det ingalunda kunna lyckas att vilja göra Klopstock till en så fullständigt misslyckad skald, som Welhaven försöker göra det. Man må aldrig så mycket tala om Messiaden såsom ett förfe ladt och fram för allt tråkigt poetiskt verk, så skall man väl dock nödgas erkänna den stora och verkligen poetiska tanke, som skapat denna dikt, liksom man väl icke gerna kan vilja bestrida, att den har en hög poetisk flygt, förråder en kraftig och lefvande fantasi och ett hänfördt religiöst sinne. Messiaden må för öfrigt förefalla vår tids läsare lika långtrådig och sentimental som den af kritiken må dömas vara misslyckad såsom episk dikt samt öfver all höfva spiritualiserad och ab-

---

[6]) o. a. a. sidd. 29, ff.

strakt — ett historiskt faktum är det emellertid, att den på Klopstocks samtid gjorde ett öfverväldigande intryck och mottogs med en enthusiastisk beundran, som kommit få poetiska alster till del. Och på den tyska vitterheten, särskildt i hvad angår det poetiska språket, hade denna dikt ett inflytande, som det väl aldrig fallit literaturhistorien in att förneka. Det tjenar således föga till att efteråt använda den skarpaste kritik på denna dikt, betraktad såsom ett poetiskt konstverk, då den derigenom icke det minsta kan rubbas från den betydande plats, som den för länge sedan intagit i vitterhetens utvecklingshistoria. Lika litet vinner man något genom att från en modern konstkritiks ståndpunkt kasta sig öfver Klopstocks Oden och vilja, som ofvan nämde literatur-historiker gjort, stämpla dem samt och synnerligen såsom poetiska missfoster. Ty, det är alldeles obestridligt, att Klopstock såsom odediktare intager ett högt rum inom alla länders lyriska poesi, och om man kan hafva allt skäl att tillvita åtskilliga af hans oder en tillkonstlad form och oklara, dunkla tankar, så gäller detta dock endast om dem, som tillhöra en senare period af hans skaldeverksamhet, under det att de äldre utmärka sig för nationellt innehåll, sann poetisk uppfattning, en inspirerad lyrisk styrka och rhytmiskt välljud. Om han på ålderdomen stelnade i manér och uppoffrade innehållets och formens klarhet för en tom klang, så kan man dock icke fråntaga honom äran att genom sina oder ha brutit med den andefattiga, blott på yttre korrekthet grundade reflexionslyrik, som föregick honom [7]).

---

[7]) För att finna, huru högt Klopstock såsom odediktare står fram om sina föregångare inom lyriken, behöfver man endast läsa sådana oder som "An Fanny, Der Rheinwein, Schlachtgesang, Mein Vaterland, Der Züricher-See, Die todte Clarissa, An Cidli, Dem Erlöser m. fl. I alla dessa finner man, huru Klopstock icke blott behandlade förut vanliga ämnen på ett nytt och originellt sätt, utan äfven inom den poetiska behandlingen indrog idéer, som aldrig förut af någon tysk skald blifvit med fram-

Då vi icke hafva för afsigt art skrifva någon "Ehrenrettung" för Klopstock, hvilket den store skalden ingalunda behöfver, så vilja vi ej ingå på någon vidlyftigare betraktelse öfver värdet af Klopstocks poesi och betydelsen af hans uppträdande som skald, ej heller företaga någon undersökning om, huru vida icke till och med hans gestaltlösa och på real sanning fattiga "Bardieten" kunna ses från en synpunkt, som gifver anledning till en mindre obetingad och summarisk fördömelse än den Welhaven uttalar öfver dem, utan vilja nu taga i skärskådande, huru vida Klopstocks inflytande på den danska literaturen och särskildt på Ewald verkligen varit af en så skadlig art, som Welhaven vill söka bevisa. Först måste vi emellertid beröra den förelöpare för Klopstock, hvilken i hög grad bidrog till att bana vägen för honom och förbereda det inflytande, som han skulle komma att utöfva. Denne man, en af de förste tyskar af betydenhet, som ännu före Bernstorffs för utländingar gynnande styrelse lockades in till Danmark, var Johan Elias Schlegel.

För att rätt kunna bedöma betydelsen af denne författares öfverflyttning till Danmark och af hans verksamhet inom den danska literaturen, anse vi det vara af nöden att taga i betraktande hans plats inom sitt fäderneslands literatur och beröra de väsentligaste dragen af hans lif. Detta så mycket heldre, som ingen dansk literatur-historiker, icke en gång N. M. Petersen, egnat tillbörlig uppmärksamhet häråt, utan man endast i allmänhet omnämt honom såsom verksam inom danska literaturen, utan att se denna verksamhet i sitt nödvändiga

---

gång och varaktigt intryck besjungna. Frihet, religion och fosterland voro sådana idéer, som först genom honom behandlades i dikter, hvilka uppfyllde hela den bildade samtiden med förtjusning. Och med rätta har Herder kunnat säga, att han skapade "die Poesie des Herzens und der Empfindung", en poesi, som före honom varit inom tyska vitterheten så godt som okänd.

sammanhang med Schlegels karakter såsom tysk skald och esthetiker.

Schlegel föddes 1718 i Meissen, erhöll en vårdad uppfostran och var vid undervisnings-anstalten i Pforta under en tid kamrat med Klopstock. Vid universitetet i Leipzig kom han i ett förtroligt förhållande till Gottsched, Gellert och Kästner och deltog tidigt i den först nämdes och hans anhängares literära och kritiska verksamhet. Under tiden idkade han trägna juridiska. historiska och språk-studier. Sedan han 1742 blifvit sekreterare hos gesandten vid danska hofvet, v. Spener, åtföljde han honom följande året till Kjöbenhavn, der han snart med lifligt intresse började deltaga i literaturens utveckling, på samma gång som han fann tid och tillfälle till att genom bidrag understödja "Leipziger-förbundets" tidskrift "Bremische Beiträge." 1748 utnämdes han till professor vid Soröe akademi, men dog redan året derpå, sedan han likväl under de få år han vistats i Danmark hunnit att i dess literaturutveckling intaga en plats, som endast nationellt småsinne och partiskhet kunna bestrida honom.

En närmare blick på Schlegels verksamhet i och utanför Danmark skall kunna visa, att man måste betrakta denne man med större uppmärksamhet än man hittils egnat honom.

Så som vi nämt, hörde Schlegel tidigt till Gottscheds anhängare och lemnade äfven en tid bidrag till de af Schwabe utgifna "Belustigungen des Verstandes und des Witzes", hvilka Gottsched begagnade till organ i sin strid mot Schweitzarne eller "Züricher-skolan." Som bekant uppställde Gottsched den grundsatsen, att poesiens egentliga princip låg uti natur-efterhärmning, och att skalden uteslutande måste låta leda sig af "förståndet", under det fantasiens verksamhet var af ringa eller ingen betydelse. Man blef skald genom det att man följde de genom förståndet gifna lagarne [8]); det underbara, som ofta

---

[8]) Han ansåg äfven, att hans "Kritische Dichtkunst" hade fram

spelat en så stor rol hos skalderna, var ingen ting annat än ett medel att tillfredsställa nyfikenheten. Det är klart, att, på grund häraf, Fransmännen skulle synas för Gottsched mest värda att efterlikna, emedan deras dikter mest rörde sig "in den Schranken des Verständigen." — Schweitzarne deremot, med Bodmer och Breitinger i spetsen, antogo visserligen, att poesien hade att efterlikna naturen, men ansågo henne för öfrigt vara det samma som måleriet, från hvilket hon endast med afseende på materialet (språk — färger) var skild. Förståndet så som lagstiftande grundsats förkastade de och uppstälde deremot fantasien såsom en med naturens skaparekraft beslägtad kraft, hvilken hufvudsakligen skulle vara skaldens ledare. Det underbara fick för dem till och med betydelsen att vara poesiens mål, och så som de yppersta förebilder ansågo de icke blott de gamle, i synnerhet Grekerna, utan särskildt Engelsmännen (Milton). Den gamla Opitz'ska åsigten om poesiens nytta hyllades för öfrigt af dem lika så bestämdt som af Gottsched.

Schlegels förhållande till dessa hvarandra bekämpande riktningar inom den vittra kritiken var nu detta, att han till att börja med, som nämdt är, anslöt sig till Gottscheds åsigter, men rätt snart, tillika med flera andra Gottschedianare, öfvergaf sin lärare och bildade med dessa 1744 det så kallade "Leipziger-förbundet." Att Schweitzarnes åsigter härvid haft ett afgörande inflytande, är uppenbart, men denna nya förening blef i vitterhetens utveckling af ännu större betydelse än de först nämdes. Medlemmar i denna "Sächsische Dichterschule" voro för öfrigt, utom J. E. Schlegel, hans bror J. Adolf Schlegel, Gärtner, som kan betraktas som skolans hufvudman, Cramer, Mylius, Schmid, Ebert, Rabener, Zachariä och Straube. Senare anslöto sig till den samma Gellert, Giseke, Fuchs och Klopstock. Alla intaga de

---

för allt annat det företrädet, att man af denna bok "kunde lära sig att göra dikter."

mer eller mindre utmärkta rum i den tyska kritikens, och derigenom i den tyska vitterhetens historia, ty Tysklands nyare vitterhet blef, som Manso säger: "aus der Kritik geboren und unter Kampf und Fedhen gross gezogen." Mot Gottscheds "Belustigungen" uppstälde de nu "Neue Beiträge zum Vergnügen des Verstandes und Witzes", eller som denna tidskrift efter tryckorten blef kallad, "Bremer Beiträge", och offentliggjorde här sina dikter, hvilka alltid, förr än de af sällskapet antogos till införande, underkastades en sträng, omutlig och opartisk kritik, hvaremot i Schwabes "Belustigungen" allt, som insändes, utan urskiljning hade tagits in, så vida det icke stod i ren strid mot Gottscheds åsigter. Dessa dikter i "Bremer Beiträge", genom hvilka många af de nämda skalderna först framträdde som diktare, ansluta sig väl egentligen till Schweitzarnes åsigter, ehuru visserligen särskildt de lyriska förråda en osäkerhet och ett vacklande emellan de kämpande lägren, som gifver dem en prägel af karakterslöshet och obestämdhet. I striden mellan Gotsched och Züricher-skolan deltog för öfrigt icke Leipziger-förbundet på något direkt sätt, men Schlegel lemnade ett vigtigt bidrag till undersökningen om poesiens väsende, då han, året förr än han öfverflyttade till Kjöbenhavn, i en afhandling "Von der Nachahmung" utförligt sökte bevisa, att natur-imitationen icke kunde vara poesiens mål, utan endast ett medel, och tillika att konstens egentliga mål var att uppväcka "Vergnügen." Frågan om natur-imitationen så väl som om det skönas väsende i allmänhet fördes snart efter Schlegels död ännu närmare sin lösning dels genom Baumgartens *Æsthetica* (1750), som sökte bringa Schweitzarnes åsigter i öfverensstämmelse med den Wolffska skolans system och filosofiskt begrundade det skönas väsende, dels genom den af J. Ad. Schlegel 1751 gjorda öfversättningen af Batteux' *Les beaux arts réduits à un même principe*, hvilket märkliga arbete, som bekant, sätter konstens väsende icke i efterlikning af naturen, utan af den sköna naturen.

För att nu nämna något om Schlegels egen verksamhet så som skald, så är det obestridligt, att han visar sig från sin mest fördelaktiga sida i dramat, liksom han utan tvifvel i detta hänseende intager främsta platsen bland "den Sachsiska skolans" skalder. Redan i skolan skref han tragedier, och en af dessa, "Die Geschwister in Taurien", som han sedan omarbetade under titeln "Orest und Pylades" uppfördes med bifall i Leipzig, innan författaren ännu hade lemnat skolbänken. Den riktigare uppfattning af poesiens väsende, som Schlegel med tiden förvärfvade sig och hvarigenom han söndrade sig från Gottsched, gjorde sig äfven märkbar i hans dramer, ehuru han visserligen icke förmådde att frigöra sig från det efterföljande af fransmännen, som genom Gottsched hade blifvit upphöjdt till regel inom dramatiken. Men han står fram om både Gottsched och sina öfriga samtida på detta område derigenom, att han obestridligen sökte uppnå sina franska mönster icke blott genom att kopiera dem i formellt hänseende, genom ett fint språk och en ledig dialog, utan genom att lägga verklig styrka i den dramatiska utvecklingen och poetisk åskådlighet i sjelfva stoffets behandling. Man ser tydligt af hans dramer, i huru hög grad som han stod öfver de flesta af sina samtida i utbildad smak, esthetisk kritik och verkligen poetisk begåfning för dramatiskt författareskap. Men, utom det, att han följde fransmännen på ett vida aktningsfullare sätt än någon annan, så gick han tillbaka ända till grekerna så som de yppersta mönstren och hemtade från Shakespeare tanken på en national-theater, om hvars beskaffenhet han visar sig hysa de sundaste åsigter, då han säger: "ein Theater, welcher gefallen soll, muss nach den besondern Sitten und der Gemüthsbeschaffenheit einer Nation eingerichtet seyn" [1]). På samma vis yttrar han i förordet till "Hermann" följande: "diejenigen Trauerspiele

[1]) J. El. Schlegels Werke, Kopenhagen und Leipzig 1761—70. III. 265.

können mehr interessiren und stärker auf die Gemüther wirken, deren Stoff in der Geschichte des Volks liegt, für welches man dichtet"[1]). Schlegel följde äfven detta såsom dramatisk skald och införde fosterländska ämnen på den tyska skådebanan, redan innan Klopstock genom sina "Bardieten" sökte vinna ett nationellt innehåll för dramat. För öfrigt utmärker han sig derigenom, att han visar sig ha djupare trängt in i andan af tragedien än någon af hans samtida. Han är rik på ädla och höga taukar, äfven om han icke visar någon särdeles "Schwung" i framställningen, och synes på ett lyckligt sätt hafva vetat att tillegna sig det rhetoriska, som tillhörde franska dramat. Hans tragedier äro för öfrigt skrifna på alexandriner, mästerligt behandlade, så att Lessing icke kan annat än prisa Schlegels "fliessende und zierliche Versifikation."

Bland Schlegels tragedier står må hända "Die Trojanerinnen" främst genom rik handling och verkligt tragisk verkan. Detta stycke förskrifver sig ända från Schlegels ungdom, ehuru sedan fullständigt omarbetadt. Brist på handling är deremot märkbar i "Hermann", hvilken pjes dessutom delar med Klopstocks "Bardieten" det väsentliga felet att hafva tagit ämnet från så aflägsna och dunkla tider, att hela stoffet måste förefalla allmänheten vida mera främmande, än om det tagits från Greklands eller Roms mera kända historia. Af alla Schlegels tragedier erhöll Canut, som han skref i Danmark, det mesta bifallet och förtjenar äfven onekligen ett bättre vitsord än den fått af N. M. Petersen[2]), som kallar den "ligesaa kjedelig som alle de övrige." Men, utom det aktningsvärda i att Schlegel behandlade ett ämne från sitt nya fäderneslands historia, så har denna tragedi sina särskilda förtjenster framför Schlegels andra. I språkets skönhet och uttryckets kraft, i rikedom på tankar och god karaktersteckning öfverträffar "Canut" allt hvad

---

[1]) Werke I. 285.

[2]) Bidrag etc. Va. 17—18.

det tyska dramat hittils åstadkommit och blef äfven under många år ansedd som den bästa tyska tragedi. Man kan väl anmärka, att handlingen är något fattig, men enskilta situationer äro mästerligt tecknade och fulla af intresse. Icke utan orättvisa kan man derföre kalla denna tragedi "kjedelig." Redan valet af ämne bör göra den kär för Danmarks literaturhistoria, och på den tid då "Canut" utkom, torde väl för öfrigt den danska dramatiken, trots Holbergs komiska theater, haft icke så litet att lära af både denna tragedi och af "alle de övrige."

Såsom lustspelsdiktare står Schlegel ännu högre än som tragedi-författare och flera af hans lustspel förtjena i hög grad ännu i dag mycket af det beröm, som vid tiden för deras uppkomst kom dem till del. N. M. Petersen fäller emellertid om Schlegels lustspel ett lika ogynsamt omdöme som om hans tragedier; "de kunde ikke være noget for os, som havde Holberg, og de vare intet i sig selv" [3]). Tillika anför han ett i Eichendorffs Zur Geschichte des Dramas citeradt yttrande af Lessing, som skulle bevisa, att Schlegels lustspel, samt och synnerligen, äro under all kritik. Härvid har dock den utmärkte forskaren blifvit fullkomligt förd bakom ljuset. Det yttrande, som han, på Eichendorffs auktoritet, tillskrifver Lessing, är nemligen både oriktigt anfördt och uppfattadt. Lessing har aldrig sagt om Schlegel: "in seinen Lustspielen herrscht das kälteste, langweiligste Alltagsgewäsch, das nur in dem Hause eines Meissnischen Pelzhändlers vorfallen könne", men han har fällt detta yttrande om ett af Schlegels tidigaste arbeten, "Der geschäftige Müssiggänger," och talet om "Pelzhändler" har dessutom ingalunda, så som det af N. M. Petersens citat skulle tyckas, den mening att genom ett dräpande slagord beteckna den fullkomliga uselheten af Schlegels pjes, utan syftar på en af de i lustspelet uppträdande komiska figurerna. Ser man Lessings ord i sitt rätta ljus, så synes han sna-

---

[3]) Bidrag etc. Va, 18.

rare velat genom sitt omdöme klandra Schlegels allt för troget utförda skildring af en trivial och tråkig "Pelzhändler"-karakter [4]). Hans ord om denna pjes äro följande: "Der geschäftige Müssiggänger war der erste jugendliche Versuch, und fiel aus, wie alle solche jugendliche Versuche ausfallen. Der Witz verzeihe es denen und räche sich nicht an ihnen, die allzuviel Witz darin gefunden haben! Er enthält das kalteste, langweiligste Alltagsgewäsche, das nur immer in dem Hause eines Meissnischen Pelzhändlers vorfallen kann. Ich wüsste nicht, dass er jemals wäre aufgeführt worden, und ich zweifle, dass seine Vorstellung dürfte auszuhalten seyn" [5]). Om nu detta Lessings omdöme öfver ett af Schlegels ungdomsarbeten synes föga smickrande, så uttalar han deremot så mycket mera beröm öfver hans öfriga lustspel, med undantag af "Der Geheimnissvolle", ett annat af Schlegels ungdomsförsök, hvilket han väl finner "um vieles besser" än det förut nämda, men dock icke anser vara särdeles lyckligt. Så yttrar han om Triumph der guten Frauen: "Dieses Lustspiel ist unstreitig eines der besten deutschen Originale. Es war, so viel ich weiss, das letzte komische Werk des Dichters, das seine früheren Geschwister unendlich übertrifft und von der Reife seines Urhebers zeigt... Der Triumph der guten Frauen hat, wo er

---

[4]) Jfr härmed Moses Mendelsohns, af Lessing anförda, yttrande om denna pjes i Briefe, die neuste Literatur betreffend, XXI. 133. Mendelsohn säger nemligen: "die Charaktere scheinen mir vollkommen nach dem Leben; solche Müssiggänger, solche in ihre Kinder vernarrte Mütter, solche schalwitzige Besuche und solche dumme Pelzhändler sehen wir alle Tage. So denkt, so lebt, so handelt der Mittelstand unter den Deutschen. Der Dichter hat sine Pflicht gethan, er hat uns geschildert wir wir sind. Allein ich gähnte vor Langeveile."

[5]) Hamburgische Dramaturgie, I. 288. Lessings Gesammelte Werke. VII. (Leipzig 1856).

noch aufgeführt worden [6]) und so oft er noch aufgeführt worden, überall und jederzeit einen sehr vorzüglichen Beifall erhalten; und dass sich dieser Beifall auf wahre Schönheiten gründen müsse, dass er nicht das Werk einer überraschenden, blendenden Vorstellung sey, ist daher klar, weil ihn noch niemand nach Lesung des Stücks zurückgenommen. Wer es zuerst gelesen, dem gefällt es um so viel mehr, wenn er es spielen sieht, und wer es zuerst spielen gesehen, dem gefällt es um so viel mehr, wenn er es liest. Auch haben es die strengsten Kunstrichter eben so sehr seinen übrigen Lustspielen, als diese überhaupt dem gewöhnlichen Prasse deutscher Komödien vorgezogen." Om samma pjes, som Lessing kallar "die beste deutsche Komödie", yttrar Mendelsohn, med hvilken Lessing instämmer: "Hier finde ich Leben in den Charakteren, Feuer in ihren Handlungen, ächten Witz in ihren Gesprächen, und den Ton einer feinen Lebensart in ihrem ganzen Umgange." Ehuru det redan anförda kunde vara tillräckligt för att vederlägga N. M. Petersens oriktiga omdöme om Schlegel så som dramatisk författare, vilja vi dock ännu ytterligare tillägga några af Lessings yttranden i detta hänseende, helst som äfven en annan historisk skildrare, nemligen Th. Overskou, fäller ett lika falskt som ofördelaktigt vitsord om den förtjenstfulle dramatikern, i det han säger [7]): "Schlegel digtede nogle tydske tragedier och comedier, udtrykkeligt bestemte til, i dansk oversettelse, at opföres i Kjöbenhavn, hvilket der dog, uden synderligt tab, ikke blev noget af." Vi tro tvärtom, att danska vitterheten endast kunde haft godt af, om Schlegel blifvit införd på skådeplatsen, och hans stycken kunde nog varit lika värda den äran som t. ex. Venus og Adonis af J. B. (Jacob Bie?), det första originalstycke, efter Holberg, för att icke

[6]) Detta skrefs år 1768.

[7]) Danske Skueplads II. 42.

tala om, att theatern uppläts åt en Seffers och Stuarts lindansare- och akrobatkonster, engagerade af direktionen.

Vi anförde Lessings omdöme om "Triumph der guten Frauen", i hvilket stycke han endast lätt klandrar, att karaktererna äro mindre tyska än fransyska. I hög grad förtjenar äfven denna pjes Lessings beröm, ty den dramatiska anordningen är särdeles lycklig, karakterstekningen sann och lefvande, handlingen utvecklar sig raskt, dialogen är lif-full och omvexlande och lokaltonen lyckligt träffad. En tysk literatur-historiker i våra dagar, af obestridt anseende, nemligen H. Kurtz, har derföre äfven kunnat säga om detta stycke: "es würde, von guten Schauspielern vorgestellt, gewiss jetzt noch gefallen." Om ett annat af Schlegels lustspel, Die stumme Schönheit, hvilket skrefs med afsigt att få det i dansk öfversättning uppfördt på Kjöbenhavns scen, säger Lessing: "Die Sitten sind wirklich dänischer als deutsch [8]). Dem ungeachtet ist er unstreitig unser bestes komisches Original, das in Versen geschrieben ist. Schlegel hatte überall eine eben so fliessende als zierliche Versification, und es war ein Glück für seine Nachfolger, dass er seine grössern Komödien nicht auch in Versen schrieb. Er hätte ihnen leicht das Publicum verwöhnen können, und so würden sie nicht allein seine Lehre, sondern auch sein Beispiel wider sich gehabt haben. Er hatte sich ehedem der gereimten Komödie sehr lebhaft angenommen; und je glücklicher er die Schwierigkeiten derselben überstiegen

---

[8]) Det kan väl derföre icke synas så orimligt som Welhaven (o. a. a. sid. 28) tyckes anse det, att Schlegel kallade några af sina pjeser "Beyträge znm dänischen Theater." Läsas kunde de i Kjöbenhavn nästan lika bra, som om de varit skrifna på danska, och när de dertill skulle öfversatts för att komma på scenen, så kande de med fullt ut samma rätt anse sig gifva "Beyträge" till danska theatern som t. ex. italienska operasångare, som med sitt för blott ett fåtal begripliga språk tillåtas att uppträda.

hätte, desto unwiderleglicher würden seine Gründe geschienen haben" [9]).

Äfven som diktare af de på denna tid så omtyckta "Lieder", i hvilken diktart hans vän Hagedorn intager främsta platsen, utmärkte sig Schlegel fram för många samtida skalder, äfven om han icke på detta område vunnit ett lika förtjent anseende som inom dramat. I likhet med nästan alla Leipziger-skalderna skref han äfven didaktisk lyrik, till största delen dikter af obetydligt omfång ("Die Vortheile eines verschwiegenen Liebhabers", "Die verschiedene Art zu lieben" m. fl.). Som Cantate-diktare står han kanske närmast Ramler och Gerstenberg, sin tids yppersta skalder inom denna form af diktning. Hans Episteln äro både innehållsrika och poetiskt utförda, så t. ex. en "An Gottsched" öfver tyska poesien, "An Kästner" och "An Hagedorn", i hvilken han på ett lyckligt sätt framställer Hagedorns lifsglada lefnadsfilosofi. — Äfven på det episka området försökte Schlegel sig. Hans Erzählungen kunna dock ingalunda jemföras med Hagedorns, Gellerts, Gleims, Pfeffels, Zachariä's eller Kleists, ännu mindre naturligtvis med Wielands. Ett nationellt epos, Heinrich der Löwe, påbörjade han redan i Leipzig (1742), men kom aldrig till att fullborda det samma. Med rätta tadlade man, att han, liksom Voltaire i sin Henriade, begagnade en mängd allegoriska personligheter till episkt maskineri [1]).

---

[9]) Hamburgische Dramaturgie I. 74—75.

[1]) Att Schlegel sjelf förtviflade om att kunna få makt med sitt ämne, synes af den ofulländade diktens sista versar, då han, i det han afbryter dikten, säger:

"Wie theils aus Eiferfucht, theils Schätze zu erjagen,
Ein Maler sich erhitzt, ein Meisterstück zu wagen,
Den Strich oft selbst zerstört, den er mit Kunst gethan,
Und neue Wege sucht, sich der Natur zu nahn,
Und zornig, dass er sich so lang umsonst befleisset,
Zuletzt den feuchten Schwamm in sein Gemählde schmeisset."

Slutligen förtjena Schlegels två "Reden von den Vortheilen der Beredsamkeit" och hans tre "Moralische Reden", hvilka han först föredrog i det af Gottsched stiftade "Rednergesellschaft" att framhållas såsom något af det bästa i sitt slag. Otvifvelaktigt öfverträffa de flertalet af de tal, som höllos inom det nämda sällskapet, framför allt Gottscheds egna långtrådiga, platta och ängsligt regelmessiga chrior.

Sådan var den man, hvilken djerfdes att blanda sig in i den danska literaturens förhållanden och försökte att genom literär och kritisk verksamhet inverka på ett annat lands literatur. Vi tro oss genom den gjorda skildringen ha förmått uppvisa, att han till ett sådant värf var vuxen, och man borde dock, innan man med förnämt förakt eller illa dold förtrytelse berör hans sträfvande för utvecklingen af Danmarks literära odling, åtminstone försöka att nämna någon, som, utom Holberg, egde lika stor duglighet att uppträda såsom läromästare som Schlegel. Kanske det skulle vara *professor poëseos* Wadskjær, Clitau, Bögh, Bjering'arne, Prahl, Mus eller någon annan af tidens rimsmeder, hvilka visade sig ha lika litet begrepp om hvad verklig poesi ville säga, som en Eskimå eller Ny-Zeeländare? Huru omfattande Holbergs verksamhet hade varit, så återstod ännu mycket att göra för att sätta danska literaturen i stånd till att gå på egen hand; den vittra kritiken hade knappt ännu fått mjölktänderna, den allvarliga poesien representerades för tiden af versmakare utan tecken till ideell lyftning och särskildt dramatiken hade, med undantag af Holbergs odödliga verk, hvilka för öfrigt redan kommit i vanrykte, ingenting skapat af sådan art, att icke intryck från främmande håll både kunde vara nyttiga och behöfliga. För utvecklingen af den genom Holberg grundade danska theatern verkade äfven Schlegel med särskildt nit och intresse, och hans hit hörande afhandlingar, "Von Errichtung eines Theaters in Kopenhagen", "Gedanken zur Aufnahme des dänischen Theaters" o. a. innehöllo mycket, som väl var värdt att icke kasta

i vädret. Man kan invända, att det var det franska dramats trånga theori, hvilket Schlegel lade fram som rättesnöre för dramatiskt författareskap; men, utom det, att han i många fall visar sig icke sakna blick för denna theoris brister, så kunna vi icke inse, att danska dramatiken skulle kunna hafva särdeles ondt af att åtminstone göra närmare bekantskap med en dramatisk theori af sådan utbildning och fasthet och hvilken i alla öfriga Europas länder utöfvat ett så betydelsefullt inflytande som fransmännens. Det är nu modernt att helt summariskt bryta stafven öfver den franska klassicismen och betrakta den i sin helhet så som en enda kolossal förvillelse; men mer än märkligt måste det då synas, att folken böjde sig så villigt under denna förvillelses ok, och att den förmådde framkalla lysande perioder af vitterhetens utveckling öfver allt hvarest den fick ingång. Hvad nu särskildt Danmark angår, så kunna vi icke finna annat, än att dess vitterhet i allmänhet lika mycket kunde hafva godt af att hemta mönster från fransmännens utbildade literatur, som den dramatiska poesien i synnerhet hade mycket att härifrån lära. Men icke behöfde man derföre lemna sig fullständigt hvarken i Fransmännens eller Tyskarnes våld, så som det nu blef fallet! Man hade haft att lära af de främmande, så som Holberg förstått att göra det, men ingenting bjöd att göra sig till slaf under dem. Man hade alldeles icke behöft att kasta Holbergs komedier i skräpvrån — så som man nu gjorde — derföre att man tillegnade sig pjeser från Frankrikes eller Tysklands dramatiska literatur och icke kunde annat än finna behag i dem. Dock, politisk ofrihet och odanska regenter voro föga lämpliga till att värna om och rädda det nationella, och Schlegels spådomar om den utveckling, som lustspelet skulle komma att taga, gingo äfven verkligen i uppfyllelse. Att han skulle haft för afsigt att uttränga Holberg från den danska scenen för att lemna plats endast åt tyska och franska stycken, hafva vi svårt för att tro, äfven om en sådan dristighet väl skulle kunnat komma i fråga, då danska folket sjelf redan

behandlade sin store theaterdiktare med förakt. I Schlegels bref till Bodmer af 1746, der Welhaven anser, att han "taler med ringeagt om Holberg" [2]) kunna vi icke finna något annat än ett anförande af det faktum, att Holberg verkligen var förbisedd och ringaktad bland de högre klasserna, något som äfven Fransmannen de la Beaumelle bekräftar, på samma gång som han tager Holberg i försvar. I sina afhandlingar om theatern yttrar Schlegel ingalunda något ofördelaktigt om Holberg, med hvilken han för öfrigt stod på särdeles god fot, och hvad det omnämda brefvet innehåller angående den rådande dåliga smaken och bristen på goda skalder, hade nog sin fulla riktighet, utan att dessa yttranden det minsta voro menade att finna sin tillämpning på Holberg.

Det intresse för danska dramatikens utveckling, som Schlegel visade genom sina afhandlingar öfver theatern och genom de pjeser, som han för scenen författade, utan att likväl få dem antagna, ådagalägga tydligt, huru denne man var gripen af en brinnande lust att gagna sitt nya fädernesland och dess odling. Med ifver vinnlade han sig äfven om att lära sig danska språket och att skaffa sig kunskap om de nordiska folkens historia [3]) och skulle utan tvifvel hafva, med sitt lifliga intresse, på detta område uträttat åtskilligt godt, om han ej så hastigt bortryckts från sin verksamhet i Soröe. Men aldra mest framträder Schlegel såsom en för Danmarks literatur och bildning intresserad författare, genom sitt förut af oss i förbigående nämda veckoblad, Der Fremde, om hvilket äfven N. M. Petersen

---

[2]) o. a. a. sid. 28.

[3]) Samma år som han dog, skref han en historisk afhandling om förhållandet mellan Olaf Trygvasons Saga och Frankernas annaler. Enligt N. M. Petersen skall den dock icke vara särdeles grundlig. Afhandlingen var skrifven på Latin och hade till titel: *Conjectura pro conciliando veteris Danorum historiæ cum Germanorum rebus gestis consensu.*

säger, att det "vil stedse bevare Johan Elias Schlegels navn i den danske literatur" [4]). Om Schlegel i allmänhet lade vigt på att åstadkomma "Vergnügen", så har han onekligen här lyckats i ganska hög grad i detta hänseende. Genom lifliga och underhållande skildringar, stundom lätt satiriserande, stundom undervisande och bildande, framställer han för läsaren en så trogen bild af tidens seder och tänkesätt, särdeles i Kjöbenhavn, att vi i det fallet skulle vilja jemföra dessa tidsmålningar med de Holbergska komediernas noggranna teckningar af olika stånds och klassers fördomar och vanor. N. M. Petersen har anfört några sådana stycken; åtskilliga andra, lika lyckliga, kunde tilläggas. Men, ännu märkligare äro de här förekommande omdömen om danska skalder, hvilka, så som vi förut anfört efter Holberg, väckte icke ringa uppseende äfven derför, att det syntes med skäl förvånande, huru en utländing kunnat tillegna sig ett sådant begrepp om det för danska språket egendomliga som Schlegel i dessa kritiker visade sig vara i besittning af. Naturligt är, att dessa omdömen icke kunde vara i allmänhet särdeles smickrande för flertalet af de danska poeterna; orättvisa och fördomsfullhet torde man emellertid icke kunna tillskrifva Schlegels anmärkningar, och i många fall kan det icke förnekas, att han fällt domar, som af eftertiden blifvit bekräftade. I alla hänseenden är hans mönstring af den danska Parnassen värd uppmärksamhet och vittnar om det samvetsgranna intresse, hvarmed han sökte sätta sig in i Danmarks literära förhållanden. — Den nya period af danska vitterhetens utveckling, som är att räkna från Klopstocks ankomst till Danmark, bidrog Schlegel i hög grad till att förbereda och fram-

[4]) Rahbek og Nyerup kallar äfven Der Fremde "maaskee det bedste, den tydske literatur i dette slags har at fremvise." (Bidrag etc. V. LVIII). — Welhaven deremot yttrar hvarken ondt eller godt om detta blad, som dock väl är värdt mera än ett blott omnämnande.

kalla. N. M. Petersen anmärker något spetsigt, att han "forberedte ved tysk prosa det danske folk til at kunne fordöje Klopstocks poesi" [5]). Må så vara, att Klopstocks poesi gjorde anspråk på en god "fordöjelse"! Hon hade åtminstone en del både saft och kraft i sig, hvilket icke kan sägas om den gamla skolans visserligen lättsmälta, men tillika på all näring blottade rimmerier. Efter vår mening är det derföre icke farligt för Schlegels ära, om han erkännes ha förberedt Klopstocks inflytande på Danmarks vitterhet, ty att detta inflytande icke i och för sig var skadligt och aldrig behöft komma att utöfva något skadligt inflytande på Danmarks odling, så vida man hade tillegnat sig det med urskiljning och med bevarande af den nationella grunden, det tro vi oss skola förmå uppvisa, då vi nu, efter att ha skildrat J. El. Schlegels karakter och verksamhet, öfvergå till att taga i betraktande den store Messias-skaldens och öfriga hans landsmäns ingripande i Danmarks literatur under denna så märkliga, men så skiljaktigt bedömda tid [6]).

---

[5]) Bidrag etc. IV. 465—66.

[6]) Innan vi lemna J. El. Schlegel, kunna vi icke neka oss nöjet att intaga en ode af Klopstock till Schlegel, hvari han, beundrande och hyllande, må hända något för högstämdt, besjunger den i Danmarks literatur-historia allt för mycket förbisedde eller missförstådde främlingen. Äfven i poetiskt hänseende torde denna ode kunna räknas till Klopstocks bästa. Den lyder:

Er sprach's. Jetzt sah ich über den Altar her,
Auf Opferwolken, Schlegeln mit dichtrischem,
Geweihtem Lorbeerschatten kommen,
Und unerschöpflich, vertieft und ernsthaft,

Um sich erschaffen. Werdet! Da wurden ihm
Lieder. Die sah ich menschliche Bildungen
Annehmen. Ihnen haucht er schaffend
Leben und Geist ein und gieng betrachtend.

De omständigheter, som föranledde Klopstocks öfverflyttning till Danmark, så väl som hans enskilta förhållanden så som dansk pensionär i Kjöbenhavn, äro allt för bekanta för att behöfva här upprepas [7]). Han förde med sig ett stort rykte från sitt fädernesland och förfelade ej heller att bland det danska folket blifva från början en personlighet, till hvilken man såg upp med vördnad och beundran. Det sätt, på hvilket Klopstock mottogs vid hofvet, och den hyllning, som visades, honom af adeln och de förnäma, voro äfven egnade att i hög grad uppväcka hos allmänheten både förvåning för sjelfva saken och ett högt begrepp om den persons betydenhet, hvilken sådan uppmärksamhet visades från de "durchlauchtiges" sida, som ännu aldrig kommit någon dansk skald till del. Ty, för hof-

---

Unter den Bildern, wie Berecynthia
Durch den Olympus hoch im Triumphe geht,
  Wenn um sie ihre Kinder alle
  Ringsum versammelt sind, lauter Götter.

Noch eins nur fehlt dir. Werd' uns auch Despréaux,
Dass wenn sie etwa zu uns vom Himmel kommt,
  Die goldne Zeit, der Musen Hügel
  Leer von undichtrischem Pöbel dasteh'.

[7]) Märkligt är, att uppgifterna äro hvarandra olika med afseende både på det år, då Klopstock kom till Kjöbenhavn, och det då han lemnade Danmark. Så uppgifva Rahbek og Nyerup 1751 och 1771, Welhaven 1750, N. M. Petersen 1751 och 1770, Dietrichson *circa* 1750, o. s. v. Barfod säger, att han "i to hold opholdt sig i elleve Aar." Rätta förhållandet är, att Klopstock 1751 om våren reste öfver Quedlinburg och Hamburg till Kjöbenhavn, der han samma år tog sin bostad. 1754 lemnade han Kjöbenhavn för att i Hamburg fira sitt bröllop med sin under namnet "Cidli" så varmt besjungna "Meta" (Margaretha Moller). Från och med 1759 uppehöll han sig omvexlande i Braunschweig, Quedlinburg och Brandenburg och vände först 1763 tillbaka till Kjöbenhavn, som han för alltid lemnade 1771, sedan hans gynnare Bernstorff året förut blifvit störtad.

vets och dess omgifnings begrepp om menskligt värde hade skalderna hittils väl icke ansetts kunna göra anspråk ens på hälften af den "honneur", som borde tillkomma den yngste adlige junker, hvilken nyss lemnat barnkammaren för att fullända sin uppfostran i hoftrapporna. Hade icke Holberg sjelf, vid invigningen af Soröe akademi, hvars återupprättande han genom sina penningar hade åstadkommit, blifvit ansedd ovärdig att få sitta med hofvet vid den "folkelige" Fredrik V:s bord, der man gjorde heder åt festmåltiden på vanbördingens bekostnad, utan blifvit anvisad plats i ett annat rum, skild från det höga hofvets närhet, hvaröfver han så grämde sig, att han reste från hela ståten [8])! Också, när man läser skaldernas af den gamla skolan äckliga *suppliquer*, i hvilka poeten tyckes hela tiden krypa på knäna, så kan man ej undra på, att de från högre ort ansågos med det förakt, som deras lumpna trälsinne i sjelfva verket förtjente [9]).

---

[8]) J. Möller, Mnemosyne II. 126, 320.

[9]) Vid en konungs död tycktes dessa "Orfei drängar" anse det billigt, att både himmel och jord störtade samman af sorg och bedröfvelse. Så låter Hedegaard, vid Christian VI:s död, Danmark göra följande bevekande upprop till Norge:

"Hyler, græder, klager saare,
Flyder hen i salte taare,
Norske qvinder, norske mænd!
Norske fjelde! smælter hen,
Revner, sprækker, brister, springer
Af det echo jeg jer bringer,
Falder! ach, hvor kan I staae,
Da jer Konge falde maa?" —

Vill man för öfrigt få ett klart begrepp om allt det ovärdiga förgudande, som den tidens äfven mest utmärkta män kunde sätta i scen, då det gällde landets regent, så må man läsa Langebeks ofvanför omnämda sorge-tal öfver Christian VI eller samme berömde lärdes "Lov-Tale" året efter Fredrik V:s tillträde till regeringen om alla de storverk, som denne konung redan hunnit ut-

Men, om Klopstock redan genom den uppmärksamhet, för hvilken han var föremål från hofvets och de högre klassernas sida, måste ingifva det danska folket ett helt annat begrepp än det egt förut om skalders menniskovärde och vitterhetens anspråk på rang inom samhället, så är det klart, att hans högstämda och värdiga diktning skulle i ännu högre grad bidraga till att gifva allmänheten högre föreställningar om poesien såsom en sedlig och andlig makt, än hvad som hade kunnat hemtas ur den gamla skolans mekaniska, andefattiga och idétomma poesi. Intet under, att den Klopstockska poesiens höga flygt och idérikedom måste förefalla många både vidunderlig och ofattlig! Den som länge left på skidfrukter är i början allt för ömtänd för att kunna fördraga en saftig och svällande frukt af ädlare art! . Den lyriskt-pathetiska poesi, som funnits före Holberg (Kingo, Sorterup), hade blifvit bortglömd för länge sedan. Holberg hade utbildat danska vitterheten i en helt olika riktning och dervid visserligen uppnått de mest glänsande resultat. Emellertid hade den danska vitterheten en lucka, som behöfde fyllas, så vida hon icke skulle antingen utbildas i rent ensidig riktning, med uteslutande anslutning till Holbergs komiska poesi, eller också fortfara att

---

föra. Dessa panegyriker hvimla af det vämjeligaste smicker; det talas om kungens "hellige nærværelse", om hur han är "den höjeste Guds Prest", det erinras om, hur Skriften kallar konungarne "Guder, den Höjestes Börn, Jordens Herrer, Guds Tjenere, Herrens Salvede" o. s. v. som bevis på "hvor höjt Himlen selv agter Regenter" och det beklagas, att "en Patriot icke kan med Grækerne sætte sin Helt iblandt Guderne paa Himmelen." Talaren gör emellertid onekligen "hvad han kan, om end ikke, som han vilde og burde" och i fall icke den "Höjstsalige" Christian VI eller den "Allerstormægtigste Förste og Enevolds-Herre" Fredrik V anses nu mera som de yppersta väsen, som hedrat denna fattiga jord med att allernådigst låta sig födas på den samma, så är det i sanning ingalunda Jacob Langebeks skuld.

lefva på Wadskjær et C:ies narraktiga och platta utgjutelser. En stöt utifrån behöfdes för att göra slut på den blott mekaniska poesiens grasserande och utvidga poesiens gränser utanför det komiskas eller satirens område. Det blef Klopstock förbehållet att genom sin diktning och sitt exempel gifva den danska vitterheten den behöfliga ansatsen, hvarigenom den lyriskt-pathetiska diktning, som af Holberg och hans efterföljare blifvit försummade, åter kunde få utveckla sig och derigenom en högre betydelse gifvas åt vitterheten i allmänhet. Man må icke härvid invända, att Klopstocks "skrifter kunde have gjort samme intryk paa gemyttet og været lige saa gode mönstre for en renset smag, enten de vare blevne trykte i Halle eller i Kjöbenhavn" (Nyerup og Rahbek V. 63), ty, väl är det sant, att Klopstock icke särdeles mycket gick utanför den krets af tyskar eller förnämt folk, som utgjorde hans egentliga umgänge, och att han ingalunda visade ett så lifligt intresse för Danmark och dess literatur som Schleglarne; men, utom det att Klopstock likväl vid mera än ett tillfälle synes ha tagit personlig del i frågor, som tillhörde den danska vitterheten, så är det tydligt, att hans poesi skulle både hafva blifvit senare känd och förlorat i förmåga att framkalla efterföljare och lärjungar inom Danmark; i fall han left utanför dess gränser, i stället för att han nu blef en af de mest bemärkta och hedrade män inom dess hufvudstad.

När man betraktar den utveckling, som danska vitterheten tog efter Klopstocks ankomst till Danmark, så fäster man sig företrädesvis dels vid det omedelbara intryck, som vissa skalder visade sig mottaga af hans poesi, dels vid upprättandet af de för sin tid så betydelsefulla literära sällskap, hvilka hvar på sitt sätt angifva det inflytande, som Klopstocks diktning utöfvade. Dessa sällskap voro Selskabet til de skjönne og nyttige Videnskabers Forfremmelse, Det danske Literaturselskab och Det norske Selskab. Den strid, som uppstod med anledning af några skalders efterliknande af

Klopstocks oder, och hvilken bidrog till att reda begreppen om poesiens väsende, på samma gång som den lade i dagen den fattigdom, som rådde på den danska Parnassen, denna strid blef anledning till inrättandet af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" (1759), som gjorde till sin uppgift att söka bestämma smaken, framkalla goda arbeten inom vitterheten och bidraga till dessas offentliggörande. Mot detta sällskap, så väl som mot hela den nya riktning, som med Klopstocks poesi inkommit i vitterheten, bildade "norske Selskab" (1772) en bestämd opposition, hvilken framför allt visade sig liflig i förhållande till Ewald och hans poesi, som från början mottagit de starkaste intryck och väckelser från Klopstocks diktning. Häftigheten af detta sällskaps angrepp å ena sidan och beundran för Ewald å den andra framkallade "danske Literaturselskab" (1775), som särskildt gjorde till sin uppgift att försvara Ewalds poesi och åstadkomma allt mera erkännande af dess värde. Genom dessa tre sällskap kan man säga, att nästan hela utvecklingen framgår; de "danne den almindelige situation, hvori de forskjællige poetiske kræfter og bestræbelser gjorde sig kjendelige" [1]). Alla tre gifva de genom sin uppkomst och verksamhet bevis för, i huru hög grad som vitterheten och dit hörande frågor blifvit föremål för allvarlig undersökning och allmän uppmärksamhet. Betydelsen af det stora verk, som Holberg åstadkommit, blir först riktigt i ögonen fallande, när man finner, huru nu mera literaturen och hennes intressen omfattas med det lifligaste deltagande af alla klasser, huru folket sjelf tager del i den intellektuella odlingens framsteg med en ifver, som förr endast hade varit att iakttaga hos de lärda, och huru Holbergs dristiga tanke att på alla områden låta sitt fädernesland deltaga i den allmänna europeiska kulturströmningen och förmå det att skapa literära verk, hvilka kunde ställas vid sidan om utlandets, höll på att genomtränga folkmedvetandet, spände natio-

[1]) Welhaven o. a. a. 3.

nens krafter och framkallade en täflan, en förut obekant verksamhet på bildningens fält, hvilken allt mera tydligt betecknar en ny tid.

Den strid, som strax efter Klopstocks ankomst till Danmark uppstod med anledning af hans dikter och de efterlikningar, som hans oder framkallade, får en stor betydelse genom tvisten om rimmets väsentlighet för en dikt, hvilket gaf anledning till att söka reda begreppen om poesiens väsende och bestämma hvad det var, som gjorde ett vitterhetsverk "poetiskt." Kunde det bevisas, att rimmet var oväsentligt för en dikt, så fick derigenom den gamla skolans skalder det svåraste slag, ty deras styrka låg framför allt i det rent mekaniska, det yttre af poesien, och så som de mer än allt annat eftersträfvade yttre korrekthet och vinnlade sig om versifikatorisk talang, så voro de i hög grad stora rimmare, om de också icke voro någonting annat. Då de icke hade låtit besegra sig af Holbergs dräpande hån, som gisslade lika mycket det andefattiga rimmeriet som det didaktiska och lärda oväsendet inom poesien [2]), och af Christian VI:s bedröfliga tid endast hade för en tid funnit sig nertystade, så ansågo de sig väl ingalunda nu behöfva gifva vika för en från utlandet införd nymodig poesi, hvilken förut hade inom danska vitterheten varit fullkomligt obekant. Men, granneligen märkte de, att det ej gick an att lägga armarne i kors och vänta, att den nya diktarten skulle falla på sitt eget svärd; de kände sin egen ställning i sjelfva verket allt för vacklande och osäker för att de skulle kunna våga att hängifva sig åt en sorglös liknöjdhet; "nu kunde hvem som helst bli poet", klagade de; strida måste de

[2]) Se hans "Skjæmtedigte", "Det daphniske Blodbad", "Forsvarsskrift for Qvindekjönnet", "Peder Paars" m. m., der han icke blott i allmänhet satiriserar öfver det förvända i tidens poesi, utan äfven särskildt låter sitt skämt gå ut öfver skalder sådana som Tychonius m. fl.

för den skuld, och dermed började de äfven i god tid, nemligen redan 1751, då Klopstock uti en ode tillegnade Fredrik V första bandet af "Messias." Det var Gerhard Treschow, som öppnade striden genom att i Lærde Tidender för 1751 (n:o 36) införa En nye Skjaldredigt, Afsked med Parnasso, i hvilken han utbrister:

"Ach ædle Digtekunst! nu har du da den glæde,
At du er bleven fri for dine haarde baand.
Poeter! kaster nu de tunge rimelænker;
Thi paa Parnasso er en stor forandring skeet."
o. s. v.

Enskiltheterna af denna strid behöfva vi icke uppehålla oss vid, då de äro skildrade både af Rahbek och Nyerup och af N. M. Petersen. Det första året synes det, att man mera kämpade med skäl och bevis, sedan blef parodien det förnämsta vapnet, som Anti-Klopstockianarne begagnade sig af. Liksom Treschow hade börjat striden, så blef han äfven den ifrigaste i att fortsätta den och parodierade en gång icke utan talang Klopstocks Ode an den König (1752). Treschows sysslande med vitterheten är för öfrigt att räkna ända från Christian VI, då han diktade psalmer i tidens smak och äfven täflade om de af Holberg utsatta pris för vitterhets-alster. 1757 kallas han "vor berömte danske poet". Vill man göra sig den mödan att genomgå hans poetiska rimmerier [3]), så skall man dock finna, att denne kämpe för den gamla skolans vitterhet föga haft begrepp om hvad vitterhet i och för sig var och lika litet förmått att genom egna dikter gifva sina landsmän något begrepp derom.

Bland de ifrigaste deltagarne i striden och den som afgjordt lyckligast tillämpade de kritiska grundsatser, hvilka han mot Anti-Klopstockianarne förfäktat, var Norrmannen Peder Christoffer Stenersen (f. 1723 † 1776). Under det Klop-

[3]) Handskrifter på Kongl. Bibl. i Kjöbenhavn.

stock sjelf icke tog den ringaste del i den strid, som uppväxte om hans poesi, trädde Stenersen in på stridsplatsen genom sina "Critiske tanker over de riimfrie vers af Frönning Skeyværingen" [4]). Han lägger här i dagen den lifligaste beundran för Messiadens skald, försvarar hexametern, "de sexede vers," mot Treschows anfall i "Afsked med Parnasso" tillråder efterlikning af antikens versmått och försöker bevisa både theoretiskt och genom från vitterhetens historia hemtade exempel, att rimmet ingalunda är nödvändigt för en dikt, att många de förnämsta skaldeverk äro rimlösa och att "rimene ere de skjær, hvorpaa saa mangen poet har strandet." Snart kände Stenersen sig kallad till att sjelf uppträda som diktare i Klopstocks stil och anda. Han gjorde detta 1754 genom sin "Ode til Brudgum og Brud" eller, som den sedan mindre riktigt blef allmänt kallad, "Den choriambiske Ode til min Sösters Bryllup." Man skall aldrig kunna bestrida de stora företräden, som denna verkligen lyriska dikt har framför tidens öfriga rimmade prosa och kan icke förvåna sig öfver, att den af alla, som kunde uppfatta verklig poesi, blef helsad med bifallsrop [5]). Här finnes också både poetisk känsla och lyrisk flygt, och för första gången finner man ett alster af allvarlig, högre lyrik, som kan ännu af vår tid förstås och värderas. Att ett och annat är i metriskt hänseende mindre lyckligt, förringar ej denna odes förtjenst att vara det första antagliga försöket att bryta med den föregående och samtida på all poetisk stämning blottade lyriken, och ur denna synpunkt må man väl med rätta kalla Stenersen "den tidligste nyere geniale danske dig-

[4]) Utan tryckort och år, troligen redan 1751 eller 1752.

[5]) Så säger Sporon i Breve i anledning af ny udkomne skrifter 1767 sidd. 144—145: "klare og glimrende billeder oplive de yndigste forestillinger; skjönne og passende tillægsord forædle udtrykkene, alting forener sig til at opvække de ædelste fölelser."

ter" [6]). Skalden har sjelf dragit försorg om, att man med lätthet må kunna finna jemförelse mellan den lyriska flygten i hans ode och tidens öfriga rimmade poesi, ty före sin ode har han ansett det nödvändigt att göra en ursäkt för den djerfhet han genom detta nya skaldeslag gör sig skyldig till, och i denna "tilskrift", som är rimmad, rör han sig fullkomligt i samma tonart som de versmakare, från hvilkas poesi han genom sjelfva oden så fördelaktigt skiljer sig. Och likväl, oaktadt allt det beröm, som man med rätta kan anse sig förbunden att gifva åt Stenersens choriambiska ode, finner man likväl en billig anledning att redan här klaga öfver det slafviska sätt, på hvilket tyskarne gjordes till mönster, i stället för att det rätta hade varit att lära af dem, så som Holberg gjorde af de bildningselement han från främmande literaturer tillegnat sig, utan att göra våld på det nationella. Stenersens ode efterliknar nemligen till och med tyska konstruktioner och språkvändningar och synes följa sin förebild på ett mera småaktigt efterliknande sätt än man skulle velat önska. Om detta obestridligen är ett fel, alldenstund något för danska språket oegentligt väl alldeles borde ha varit borta, och om man derföre visserligen redan i Stenersens ode kan finna första början [7]) till ett den danska diktens underordnande under tyskt

---

[6]) Rahbek, Klopstocks forhold til den danske literatur og hans inflydelse derpaa. (I Hesperus 1 B. 1 H. 1820). Att detta tal vid Klopstocksfesten 1819 endast innehåller "Rahbeks gamle Lirumlarum", så som N. M. Petersen anser, synes oss väl hårdt dömdt. Om också Rahbek här, så som ofta, visar för mycken lust att utjemna tvistiga frågor genom att utdela beröm till höger och venster på sanningens bekostnad, så gör han dock många anmärkningar om Klopstocks och hans poesis inflytande på danska vitterheten, hvilka onekligen äro riktiga och väl funna.

[7]) Den "andra schlesiska skolans" inflytande på danska skalder hade väl gått förut, men med den efterlikning, som häraf uppstod och som af Holberg så skarpt gisslades, hafva vi icke här

inflytande, som icke tog tillräcklig hänsyn till att undfly hvad som för danskt språk och danskt lynne var främmande, så kan man dock derföre icke göra sig blind för de verkliga skönheter, som denna dikt eger framför hvad den danska lyriken dittils åstadkommit, och vi kunna icke fullt instämma i Dietrichsons omdöme, att "det snævre vedhængen ved de Klopstockske former giver denne ode i en senere tid en ligesaa underordnet plads, som den beredede den en höj rang hos dens samtidige" [8]). Ännu mindre rättvist synes N. M. Petersens hårda omdöme vara. Må man betrakta denna tillfällighetsdikt i förhållande till hvad som fans förut af allvarlig lyrik, och man skall nödgas erkänna dess poetiska värde, af hvilket den synes oss bibehålla en god del, äfven om vi ställa den midt ibland "en senere tids" vitterhetsalster. Att den af någon sjelfsvåldig klåpare inom vitterheten blef parodierad, bör så mycket mindre förvåna, som detta sätt att bekämpa den nya poesien tyckes vid denna tid särskildt hafva kommit på moden [9]).

Stenersen var ingalunda den ende odediktaren under denna tid, ehuru han var och förblef den mest berömde. Sedan en gång den danska vitterheten blifvit åter inledd på den högre lyriken och Klopstocks odediktning börjat utöfva sitt inflytande, förmärktes en rastlös liflighet på detta område. Beklagligtvis kan man endast säga föga beröm om alla dessa nu framträ-

---

att särskildt sysselsätta oss, då den hör till en tid, som ligger bakom den gräns, hvarifrån denna vår literatur-historiska betraktelse utgår. Nästan alla dessa herdeqväden, kärleksqväden och idyller (af hvilka en mängd aldrig blifvit tryckta, men finnas i handskrift i de Kjöbenhavnske bibliotheken), äro fulla af svulst och onatur, alldeles i en Hoffmannswaldaus och Lohensteins stil.

[8]) Omrids af den Norske Poesies Historie, 125.

[9]) Se N. M. Petersen, Bidrag etc. Vb. 261. — Stenersens choriambiska ode offentliggjordes först 1767 i "Selskabets for de skjönne Videnskaber" skrifter, der dess utom äfven några Stenersenska dikter, "Oden til Selskabsbrödrene" m. fl. äro upptagna.

dande oder, af hvilka en mängd aldrig blefvo tryckta, men gingo från man till man i till en del ännu befintliga handskrifter, liksom ej heller Stenersen sjelf inom denna diktart åstadkom något, som kan kallas jemförligt med hans första choriambiska ode. Parodier fortforo att hagla ned öfver detta slags poesi; så framträdde särskildt en mängd sådana öfver Tyge Rothes i sjelfva verket högst misslyckade "Ode efter Kongens Sygdom." Denna var nu också en af de sämsta, liksom den naturligtvis skulle väcka mest uppseende till följe af det ämne, som den behandlade. En stor del af den öfriga ode-svärmen misskände helt och hållet den nya diktartens väsende och natur, då det försöktes att med odens höga flygt och högtidliga form besjunga temligen triviala och alldagliga ämnen. Vana vid den gamla skolans breda och radotterande stil, hade de nya skalderna äfven svårt för att tillegna sig den sammanträngda korthet och kärnfullhet, som den verkliga oden fordrar, ehuru de i detta fall hade så mycket att lära af Klopstock, som man ju till och med förebrått allt för stor sammanpressning af tankarne och uttrycken.

Under det att Klopstocks odediktning och striden om dess värde sysselsatte allas sinnen och framkallade meningar både för och emot, hvilka bidrogo till att reda begreppen och småningom skapa en vitter kritik af betydelse och som kunde utgå från bestämda grundsatser, så verkade en mängd andra till Danmark inflyttade Tyskar att hvar i sin mån utbreda nya idéer och sprida kännedom om den kraftiga utveckling, som vid denna tid försiggick inom den tyska literaturen. Somliga af dem inkallades på Klopstocks rekommendation och erhöllo god anställning inom Danmark. Under den tyskvänlighet, som utmärkte regeringen, är det tydligt, att äfven många äfventyrare skulle infinna sig, hvilka genom öfvermodigt uppträdande retade danska folket, hvars bröd de åto, och gåfvo anledning till det icke alldeles oberättigade klagomålet, att det syntes, som om man borde komma från Tysk-

land för att lyckas blifva bemärkt af regeringen och få sig tilldelade goda och indrägtiga embeten. Bland dem, hvilkas ankomst till Danmark och verksamhet derstädes ovilkorligen måste anses som en vinst, anse vi, att man bör räkna J. El. Schlegels yngre bror Johan Heinrich Schlegel, som inflyttade 1748 och dog 1780. Hans förnämsta verksamhet tillhör den danska historieskrifningen, på hvilket bildningsfält han i sanning gjort sig högt förtjent af det land, dit han kom som en främling, men med hvars språk och historia han oaflåtligt sträfvade att göra sig allt mera förtrogen. Äfven om "det Kongelige Bibliothek" har han inlagt stora förtjenster [1]). För den sköna literaturen är hans verksamhet mindre betydande; den inskränker sig till en historisk skildring af danska literaturen under Christian V och Fredrik IV samt hans verksamhet så som sekreterare i "Selskabet for de skjönne Videnskaber" der han var den förste, som beklädde denna post. Så som sådan författade han på sällskapets vägnar en uppmaning till inlemnande af prisdikter i "den malende eller beskrivende poesie", hvilken vi skola få tillfälle att nedanför mera utförligt beröra, då vi komma till att närmare omtala det så olika bedömda sällskapets tendenser och verksamhet.

Mera inflytande på literaturen utöfvade den genom Klopstocks bemedling inkallade Johan Andreas Cramer (f. 1723 † 1788 som kansler vid universitetet i Kiel). Äfven han blef en af de förste medlemmarne af "Selskabet for de skjönne Videnskaber", inom hvilket han tyckes hafva utöfvat ett ganska stort inflytande. Cramer utgaf den andra tyska tidskriften efter J. El. Schlegel, Der nordische Aufseher, hvilken fortgick från 1758 till 1761 med tillsammans 193 "Stücke", som icke utkommo på bestämda tider ej heller af alltid lika stort omfång. Liksom sin föregångare, anser sig äfven Cramer förpligtad att göra en

[1]) Se Luxdorphiana, sid. 496 och Werlauffs Bibliotheks-historie. Jfr N. M. Petersen, Bidrag etc. Va. 20 23.

ursäkt för det han begagnar tyska språket i en skrift, som utgafs för danska folket, och vi kunna icke finna, att hans anförda skäl innehålla något så särdeles sårande, som man gerna velat finna deri. "Ich schreibe, säger han, in der deutschen Sprache, weil ich ihrer mächtiger bin, als der Sprache meines zweyten Vaterlandes. Unterdess sind die Dänen und die Deutschen so sehr verwandte Völker, dass billig keine Sprache auf die andere eifersüchtig seyn muss." Hos Cramer så väl som hos J. El. Schlegel får det väl anses ursäktligt, att de skrefvo på tyska, då till och med borgerligt folk i Kjöbenhavn allmänt talade och förstod detta språk, då regeringen var i grund och botten tysksinnad och till och med danska hären kommenderades och exercerades på tyska [1]).

Cramers "Nordischer Aufscher" kan icke i afseende på intresse för den sköna literaturen fullt mäta sig med Schlegels "Der Fremde." Moraliska och religiösa betraktelser utgöra största delen af uppsatserna. Det var äfven som theolog och prest Cramer vann sitt största anseende och utöfvade otvifvelaktigt ett stort inflytande, i det att han bidrog till att utbreda en rationalistisk uppfattning af den Heliga Skrift och kyrkoläran. De mest intressanta bidragen till vitterhet och kritik torde vara den i n:o 26 förekommande uppsats, som handlar om de medel, genom hvilka man förmår och måste höja den poetiska stilen öfver den prosaiska, och den anmälan, som göres i n:o 52 af Tullins Majdag. Den först nämda uppsatsen innehåller många goda anmärkningar, och det påstående, som göres redan i början, att ingen nation åstadkommit något förträffligt hvarken i poesi eller prosa, så vida den icke skiljt det poetiska språket "sehr merklich" från det prosaiska, torde vara i och för sig lika riktigt som det utan tvifvel kunde betraktas som ett särskildt gif akt till den gamla skolans skalder i Danmark. De medel, som sedan uppräknas så som

---

[1]) Detta sista vidriga tyskeri upphörde först 1772.

tjenande att göra poesiens språk skildt från prosans, äro äfven ganska väl funna, och man märker, att man här har för sig aningen om en högre uppfattning af poesiens väsende än t. ex. en Dyssels, som förklarade det ligga i rim, kadenser och ett visst stafvelsemått. — Anmälandet af Tullins "Majdag" var särdeles prisande och åtföljdes af en öfversättning af de yppersta stroferna och redogörelse för diktens plan. Denna anmälan gjorde utlandet bekant med Tullins dikt, och Lessing, som instämmer i Cramers beröm, säger om de anförda stroferna: "sie sind so vortrefflich, dass ich nicht weis, ob wir Deutsche jemals ein solches Hochzeitgedicht gehabt haben" [3]). För öfrigt innehåller "Der Aufseher" bidrag af åtskilliga, ehuru Cramer sjelf skref det mesta och icke blott prosaiska uppsatser, utan äfven oder, i versifikatoriskt afseende goda, men för öfrigt temligen matta och entoniga [4]). Klopstock skref några prosaiska uppsatser och införde då och då några oder, som väl icke torde vara att räkna bland hans bästa.

Cramer gjorde sig särskildt berömd som professor i theologi vid universitetet i Kjöbenhavn, som hofprest och utgifvare af predikosamlingar. Om man icke kan gifva stort värde åt hans theologiskt-rationalistiska uppfattning af kristendomen, hvilken nog i hög grad bidrog till att inplanta mycket af upplysningstidens ogräs i Danmark, så har han dock genom sitt deltagande i tidens sträfvanden på bildningens område icke på något sätt förspillt vår aktning, och torde derföre ej heller förtjena det i hög grad hånande utfall, hvarmed N. M. Petersen afslutar sin korta redogörelse för denne mans verksamhet inom Danmark [5]). Må så vara, att hans sätt att betrakta Bibeln från en esthetisk och rationalistisk synpunkt var föga orthodoxt eller i sig sjelf af stort religiöst värde; andra än ratio-

---

[3]) Briefe, die neueste Litteratur betreffend III. 62.

[4]) Se "Nordischer Aufseher" N:o 15, 18 och 59.

[5]) Bidrag etc. Va, 34.

nalister torde dock ha gjort samma påstående som han, att man i Davids Psalmer och Profeterna finner större poetiska skönheter än hos någon mensklig skald, och N. M. Petersens sammanställning af de läror, han predikade, den verksamhet, han utöfvade, med hans införande af "kartoffler", "svineföde" i Danmark må väl synas med skäl allt för nedsättande [6], så vida man ej föresatt sig att om alla dessa till Danmark invandrande Tyskar säga så mycket ondt som möjligt — derföre att både regering och folk täflade i att låta förtyska sig, i stället för att pröfva allting och behålla det bästa!

Så som vi ofvan nämt, inrättades "Selskabet for de skjönne Videnskaber" 1759, och detta år kan derföre med skäl sägas vara ett särskildt bemärkelse-år i Danmarks vitterhets historia. Det var i Cramers "Nordischer Aufseher" [7]) som den stora allmänheten först gjordes underkunnig om, att ett samfund för utbredande af god smak och vitterhetens upphjelpande bildat sig; denna underrättelse var i form af ett till utgifvaren af "Nordischer Aufseher" skrifvet bref, som i korthet antyder Sällskapets föremål, utlofvande en senare framträdande utförligare plan, som skulle fullständigt redogöra för dess tankar om sin verksamhet och åt hvad håll denna ämnade gå. Ett svar på detta bref finnes i samma nummer af tidskriften, författadt på dennas vägnar af Klopstock. Slutligen offentliggjordes i December den bebådade utförliga planen för Sällskapets verksamhet, skrifven af Tyge Rothe, och härmed kan man väl anse det samma vara stiftadt, ehuru, besynnerligt nog, Jacob Baden räknar Sällskapets historia först från 1763, då det "fik sin faste indretning og sin förste secretair" [8].

---

[6]) Sammanställningen är väl först gjord af den bekanta Friederike Brun, men af henne ej i ond afsigt.

[7]) N:o 115 d. 17 Nov. 1759.

[8]) Det är i sitt Svar paa de beskyldninger, som i Minerva ere gjorte mod Selskabet for etc., som Baden icke

Gifver man nu akt på Sällskapets tendenser, sådana som de framträda i dess stiftelse-urkunder och sedan i dess på danska vitterheten så inflytelsefulla verksamhet, så är det intet tvifvel underkastadt, att Sällskapets uppfattning af medlen till att upphjelpa danska vitterheten och dess föreställning om möjligheten att skapa stora skalder genom penningbelöningar och kollegialt förmynderskap voro lika mycket grundade på misstag och enfald som de voro välmenande och till motiven aktningsvärda. Att vilja bekosta tryckningen af goda vitterhetsverk, som annars må hända förblifvit otryckta, derom är väl ingenting ondt att säga, men, huru kunde man tro sig förmå framtrolla "danske Sophocler, Virgiler og Horazer" och göra så säker räkning derpå, att man redan 1759, i Sällskapets program kunde säga: "vi ere alt komne længere end til haab og önsker; fulde af patriotisk glæde se vi dem (danske Sophocler etc.) forud; vi se dem opstaae iblandt os"? Och huru kunde man så misskänna vitterhetens väsende, att man trodde henne kunna befordras genom en småaktig, skolmästrande kritik, som till och med ville gå före, i stället för att komma efter, och trodde sig mäktig att skapa mästerstycken i poesi genom att

---

allenast hänför Sällskapets egentliga organisation till 1763, utan äfven förklarar, att "den plan, som blev lagt 1759, var ganske forskjellig fra den, som blev vedtaget, da Selskabet i aaret 1763 fik sin faste indretning." Då Sällskapet redan 1761 kunde utgifva första häftet af sina Forsög i de skjönne og nyttige Videnskaber, innehållande prisskrifter och uppsatser, så må det väl anses ha börjat sin verksamhet före 1763, ehuru medlemmarne då blefvo riktigt "ordnede", valde en sekreterare och erhöllo ett årligt understöd af kungens enskilta kassa. För öfrigt kan man lika litet inse, i hvad mon Sällskapets plan förändrades 1763 som orsaken till, att medlemmarne ville förblifva anonyma, "stille og ubekjendte." I detta senare hänseende tro vi icke, att Sällskapet hade någon förebild i "Leipziger-förbundet", som annars synes oss hafva utöfvat inflytande på åtskilligt af Sällskapets inre styrelse.

föreskrifva icke blott ämnena, utan äfven plan-anläggningen och behandlingssättet?

Man har ofta framhållit så som bevis på, huru odugligt "Selskabet for de skjönne Videnskaber" var att kunna leda danska vitterheten i en god riktning, att åtminstone dess namngifna medlemmar icke sjelfve egentligen voro skalder [9]), hvarföre de icke kunde annat än vara oskickade till att utgöra en smakens och kritikens domstol. Men i den omständigheten tro vi för vår del icke, att orsaken till Sällskapets bristande duglighet ligger. Ty, hvad som i främsta rummet här hade varit af nöden, det är att Sällskapets medlemmar i kritik och förmåga att döma om vitterheten hade stått öfver sin samtid och framför allt förmått tänka stort om poesiens väsende, liksom de onekligen gjorde det i fråga om sin egen verksamhet och de resultat, som deraf med nödvändighet, efter deras föreställning, måste komma. Ty kritisk förmåga och egen skaparekraft behöfva ingalunda vara förenade för att man må förstå att bedöma ett vitterhetsverk, lika litet som en förening af dessa egenskaper är nödvändig för att döma i de bildande konsterna, men att vilja döma, utan att ega smak och kritisk blick och, ändå värre, att tro kritiken öfver en skald kunna göra honom till hvad endast inspirationen och det egendomliga skaldelynnet förmå göra — sådant är vanvett. Om nu visserligen en och annan af Sällskapets medlemmar hade sundare åsigter än de andre i till vitterheten hörande frågor, t. ex. A. G. Carstens, så visar sig Sällskapet i sin helhet och der det framträder så som en vitter areopag vara fånget i de mest trångbröstade fransk-akademiska åsigter, och man får ett föga gynsamt begrepp

[9]) Att aldrig Klopstock blef verklig arbetande medlem af Sällskapet, torde man kunna antaga som gifvet. Troligen har han väl endast varit ett slags beskyddare för Sällskapet. I förteckningen på Sällskapets medlemmar d. 14 April 1763 finnes lemnad en öppen plats; om den är för Klopstock eller för någon annan, är svårt att afgöra.

om värdet af de grundsatser, som voro bestämmande för dess omdömen. Huru mycket Sällskapet talade om smak och åtog sig att bestämma smaken, så visar det sig sjelf hafva varit i föga besittning deraf, och det öknamn, som man gaf det, genom att benämna det "det smagende selskab" var ett icke oförtjent hån. Hela dess uppfattning synes ha varit ytlig, de medel, genom hvilka det ville verka, voro ytliga och yttre, och derföre kom äfven den nytta det verkligen gjorde ingalunda att stå i förhållande till de stora mål, åt hvilka det syftade.

Detta sällskaps historia är förbundet med två skaldenamn, som inom Danmarks vitterhet lysa med mera än vanlig glans, nemligen Christian Braunmann Tullins (f. 1728 † 1765) och Johannes Ewalds (f. 1743 † 1781). Det förhållande, hvari Sällskapet befinnes stå till dessa två skalder, tjenar mera än något annat till att sprida ljus öfver den så mycket omtvistade frågan angående Sällskapets nyttiga eller skadliga inflytande på danska vitterheten. Tydligare än hos någon annan diktare, som framträdde efter Holberg, visar sig hos Tullin och Ewald det främmande inflytandet både i motsats till det nationella och i sammanhang dermed, och vi skola derföre söka i någon mon belysa dessa båda skalders diktning, för så vidt vi deraf kunna få anledning till att närmare utreda förhållandet mellan de nationella krafter och de främmande inflytelser, som under utvecklingen af denna tids vitterhet sökte göra sig gällande.

Hvad först angår Tullin, så grundar sig, som bekant, hans rykte så som skald förnämligast på den berömda tillfällighetsdikt, Majdagen, hvilken man ofta velat beteckna som den danska lyrikens första fullt utslagna blomster. Om denna dikt har emellertid "Selskabet for de skjönne Videnskaber" icke den ringaste förtjenst. Den skalde-utveckling, som skapade Majdagen, hade försiggått oberoende af det beryktade Sällskapet, som ännu icke fans till, då Majdagen år 1758 blef tryckt i Kjöbenhavn. Det är ingalunda en lätt sak att taga reda på

de samverkande krafter, som gjort, att Tullins, af naturen för poesi begåfvade, sinne erhöll en mognad, som satte honom i stånd att dikta en lyrik sådan som Majdagens; hvad han producerat dessförinnan står i en skärande motsats till denna dikt och skiljer sig föga från den traditionella poesiens platthet och smaklöshet; det kunde derföre synas som om ett språng föregått i hans utveckling, hvilket man icke kan fullt och tillfredsställande förklara. Emellertid har man sig bekant, att han tidigt gjort sig förtrogen med främmande länders, särskildt Englands, Italiens och Tysklands vitterhet, och att han ansåg som sina älsklingsskalder Young, Pope och Haller. Om det synes högst troligt, att de alla inverkat på Tullins smak för lärodikten och att han särskildt mottog lifliga intryck af Young vid diktandet af sina prisdikter till "Selskabet for de skjönne Videnskaber", så anse vi det vara lika antagligt, att särskildt Haller utöfvat ett väsentligt inflytande på Tullin så som diktare af Majdagen, hvilken onekligen i poetisk karakter ansluter sig både till Hallers naturbeskrifvande diktning och till den engelska naturdiktning, efter hvilken Haller hade bildat sig och hvarmed han gjorde Tyskland bekant. Den förening af reflexion och känsla, som väckte samtidens förtjusning för Tullins Majdag, återfinner man just hos Haller, som ansåg sig af Engelsmännen ha lärt, "dass philosophische Begriffe sich reimen liessen" [1]). Vi vilja ej härmed hafva sagt, att Majdagen är en dikt öfver filosofiska begrepp, men den mängd reflexioner, som finnas i dikten och som för vår tids läsare ingalunda förefalla så som några poetiska skönheter, anse vi, i sammanhang med Majdagens naturbeskrifning, häntyda på ett sammanhang med Hallers diktning, som icke kan misskännas. Samma klander, som Schiller en gång uttalade öfver Hallers lyrik, nemligen att man der finner icke så mycket känslan

---

[1]) Se Albr. v. Hallers Briefe, (An Gemmingen).

sjelf som reflexion öfver känslan[2]) kan man äfven med skäl tillämpa på Majdagen. För öfrigt må man härmed jemföra de åsigter Tullin sjelf uttalat om poesiens väsende. En stor skalds företräde ligger, enligt hans åsigt, i "dybsindige, men dog forstaaelige tanker, udförte med levende, nette og udsögte ord. Tanker, säger han vidare, ere sjælen i poesien; jo flere af disse man finder i et vers, jo bedre er verset, jo större poeten. Med eet ord, den hele Polyhistorie maa være hans forraadskammer; og saa kommer det an paa en levende indbildning; jo snarere denne kan forestille sig billedet, jo mere levende bliver poesien" o. s. v.

Ehuru, som vi kunna finna, "Selskabet for de skjönne Videnskaber" icke har någon andel uti framkomsten af den dikt, som onekligen bäst gör Tullin förtjent af skaldelagern, så står det likväl i ett nära förhållande till denne skalds poetiska utveckling efter Majdagens diktande; men ganska säkert är, att det inflytande, som Sällskapet lyckades förvärfva sig öfver den begåfvade skalden, hvarken har ländt honom till någon varaktig ära eller bidragit att framställa Sällskapets verksamhet och grundsatser i ett bättre ljus. Snarare må man ha anledning att beklaga, att Sällskapet åtog sig Tullins poetiska uppfostran, sedan det uti hvad han åstadkommit genom Majdagen tyckt sig finna, att han var ett värdigt föremål för Sällskapets uppmärksamhet. Dietrichson har träffande påpekat, att hvad som i Majdagen väckte samtidens beundran icke är det samma, som det vår tid kan finna att prisa i denna dikt, uttryckets styrka och rikedom, de klara, åskådliga bilderna och den rena diktionen. Härför hade denna tid hvarken öga eller sinne, fängslad som hon var i föreställningar om poesiens nytta och moraliserande uppgift. Utan tvifvel har "Selskabet for de skjönne Videnskaber" haft lika litet sinne för det verkligen och

---

[2]) Über naive und sentimentalische Dichtung. (Schillers Sämmtliche Werke in einem Bande. Stuttgart u. Tübingen 1840. sid. 1202).

ensamt sant poetiska i dikten, men deremot funnit sig så mycket mera tilltaladt af hvad som nu för oss synes icke blott underordnadt, utan rent af opoetiskt och störande diktens skönhet, nemligen de många reflexionerna, de målande och breda skildringarne, "det ädla och ovanliga i metaphorerna." Hvad Lessing i de ofvan nämda "Literaturbriefe" förebrår "Der Nordische Aufseher", att den var allt för "schwatzhaft", det saknas ej heller i Majdagen, men torde i Sällskapets ögon ingalunda minskat dess värde. Vi skulle vara benägna att tro, att Cramer, som först gjorde Majdagen till föremål för kritik och som onekligen visade sig förstå äfven dess brister [3]), torde haft riktigare begrepp om diktens värde än Sällskapet i sin helhet. Men, härmed må vara huru som helst, det vissa är, att sedan Majdagen blifvit uppmärksammad och berömd af Lessing, öfversatt på Franska och intagen i *Mercure danois* samt helsad af den danska allmänhetens bifall, så ansåg sig "Selskabet for de skjönne Videnskaber" ha funnit ett sig värdigt subjekt att behandla, som under dess ledning och uppfostran skulle kunna bidraga till att gifva verklighet åt Sällskapets högtflygande förhoppningar om en den danska vitterhetens guldålder, skapad genom Sällskapets upplysta ledning af smaken och genom — medaljer. Att Sällskapet särskildt hade sina blickar riktade på Tullin, då det uppgaf som prisämne: "Om Söfarten, dens Oprindelse og Virkninger", är mera än en blott gissning. Då Pram angrep Sälskapet [4]) och särskildt vände sitt klander mot Sällskapets val af pris-uppgift, försvarade Jacob Baden, som en tid var Sällskapets sekreterare, det klandrade ämnet genom att upplysa om, att man särskildt tänkt

[3]) Hans anmärkningar gåfvo anledning till en replik af Tullin, som, utan att vilja erkänna de fel, hvilka Cramer påpekat, visar sig rätt väl förstå att sköta en literär polemik.

[4]) Om de skjönne Videnskabers Forfremmelse og det dertil oprettede Selskab. (I Minerva 1789, 1:o Qvartal. sidd. 152--238).

på Tullin så som lämplig att göra en "poetisk udarbejdelse", en "afhandling" öfver det gifna themat. Låtom oss se till, huru Sällskapet sjelf motiverade sitt val af "Söfarten" så som ämne för poetisk behandling! Man kan häraf se, hvad Sällskapet väntade sig af Tullins skaldegåfva och hvilka begrepp Sällskapet gjorde sig om hvad som tillhörde en "poetisk udarbejdelse." I den ofvanför nämda Underretning om et Selskab, hvis Hensigt er at forfremme de skjönne Videnskabers og Smagens Udbredelse, hetter det: "Da Söfartens forvovne opfindelse og dens farligheder, og dens virkninger, som blandt andre, folkenes nöjere forbindelse, kunskabens udbredelse, de jordiske gode tings almindeligere fordeling, vindskibelighedens opmuntring, belönning, tilvæxt, og den deraf fölgende menneskenes og staternes större lyksalighed, give en digter anledning til de prægtigste og mest rörende malerier, samt de lykkeligste opfindinger og episoder, saa have vi besluttet at Söfarten skal denne gang være materien for de poetiske prisskrifter." Då man läser detta Sällskapets utkast till en "afhandling", och dermed jemför Tullins poem, som belönades med Sällskapets pris, så kan det ej väcka någon förvåning, att Sällskapet hade åtskilligt att anmärka på det samma och framför allt icke fann det "fuldstændigt" skildrande sjöfartens nytta och de fördelar, som derur hemtades [5]). I sjelfva verket innehåller äfven Tullins dikt allt för mycket, som erinrar om den verkligt poetiska stämning, som skapade Majdagen, för att icke den vittra domstolen hade skäl att önska litet mera prosa och litet mindre skaldeflygt. Man finner för öfrigt tydligen af denna dikt, i huru hög grad Tullin var inverkad af de främmande skalder, hvilka han redan under många år

[5]) I Den danske Proteus (antagligen af Stenersen) för 1766, N:o 17—20 gifves deremot åt Tullins dikt ett nästan obetingadt beröm och skalden prisas särskildt för det han icke talat mera om sjöfartens nytta än han gjort.

egnat sin största beundran, och med blicken på både de fel och de förtjenster, som tillhöra dikten om Söfarten, kan man förstå Tullins ord, när han säger, att den, som kunde hålla rätta medelvägen mellan Young och Haller, skulle blifva "den fuldkommenste poet, som verden endnu mangler."

Sedan Tullin vunnit Sällskapets pris för dikten om Söfarten, lockades han till att försöka i ännu högre grad motsvara Sällskapets anspråk, då detta utsatte till prisämne Skabningens ypperlighed, i henseende til de skabte tings orden og sammenhæng. "Selskabet kjendte Tullins aandsvending, som den gang var os i poesien *instar omnium*", säger Jac. Baden [6]), och uti detta har man att söka orsaken till, att den så rikt begåfvade skalden drogs in på lärodiktens torra mark, der hans fantasi stäfjades och den naturliga lyriska värmen fick gifva vika för spetsfundig reflexion och kall rhetorik. I dikten om "Skabningens Ypperlighed" möter man ännu mera af dessa utväxter på en lyrisk utgjutelse, och den må derföre otvifvelaktigt ha fallit "Selskabet for de skjönne Videnskaber" särdeles i smaken. Å andra sidan saknar man lika litet här som i den förra prisdikten glänsande bevis på ett verkligen poetiskt sinne, som ställa Tullin högt öfver den gamla tidens skalder. Båda dessa dikter intaga obestridligen en hög rang inom danska vitterheten, när man tager hänsyn till den ståndpunkt, på hvilken smak och kritik vid denna tid befunno sig. Hvad som i Tullins dikter måste synas för vår tid onjutbart eller otillfredsställande, det torde man med allt skäl kunna mest tillskrifva hans eftergifvenhet för de fordringar, som ställdes på honom af "Selskabet for de skjönne Videnskaber", och det har derföre satts i fråga, om icke denne skald skulle förmått att på ett ännu kraftigare

---

[6]) Svar paa de Beskyldninger, som i Minerva ere gjorte mod Selskabet til de skjönne Videnskabers Forfremmelse, sid. 17.

sätt återupplifva den högtidliga och allvarliga lyriken, så vida han icke ledts in på en bana, der det gällde att rädda prosan genom att tämja den poetiska flygten och eftersträfva för poesien främmande mål. I många af Tullins öfriga dikter finner man äfven en finhet i uttrycket och en smakfullhet i språkbehandlingen, som lika fördelaktigt skiljer sig från det rhetoriska tvånget i hans lärodikter som hans poesi i allmänhet med afseende på känsla och innerlighet står högt öfver den gamla skolans plattheter och kyliga rimmeri. Men, utom det att Tullins utveckling såsom skald tidigt kom att bestämmas af de grundsatser, som af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" ansågos så som ensamt gällande, så fördes han tidigt in på embetsmannabanan och indrogs i praktiska och ekonomiska intressen, hvilka väl voro allt annat än gynnande för utbildningen af hans poetiska anlag. I Majdagens skald har man väl svårt att föreställa sig egaren och disponenten af en "Spiger- Stivelse- og Pudder-Fabrik", men detta är likväl det verkliga förhållandet. N. M. Petersen menar äfven, att "det er lidet sandsynligt, at han som digter vilde bleven mere end han var" [7]); må hända likväl, om man tänker sig alla de mindre förmånliga inflytelser borta, hvilka fingo ett afgörande inflytande på gången af Tullins utbildning som skald, att han skulle förmått åstadkomma ännu mera ypperligt inom vitterheten än hvad nu blef fallet. För sin egen del kunde han visserligen finna sig belåten med det erkännande, som samtiden gaf hans poesi, ty detta var så allmänt och i hög grad smickrande, att man nästan förvånar sig öfver berättelserna om all den hyllning, som kom Tullin till godo. Att han invaldes till medlem i "Selskabet for de skjönne Videnskaber", synes mindre underligt, då han så villigt låtit sin sångmö dansa efter Sällskapets pipa och Sällskapet dessutom ansåg sig helt och hållet ha gjort honom till hvad han

---

[7]) Bidrag etc. Vb. 271.

blifvit som skald [8]), men det finnes äfven intyg om, huru han af samtiden hedrades och både offentligt och enskildt hyllades med en beundran, som många skalder af mångdubbelt större betydenhet än Tullin fått sakna, åtminstone medan de lefde [9]). I alla händelser visar detta, att vitterheten erhållit ett större värde i den allmänna meningen än förut, och man begår väl icke något misstag, om man antager, att den heder, som från hofvets och de förnämas sida visades Klopstock såsom skald, har haft ett icke obetydligt inflytande i afseende på den heder, som af hela folket egnades Tullin och hans poesi. Man kan annars, som vi nämt, nästan finna den honom tilldelade hyllningen ur mera än en synpunkt oförklarlig, men den beredvillighet, med hvilken folket följer de storas exempel, kan bidraga att förklara, att Tullin af sin samtid hedrades på ett sätt, som ännu icke kommit någon dansk skald till del.

Ser man tillbaka på Tullins diktning, så finner man, huru han under inflytande af främmande skalder och på föranledning af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" infört lärodikten så som en sjelfständig diktart i Danmarks vitterhet. Om man icke kan säga, att härigenom någon särdeles stor vinst bereddes för vitterheten, liksom Sällskapets inflytande på Majdagens skald öfver hufvud måste anses ha varit mera till skada än till gagn, så tro vi dock, att Tullins hänvisning särskildt på de engelska naturskalderna icke varit utan sin goda verkan, och att han derigenom i någon mon bidragit till vitterhetens utveckling framåt och införandet af nya idéer inom poesien. Den mängd efterbildningar, som hans lärodikter framkallade, äro dock till största delen temligen värdelösa, men den

---

[8]) Se Jacob Baden, o. a. a. 24.

[9]) Jfr Sporons ofvan nämda Breve etc. sid. 143, Bibliothek der schönen Wissenschaften XII. 361 samt Jac. Badens yttrande om Tullins besök i Kjöbenhavn 1764, att "der var ingen mand af stand eller lærdom, der vilde ansees for skjönner af talenter, der jo opvartede ham i hans herberg."

värdighet i tankar och elegans i form, som utmärkte honom framför andra samtida skalder, utöfvade visserligen ett gagnande inflytande, vände blicken på utmärkta förebilder inom främmande länders vitterhet och bidrog att undergräfva smaken för den gamla skolans diktning. Genom Stenersen hade den Klopstockska odediktningen fått inträde i Danmark och lyriken derigenom erhållit uppslag till lyftning och värdighet, Tullins poesi införde Hallers och de engelska skaldernas naturdiktning och gaf åt lärodikten ett lika tankerikt innehåll som en korrekt och poetisk form. Den nu starkt tilltagande smaken för naturmålningar fick en ny näring, då snart Gessner blef bekant och framkallade en mängd efterbildningar, genom hvilka idyllen framträdde i en mera sann och verkligt poetisk gestalt än de onaturliga efterhärmningar från "andra schlesiska skolan" och från Italienarne, som på sin tid öfversvämmat danska vitterheten. Det är dock först längre fram som denna idyllpoesi rikhaltigt framträder, i sammanhang med en smak för det elegiska, hvilken blef ett egendomligt kännetecken för tiden och som man väl svårligen, så som N. M. Petersen gör [1]), kan förblanda med den djupare lyriska stämningsfullhet, hvilken infördes genom Klopstock.

I huru hög grad smaken för naturbeskrifvande diktning hade tilltagit, visade sig, då "Selskabet for de skjönne Videnskaber" 1774 och 1775 utsatte pris för dikter i "den malende eller beskrivende poesie." Det var J. H. Schlegel, Sällskapets sekreterare, som vid detta tillfälle författade den "opfordring", genom hvilken Danmarks skalder lockades till att pröfva sina krafter i en dittils nästan oförsökt diktart. Man har bedömt detta Schlegels cirkulär mycket strängt, och nekas kan väl ej, att det lider af den lust för lagstiftning *a priori*, som utmärker alla program, hvilka utgingo från "Selskabet for de skjönne Videnskaber." Emellertid förefaller det oss, som om Schlegels

---

[1]) Bidrag etc. Vb. 387.

anvisning ändå icke är så "latterlig", som den af Welhaven ansetts, ehuru den visserligen genom ett och annat uttryck tager sig något underlig ut. Enligt Molbech [2]) utsattes 1775 ett pris af 50 Rdr för "det bedste forsög i den malende poesie, hvorved Popes Windsor-Forest kunde tjene til mönster. Dertil, säger Schlegel vidare, maatte udvælges noget sted i de danske stater, som ved sin yndighed, eller og ved sin skræksomhed, gjör sig mærkværdigt; som i det förste fald Sundet eller et af lystslottene og i det andet Maleströmmen, eller vandfaldet Sarpen i Norge. Man kunde ogsaa vælge noget sted i Danmark eller Norge, hvor der findes mærkværdige levninger af alderdommen, eller som udmærker sig ved en gammel sagn, der kunde give anledning til en poetisk fortælling, eller anden heldig opdigtelse, paa Tickels maade i hans Kensington Garden." Om man utan förutfattad ovilja mot Schlegel bedömer denna hans anvisning till täflingsdikter, så torde man nödgas erkänna, att den ingalunda är så blottad på förnuft som man antagit. Man finner honom å ena sidan uppmana till behandling af nationella ämnen och å den andra till efterbildning af på den tiden så väl anskrifna dikter som Popes Windsorforest och Tickels Kensington Garden. Både nämnandet af dessa mönster och det sätt, hvarpå Schlegel närmare betecknar de ställen, som kunde gifva anledning till poetisk behandling, visar, att han tänkt sig den dikt, som kunde framkallas, icke som en tröttsamt målande och bredt skildrande naturbeskrifning, utan som en lifig och stämningsfull poetisk berättelse, der fantasien kunde fritt uppfinna och skapa, på samma gång som den begränsades och bestämdes i en viss riktning genom det lokalt och historiskt gifna. Ty just detta är utmärkande för de antydda dikterna af Pope och Thomas Tickel; den förres Windsorforest är onekligen en vacker och verkligt poetisk skapelse, och Kensington Garden ansluter sig värdigt till den na-

---

[2]) Dansk poetisk Anthologi I. 122.

turdiktning, än med rent elegisk än med balladmessig ton, som gjorde Tickel till en värdig föregångare af Thomson, Cowper, o. a. Pram, som i sin bannbulla mot "Selskabet for de skjönne Videnskaber" icke lägger fingrarne emellan i fråga om att draga fram Sällskapets brister och särskildt klandrar de utsatta prisuppgifterna, nämner likväl ingenting ofördelaktigt om denna Schlegels anvisning till en beskrifvande dikt, men talar i stället om honom så som "den lærde og agtværdige Schlegel, en mand af de dybeste saavel æsthetiske som især philologiske og historiske kundskaber" [3]). De goda dikter, som Sällskapets uppfordran framkallade, och om hvilka Pram yttrar, att "der neppe er fire saa gode til i noget andet sprog", anser han likväl böra tillskrifvas "den ikke ved Selskabet men ved större udbredt cultur almindelig blevne bedre smag" [4]). Emellertid kan det icke bestridas, att Sällskapet genom Schlegel gaf anledning till dessa dikters uppkomst, ehuru visserligen denna anledning hufvudsakligen var yttre och tillfällig. I grunden har Pram nog rätt deruti, att en allmännare och bättre smak hade största andelen i bröderna Frimanns och de andras prisdikter. Men, huru hade denna bättre smak uppkommit? Den genom Holberg grundade kritiken så väl som bekantskapen med främmande länders vitterhetsalster torde väl få anses ha härvid uträttat det mesta, otvifvelaktigt likväl den senare mera än den förra, ty kritiken var dock ännu temligen outbildad, och hvad särskildt angår den, som utöfvades af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" och som stundom småaktigt häcklade äfven sådana dikter, som erhållit Sällskapets pris, så torde den egentligen ha gjort föga verkligt gagn. Men, dessutom, och oafsedt att Ewald

---

[3]) Se Om de skjönne videnskabers forfremmelse og det dertil oprettede Selskab, i anledning af dette Selskabs sidste anmeldelse. (i Minerva för 1789. 1:a qvartalet sid. 164).

[4]) o. a. st. sid. 183.

redan framträdt med verk, som betecknade hans äkta skaldenatur, kan man väl anse, att Soröeanernes literära verksamhet å ena sidan och den norska egendomlighetens ingripande i vitterheten å den andra har i högst betydlig mon bidragit till att förädla och rikta den vittra odlingen, liksom man i dessa två factorer onekligen har att söka den gagnande och kraftiga motvigten mot det allt för stora inflytande utifrån, som vid denna tid gjorde sig märkbart och som hotade att beröfva danska vitterheten sin egentligen nordiska prägel och göra henne kosmopolitisk. Detta skola vi få tillfälle att närmare belysa, då vi nu skola betrakta det förhållande, hvari "Selskabet for de skjönne Videnskaber" stälde sig till Ewald och hans diktning. Med rätta har man ansett, att denna punkt utgör Sällskapets Achilles-häl, och att värdet af dess verksamhet står eller faller med det omdöme man måste gifva öfver Sällskapets förhållande till Ewald. Ty här hade dock Sällskapet att göra med en äkta skaldenatur, en sånggudinnornas borne son; om Sällskapet icke förstod detta, eller om det gaf anledning till, att denna stjerna af första ordningen förirrade sig eller slocknade, innan hon hunnit sin höjdpunkt, då måste allt annat, som Sällskapet möjligen uträttat godt och nyttigt, synas ringa och betydelselöst, och domen öfver det sätt, hvarpå Sällskapet motsvarade sin höga uppgift, kan icke blifva annat än sträng och obeveklig. Vid betraktelsen öfver Ewald kan man äfven lämpligen behandla "det norske Selskabs" andel i vitterhetens och kritikens utbildning och i sammanhang härmed skärskåda striden mellan de främmande och de nationella bildningselement, hvilkas skarpa brytning emot hvarandra intager ett så vigtigt rum både i Ewalds egendomlighet så som skald och i hela samtidens uppfattning och värdering af hans diktning. Under denna brytning kommer det mer än någonsin fram i dagen, i huru hög grad den danska odlingen, så som egendomligt nordisk, var i grund och botten skild från andra länders, samt hvilken förlust Danmarks vitterhet lidit derigenom, att

hennes store förnyare, Holberg, icke vändt nationens blickar tillbaka till hennes eget upphof, hvarigenom hon kom att under det inbrytande inflytandet från främmande länders vitterhet löpa fara att förlora sig sjelf, i saknad af rätt aktning för sig sjelf och ur stånd att sätta något eget till motvigt mot det främmande. En skald af den rika begåfning som Ewald skulle otvifvelaktigt hafva blifvit för sitt fäderneslánd af vida större betydelse än han blef, och hans poesi skulle förmått visa en vida renare genomträngning af nordiskt och ursprungligt lynne, om hans folk hade haft ögonen öppna för all den rikedom af poesi, som det egde af sig sjelf, ehuru undangömdt, bortglömdt och föraktadt. Danmark borde kunnat undgå att dragas in i all upplysningstidens flacka materialism, om det redan före århundradets midt blifvit hänvisadt på sin ståtliga forntids rika skatter af frisk och lifskraftig odling. Det hade i sådant fall kunnat tillegna sig från utlandet hvad som syntes ädelt och godt och öfverensstämmande med en naturlig utveckling af dess egna andliga förmögenheter, men det hade icke behöft att gifva vika för hvarje förflugen vindfläkt, som fördes öfver från Tyskland, och i medvetandet af sin andliga frihet och sjelfständighet hade det framför allt kunnat segerrikt bestå kampen mot det tyskeri i politiskt och socialt hänseende, som frätte på folkets bästa merg och kärna, som stälde det i en onaturlig och fiendtlig ställning gent emot broderlandet Sverige, bidrog till Nordens ömsesidiga försvagande och slutligen i vår tid burit sorgliga misstags än sorgligare frukter. Men, som vi förut antydt, hade Holbergs stora verk mera en praktiskt realistisk än en ideell, i högsta mening andlig prägel, och för uppbyggandet af sitt fosterlands literatur på rent nationell grund saknade han all blick. Det gällde för honom hufvudsakligen att uppfostra sitt folk genom att göra det delaktigt i den allmänna europeiska odlingen och att på modersmålet skapa en literatur, som inom alla grenar kunde uppvisa arbeten, jemförliga med utlandets. I sin praktiska sträfvan trängde han icke till sjelfva

grunden af folkets innersta lynne, utan nöjde sig med att åstadkomma den yttre "polering", som kunde göra, att hans landsmän icke behöfde skämmas allt för mycket i jemförelse med mera bildade nationer. För de yttre lifsföreteelserna hade han ett skarpt öga och uppfattade dem med den praktiske vetenskapsmannens, den sansade tänkarens, den säkert iakttagande skaldens blick, men för idéns, andens innersta lif, för bildningens djupast liggande källåder, för forntida sed och naiv, omedelbar odling hade han lika litet något sinne, som han förmådde så som skald att anslås af annat än af de i lifvet uppträdande motsatser och irringar, som kunde gifva anledning till löje eller satir. När derföre de främmande inflytelserna stormade med makt in på Danmarks literatur, så visade det sig, att, på samma gång Holberg lagt grunden till en kraftig och mångfaldig literatur-utveckling, så hade han äfven, genom att förbise äldre, ursprungliga bildningselement och behandla Nordens romantiska diktning med förakt, försvårat för sitt fädernesland framträdandet af den andliga sjelfständighet, som hade varit af nöden för att dess vitterhet skulle kunna utvecklas med full frihet, utan att löpa fara att förlora sig och uppgå i andra länders. Det visade sig nu, som alltid, att ett lands literatur är i hög grad utsatt för att råka på afvägar, då hon med ringaktande vändt sig emot sina äldsta bildningsfrön, i stället för att ur dessa söka hemta så mycken näring som möjligt. Väl är det sant, så som vi redan förut omnämnt, att de bildningselement, hvilka Holberg tog utifrån, och detta aldra minst från Tyskland, dem sammansmälte han med den nationella odlingen, så att hans egen literära verksamhet har en både nationell och folklig prägel, men då han ingaf ett lika stort förakt för den äldre folkdiktningen och den ursprungligt nationella bildningsgrunden som för den lärda tidens pedantiska och onationella literatur, och han icke efterföljdes af någon med honom jembördig, som kunnat förebygga literaturens förirringar, så kunde det ej undgås, att det inflytande från

utlandet, hvilket i början visade sig helsosamt och väckande, med tiden öfvergick till förtryck och uppträdde så som fiendtligt mot den äkta nordiska odlingen. I stället för att ingå så som ett näringsämne, hvilket omsattes och assimilerades med det nationella, kom särskildt den tyska bildningen att antaga karakteren af en främmande makt, hvilken ville herrska och betvinga, der den borde underordnat sig eller gått fredligt vid sidan om det inhemska. Tydligen framträder detta först på Ewalds tid och faran för att förlora det nationella synes nu så mycket större som uti Ewald en skald framträdde, hvars begåfning onekligen var rikare än någon af de skalders, som hittils uppträdt, ända sedan Holberg. Om de glänsande anlag för nationell diktning, hvilka Ewald egde, antingen genom samtidens liknöjdhet icke kommo till full utveckling eller genom en falsk och missförstådd inblandning af en onationell kritik stäcktes i sin flygt, så måste den nationella förlusten synas så mycket betydligare som Ewalds snille var öfverlägset alla föregående skalders. I förhållande till ett sådant bortkastande af nationella skatter synes till och med den nationella förlust mera dräglig, som uppkom deraf, att man för länge sedan öfvergifvit den gamla Holbergska komedien och i stället förvandlat danska theatern till en brokig och smaklös profkarta af franska dramer och lustspel, italienska operor, herdestycken, "syngestykker", mellanspel m. m. Ty, detta kunde dock hjelpas, så som äfven inträffade längre fram genom Wivet, Olufsen, P. A. Heiberg m. fl. och theaterns upphjelpande i allmänhet genom Norrmännens kritik, men hvad som gick förloradt hos Ewald, det var ohjelpligen förspildt. Föga vann man med att efter den ädle sångarens död hedra hans minne, sedan man låtit de härligaste krafter gå under, som ända dittils framträdt i Danmarks skaldehistoria! Här hade man dock haft midt ibland sig en diktare, som under uppmuntran och tacksam vård kunnat nydana danska vitterheten genom skapandet af en nationell nordisk diktning. Väl är ej Ewald sjelf utan skuld,

så som man lätt har tillfälle till att finna, men den drygaste bördan af ansvaret hvilar dock på den regering, som afhjelpte skaldens timliga nöd med "100 Rdlr i 2 Aar" [5]), under det den slösade gunstbevis på tyska lycksökare, på det folk, som för skaldens menskliga svagheters skuld blundade för hans snille och först gjorde honom någon rättvisa, när det var för sent, och slutligen på den vittra domstol, som drömde om en rik vitterhets framtrollande genom ett inqvisitoriskt förmyndareskap och en smaklös kritik, men lemnade den varmaste och rikast begåfvade skaldenatur att gå under i nöd och själslidanden, utan att inse orimligheten af sina enfaldiga försök att vilja tvinga honom in under sällskapets lagar för poetisk produktion. Vi skola närmare tillse Sällskapets åtgöranden i afseende på Ewald och dervid komma i tillfälle att finna, huru föga Sällskapet förstod att till danska vitterhetens fromma låta Ewalds skaldeverksamhet få utveckla sig. Det visar sig uppenbart, att orsakerna till hans stannande på halfva vägen, hans misstag och olyckor som skald och menniska ingalunda ligga uti det af somliga framhållna inflytandet från Klopstock, hvilket tvärtom på hela hans skaldebildning utöfvat de kraftigaste och mest välgörande väckelser, utan till god del i den olyckliga förblindelse hos "Selskabet for de skjönne Videnskaber", som hindrade dem att se, att de här hade att göra med ett poetiskt snille af första ordningen, som fordrade frihet att verka enligt med sin rika begåfning, utan att klafbindas af Sällskapets småaktiga, fransk-klassiska eller Gottschedska kritik, och som tillika hade rätt att fordra från Sällskapets sida den uppmuntran och understöd, som det "patriotiska" Sällskapet ålagt sig sjelf som en pligt mot sånggudinnornas dyrkare. Deremot är det troligt, att "det norske Selskab", hvars kritiska ståndpunkt gent emot Ewald man med uppenbar orätt velat betrakta

---

[5]) Se Ewalds bref i Genealogisk og biografisk Archiv 1841. I. 249. Molbech, Nordisk Tidskrift. IV, H. 2.

så som utgående från personlig fiendskap och lumpen afundsjuka, i sjelfva verket bedömt Ewalds diktning med vida mera oförvillad och sund blick än Sällskapet och i allmänhet genom sin kritik, om också icke så medvetet organiserad som Sällskapets, förvärfvat sig rätt att tillerkännas vida större förtjenster om danska vitterheten, än hvad man kan tillskrifva det Sällskap, hvilket åtagit sig som ett åt sig förvärfvadt privilegium, att "forbedre sproget, bestemme smagen, og opvække gode genier til ædel kappen." Särskildt tvingas man att erkänna, att de norska skalderna både genom sin kritik och sina egna poetiska arbeten på det kraftigaste bidragit att rädda det nationella från att duka under för främmande inflytelser, och att deras sträfvanden för smakens bestämmande derföre kunna kallas mera danskt-patriotiska än Sällskapets, ehuru man missförstått denna verksamhet dit hän, att man velat betrakta den så som till och med fiendtlig och oppositionell emot den danska nationaliteten. Och så mycket större synas de norska skaldernas förtjenster vara i detta hänseende, som under en tid hela danska folket med sin halftyska regering i spetsen tycktes besinningslöst hafva kastat sig i armarne på allt utländskt, både i politik, literatur, seder och språk.

Ewalds första förbindelse med "Selskabet for de skjönne Videnskaber" är att räkna från 1764, då han, nedtryckt af den hjertesorg, som han aldrig förmådde öfvervinna och som kom att utöfva det aldra betydligaste inflytande på karakteren af både hans lif och diktning, skref den allegoriska berättelsen Lykkens Tempel, hvilken på tillrådan af J. S. Sneedorf, som sjelf tillhörde Sällskapet, inlemnades till dettas bedömande. Efter åtskilliga omarbetningar trycktes detta Ewalds ungdomsarbete, som, skrifvet i prosa, allaredan förråder skaldens fina formsinne och förmåga af uppfinning, i Sällskapets "Forsög" och den lycklige författaren belönades med 20 Rdlr. Tryckningen hade dock icke medgifvits af Sällskapet, förr än detta vidtagit en mängd förändringar med arbetet, hvilka, enligt Säll-

skapets Journal voro "betydelige." Hur mycket detta uttryck kan betyda, är ej lätt att blifva underkunnig om; att de förändringar, som Sällskapet kan hafva vidtagit med "Lykkens Tempel" efter all sannolikhet varit till diktens skada snarare än till dess gagn, kan man emellertid finna ganska antagligt. Sannolikt är, att Sällskapets kritik äfven i detta fall varit sig lik, bestående i ett småaktigt häcklande och nagelfarande, ett ängsligt bortskärande af allt, som kunde synas för djerft, för originellt och som förrådde hos skalden för mycken lust att taga ur sig sjelf och gå på egen hand — allt i den välmenande afsigten att "opvække gode genier til ædel kappen", oaktadt det väl borde varit tydligt för Sällskapet, att geniet fordrar framför allt frihet och att dess verksamhet fullständigt kan dödas, om det skall med våld inpressas och formas efter en gång för alla bestämda, orubbliga regler och detaljerade föreskrifter. Redan nu hade Sällskapet annars kunnat se, hvilka rika förmögenheter, som bodde inom den 20-årige skalden, anlag, som endast behöfde vård och uppmuntran för att utvecklas i den skönaste blomstring, och som voro allt för öfverlägsna för att behöfva tuktas och skolmästras af Sällskapets ferla. Endast en af Sällskapets medlemmar tyckes hafva insett, hvilken glänsande stjerna, som med Ewald uppgick på danska vitterhetens horizont; det var Carstens, som redan nu började omfatta den unge skalden med en vänskap, som måste bli för honom allt dyrbarare, ju mera han fick med tiden pröfva lifvets bitterhet. Att Carstens äfven på Ewalds utveckling så som skald torde ha genom sina råd utöfvat ett godt inflytande, är heller icke oantagligt; dock synes det troligt, att Carstens känt sig för mycket bunden af sina medbröder i Sällskapet för att till Ewalds bästa motsätta sig den kritik, som Sällskapet lät honom få erfara. I alla händelser kan man ingalunda hafva rätt att, så som Jacob Baden gjort [6]), vilja tillskrifva Sällska-

[6]) o. a. a. sid. 26.

pet som förtjenst hvad godt Carstens bevisade Ewald, ty detta gjorde han som enskilt person, ej som medlem af Sällskapet; så som sådan synes han i stället hafva mera än en gång delat Sällskapets falska åsigter, antingen han nu gjort denna eftergift för Sällskapets flertal af humanitets- och kamratkänsla eller han, hvilket synes troligare, endast tidtals förmått höja sig till en något fördomsfriare och förnuftigare kritik än den, som för Sällskapet utgjorde den enda saliggörande.

Sällskapet hade emellertid nu öfvergått från att utsätta pris för beskrifvande dikter till att framlocka oder och uppmanade 1764 de täflingslystne att skrifva en ode öfver någon af Guds egenskaper. Ewald beslöt sig för att besjunga allgodheten, men valde härför den dramatiska formen och insände sin Adamiade till Sällskapets bedömande. Denna dikt, första utkastet till skaldens först 1769 utkommande Adam og Eva eller den ulykkelige Pröve, lyckades emellertid icke att vinna Sällskapets bifall. Det "fortjente opmærksomhed", men var för resten "umodent." Oaktadt Ewald således fann sig gäckad i sina förväntningar om att "vinde den höjeste pris, skjöndt der ingen pris var udsat derfor", så kan man likväl anse, att denna missräkning varit till gagn för hans skaldeutveckling; då han snart sjelf upptäckte det ofullkomliga i sin dikt och fann, att "det der fremfor allt manglede ham, var læsning", så började han nu att genom trägna och ifriga studier förvärfva sig kunskaper, omdömesförmåga och smak och lade derigenom sjelf grunden till den större fullkomlighet, med hvilken hans poesi snart skulle framträda och slå samtiden med förvåning.

Man har undrat öfver, att Ewald under dessa sina studier, hvarigenom han ville utbilda sig till skald och mästare öfver språket, icke vände sin uppmärksamhet till Danmarks äldre skalder så som Kingo, Hegelund, m. fl. eller brydde sig om att studera kämpavisorna, Vedel, Sorterup, och först och sist Holberg. Vi finna för vår del ingenting mera lätt

förklarligt, ehuru det utan tvifvel hade för Ewalds egen skuld och säkerligen för danska vitterhetens utveckling i rent nationell riktning varit i hög grad önskvärdt, om han jemte sin läsning af latinska, klassiska författare, af tyska och franska skalder och kritici äfven hade fäst sitt öga vid sådana hållpunkter i sitt eget lands vitterhet, der det nationella tydligast uttalat sig och folkanden visat sig originellt kraftig och lefvande. Men, hvarifrån skulle Ewald ha fått ett sådant intresse för sitt lands äldre skalder och författare? Hade Holberg väl frågat efter vare sig kämpavisans folkdiktning eller de honom föregående skalder, i hvilka danskt lynne, nordisk folkande uttalat sig, visserligen med svaga, men dock rena och tilltalande toner? Hade han icke försmått och föraktat de frön till nationell diktning, som han förefann, gjort hela den föregående utvecklingen till en *tabula rasa* och med sitt eget exempel hänvisat på den allmänna europeiska kultur-utvecklingen så som den grund och botten, från hvilken hans lands literatur hade att hemta medlen till utveckling och framkomst? Då icke denne i lifvets och den bokliga bildningens skola erfarne man hade haft öga för den röda tråd af nationell odling, som, ehuru undangömd, gått igenom den danska literatur-utvecklingen ända från äldsta tider, huru kan man begära, att en yngling som Ewald skulle kunnat falla på den tanken, att der kunde ligga något bemärkelsevärdt i flydda tiders vittra odling; huru skulle han kunnat tro sig finna fagra blomster i den romantiska folkdiktningen, då en man som Holberg icke der funnit annat än tistlar? Snarare må man undra öfver, att Ewald under sin senare skaldeutveckling kunde med poetisk divination och under intryck af den varmaste fosterländska hänförelse falla in i så ståtligt nationella toner, som dem man hör framklinga i Fiskerne. Och hvad angår studier särskildt af Holberg, så borde visserligen ingenting ha varit mera förtroligt för Ewald och hans samtid än den store Norrmannens skrifter, men allt tyckes visa, att man allt mera var på vägen att låta Holberg

komma i förgätenhet, och att man under intrycket af alla de bildningselement, som strömmade till utifrån, höll på att förlora blicken för att inse, hvilken guldgrufva af bildning, som Holbergs skrifter innehöllo. Holbergs mest betydande verksamhet inom vitterheten låg äfven så långt tillbaka som till tiden mellan 1718 och 1728. Hur mycket hade ej sedan dess förändrats, och hur hade ej bekantskapen med andra länders vitterhet sedan den tiden spridt sig bland sjelfva folket, som förut, då bildningen var ett monopol endast för de högre klasserna, stått alldeles utanför all högre intellektuell odling! Men, på samma gång som således Holbergs verk i det afseendet fortsattes, att bildningen allt mera gjordes till allas gemensamma egendom och vägen allt mera gjordes fri för inflytanden från den allmänna europeiska kulturen, så höll man äfven allt mera på att förlora blicken för det egna, inhemska, egentligt nordiska, och Holberg sjelf syntes skola som skald komma att dela samma öde, som han beredt sitt fäderneslands äldre vitterhet, att blifva förbisedd, ringaktad och förgäten. Om man derföre, så som vi förut nämt, visserligen icke obetingadt kan förebrå den tid som följde närmast efter Holbergs kraftigaste verksamhetsperiod, att danska folket endast till en del fortsatte hans verk, att ingen egentlig krets af skalder slöt sig kring honom och att han står mera i ett inre än i ett yttre sammanhang med den följande literatur-utvecklingen, så visar sig likväl nu, bort åt 70-talet, ett betänkligt förbiseende af hans stora literära gerning, och ju rikare de intellektuella krafter äro, hvilka nu framträda, desto större fara synes det vara för handen, att det främmande inflytandet skall blifva det nationella öfvermäktigt. De politiska och sociala förhållandena synas, nu så som alltid, utöfva en afgjordt bestämmande inverkan på gången af den literära utvecklingen. Med den halft tyska, halft franska ton, som från hofvet spridde sig genom de högre klasserna ända ned till massan af folket, kunde man ej vänta, att det nationella skulle kunna med lätthet göra sig gällande inom vitterheten; först

sedan det olidliga tyskeriet inom Struensees styrelse hade åstadkommit ett omslag i den allmänna meningen och "skrivefriheden" blifvit löst från sina mest tryckande band, kunde anspråken på verkligt nationell odling göra sig gällande och den strid framträda, som så småningom skulle väcka folkmedvetandet till lif. Dessförinnan gick literaturen förnämligast framåt genom att hemta det ena bildningsmotivet efter det andra utifrån. Det kunde ej annorlunda vara, och ej heller är det derföre att undra öfver, att Ewald, då han ville bilda sig genom studier och läsning af goda mönster inom vitterheten, vände sig liksom Holberg före honom gjort till den klassiska forntidens och utlandets berömda författare, i stället för till sitt eget lands, hvilka icke hade det obestridda anseende som de förra.

Ewald gjorde sig alltså nu förtrogen dels med den romerska forntidens dels med den franska klassicismens skalder, bland dessa senare särskildt Boileau och Corneille. Tillika synes han redan nu hafva gjort bekantskap med Klopstock, liksom troligen redan förut med Rabener, och Messiadens skald kom att redan på det första stadiet af Ewalds skaldeutveckling utöfva ett lika stort inflytande som han i sitt fädernesland gjorde på så mäktiga andar som Goethe, Schiller m. fl. Här är nu en af de vigtigaste punkterna i frågan om uppfattningen af Ewalds uppfostran till skald. Det framställer sig nemligen det spörsmålet, huru vida Ewalds tidiga bekantskap med den Klopstockska poesien och sedan med Klopstock personligen varit den unge skalden till gagn eller till skada och huru vida denna bekantskap utöfvat ett godt eller ett skadligt inflytande på danska vitterheten.

Bland dem, som yttrat sig i denna sak, synes ingen med mera bestämdhet velat framhålla Klopstocks skadliga inflytande på Ewald och danska vitterheten än Welhaven. Då denne författare, så som vi förut sett, hyser de mest förringande åsigter om Klopstocks poesi i allmänhet, så är det icke oväntadt att finna, att han betraktar det inflytande hon kom att utöfva på

Ewalds skaldeutveckling så som en sannskyldig olycka och anser, att "den störste aandelige vildfarelse i Ewalds liv var udentvivl den, at han troede i Klopstok at have fundet en nærbeslægtet digtercharakter" [7]). Vi våga emellertid påstå, mot Welhaven, att Ewald ovilkorligen genom bekantskapen med Klopstocks poesi, särskildt med Messiadens första sånger, erhållit väckelser och lärdomar, som, på hans då varande ståndpunkt, utöfvade ett allt annat än skadligt inflytande. Två af de egenskaper, som genomgå hela Ewalds diktning, nemligen den allvarliga, religiösa stämningen och den fosterländska, nationella hänförelsen kan man obestridligen hafva all rätt att sätta i sammanhang med de motsvarande dragen i Klopstocks poesi, sådan denna framträder dels i Messiaden och Adams Tod dels i Bardieterna och Oderna. Härtill kommer ännu den höga föreställning, som Ewald hyste om poesiens uppgift och sedliga bestämmelse, hvilken lika mycket skiljer sig från den gamla skolans platta uppfattning af vitterheten så som en själlös tankemekanik, som från den åskådning, som kan sägas ha tillhört "Selskabet for de skjönne Videnskaber," hvilken tyckes ha gått ut på att betrakta poesien som ett med rhetorisk glans och grammatisk korrekthet utfördt metriskt konststycke. För Klopstock deremot hade poesien karakteren af en högtidlig invigning i det gudomligas tjenst, och hela hans egen diktning synes äfven som en enda hänförd hymn, för att prisa det himmelska och Gudomen. Man måste illa ha uppfattat det aldra innersta grunddraget i Klopstocks högstämda diktning för att tillskrifva skalden den jordkrypande åsigten om "det moralske udbytte som poesiens rette frugt," ty allt hvad Klopstock sjungit vittnar om, att det pathos, som genomgår hans poesi, ingalunda är ett den prosaiska reflexionens och utilitets-uppfattningens, utan utgår från en verkligt poetisk hänförelse, för hvilken en djupt sedlig och religiös stämning ligger till grund. Man har härvid sett i en falsk

---

[7]) o. a. a. sid. 40.

dager just det, som skänker Klopstocks poesi sitt höga ethiska värde. Att för honom poesien är en gudainvigd konst, hvars ädlaste mål och uppgift är att bland menniskorna besjunga det himmelskas höghet och Guds ära, att väcka hänförelse för fosterland, frihet och menskliga dygder, detta är dock något helt annat än en platt förgudning af "nyttan" så som poesiens mål, och man kan väl svårligen kalla den sedliga och religiösa andan i Klopstocks dikter för en reflekterad, på falska theorier hvilande, tendens att uppväcka "moraliska känslor" och försvara moraliska begrepp. Att Klopstock ansett detta utgöra konstens högsta mål och uppgift, tro vi för vår del icke, eller också är hela hans diktning ett glänsande bevis för, att han praktiskt hyllat vida mindre prosaiska grundsatser än i theorien.

Utom detta, gifver äfven Klopstocks personliga förhållande till Ewald anledning till ett allt annat än ogynsamt omdöme om den förre. Efter det han gjort Ewalds bekantskap, visar sig nemligen hos honom ett lifligare intresse för den unge skalden och en mera smickrande uppfattning af hvad som af honom kunde väntas än hos någon af Ewalds egna landsmän. Äfven långt efter det Klopstock lemnat Danmark, bevarade han för Ewald den största högaktning och yttrade sig om honom, enligt ligt Baggesens uppgift [8]), med välvilja och beundran. Gerna må man också kunna antaga, att Ewalds lefnad icke skulle kommit att i så hög grad förete bilden af ett skeppsbrott, om de planer, hvilka Klopstock uppgjort samman med Bernstorff för att befordra hans och vitterhetens utveckling, hade kunnat gå i uppfyllelse. "Men Bernstorffs fald og hans egen sygdom tilintetgjorde alt," som N. M. Petersen uttrycker sig. Ewald sjelf yttrar sig äfven om sitt förhållande till Klopstock med uttryck af den varmaste erkänsla [9]), och i sjelfva verket funnos der väl äfven icke så få andliga beröringspunkter mellan dessa båda

[8]) Labyrinthen. I. 146.

[9]) Se företalet till hans Samlede Skrifter. (Profts upplaga, sid. XXXI).

skalder, trots Welhavens påstående om motsatsen. Genom Klopstock gjorde Ewald först bekantskap med engelska literaturen, med Pope, Shakespeare och Ossian; sjelf lägger han stor vigt på denna bekantskap [1]), och man torde väl ej heller kunna bestrida, med blicken fäst på hans Rolf Krage, att han, på grund af den kännedom han gjort med Shakespeare, tagit ett högst betydande steg framåt i poetisk mognad och utbildning. Det mottagande, som Rolf Krage rönte af "Selskabet for de skjönne Videnskaber," är det tydligaste bevis på, i huru hög grad Ewald hade genom denna dikt frigjort sig från den gamla slentrian, som utgjorde Sällskapets A och O. Sedan han, genom Klopstock, låtit insända den till Sällskapet [2]), afgjordes dess poetiska värde genom den domen, att "den ikke i sin daværende tilstand kunde optages i Selskabets skrifter, ja ikke engang trykken i almindelighed kunde med föje tilraades" [3]). Och likväl hade Ewald nu, genom sin berömda Cantate vid Fredrik V:s död, redan för fyra år sedan tillräckligt visat, hvilka förhoppningar der kunde ställas på honom, för att Sällskapet väl bort kunna behandla honom med en mindre summarisk fördömelse. Emellertid erhöll skalden "da han befinder sig i meget trængende omstændigheder," en nådegåfva af 50 Rdlr, hvartill sedan lades ytterliga 10 Rdlr, och härmed ansåg sig Sällskapet hafva tillräckligt hedrat denna märkliga dikt, till hvilken, oaktadt dess fel, danska vitterheten ännu icke på den tiden kunde uppvisa något motstycke. För öfrigt kan man få någorlunda begrepp om beskaffenheten af Sällskapets klander genom att läsa Jac. Badens recension öfver

---

[1]) o. a. st.

[2]) N. M. Petersen anser det icke osannolikt, att Klopstock direkte uppmanat Ewald till diktande af denna första nationella tragedi på danskt språk. (Se Bidrag etc. V b. 359). Jfr. Baggesens Labyrinth o. a. st. och Jac. Badens kritiska journal 1771. N:o 43—44.

[3]) Se Jac. Baden o. a. a. sid. 27.

Rolf Krage [1]), ty denna lär innehålla det väsentliga af Sällskapets kritik, ehuru detta säges ha "havt meget mere mod stykket." Häraf synes, att Sällskapet först och främst ansett den nordiska hjelteåldern oduglig för poetisk behandling, i jemförelse med Greklands, och vidare, att ingen "moralsk nytte" kunde framdragas af "vore forfædres blodige optoge, naar de forestilles os paa skuepladsen." Vid den särskilda pröfningen af, huru vida Ewalds hjelte är en tragisk gestalt, hvilket fullkomligt förnekas, visar det sig, att Sällskapet dragit i betänkande att befordra pjesen till tryckning eller uppförande, på grund af ännu ohållbarare skäl, än det, att den icke kunde gifva någon "moralsk nytte." Det heter nemligen: "en politisk nytte kunde stykket have, naar regjeringen vilde; vi mene, dersom den fandt det gavnligt at understötte og vedligeholde had, eller i det mindste koldsindighed mellem to nationer, som ikke synes at kunne blive længere venner, end saalænge svaghed paa begge sider nöder dem til at være det. Men had mellem nationer er imod den galante politik, og to nationer, som i 50 aar have været venner, maa vel blive det evig; thi 50 aar, hvor mægtig en del af den politiske evighed! altsaa falder denne nytte ogsaa bort." Behöfs det väl mera för att visa, huru Sällskapet fullkomligt saknade all förnuftig kritik, och huru det i synnerhet var alldeles oskickadt att bedöma en skald af så framstående egenskaper som Ewald? Emedan Sällskapet en gång för alla hade besvurit den franska klassisismens samt Opitzska och Gottshedska theorier, som det dertill uppfattade torftigt och ensidigt, kunde det icke i Ewalds Rolf Krage finna något annat än ett obetänksamt nyhetsmakeri; här var ju alexandrinen öfvergifven och hela tragedien skrifven till och med på prosa; hvad betydde väl mot en sådan nyhet alla de drag af snille, som pjesen innehöll eller det uppslag till behandling af nationella ämnen, som genom den samma var gifvet? För detta tyckes Sällskapet haft föga

---

[1]) Kritisk Journal 1771. N:o 43--44.

sinne, ehuru det visserligen medgaf, att "tragedien har adskillige skjönheder og forfatteren efter sit geni og med mere flid kunde blive en af de bedste poeter.". Vi ha för öfrigt icke för afsigt att vid detta tillfälle i enskiltheter uppvisa, huru obefogade Sällskapets och Jac. Badens anmärkningar mot Rolf Krage i sjelfva verket voro. En värdig uppskattning af denna tragedi gaf redan på den tiden Abrahamson, hvars kritiska blick visar oändligt mera skärpa och fördomsfri uppfattning än Sällskapets [5]). Två gånger blef Rolf Krage öfversatt på Tyska. I företalet till en af dessa upplagor säger Ewald det vara sin lifligaste önskan, att man af denna dikt måtte kunna finna honom vara lärjunge af Klopstock; hur kan man då så utan alla omständigheter bryta stafven öfver Klopstocks inflytande på Ewald, när både skalden sjelf och hans dikter vittna om den helsosamma inverkan, som han på så många punkter mottagit af Messiadens sångare? Det betyder i sjefva verket icke så litet, att Rolf Krage städse blef Ewalds käraste diktning; ungdomens intryck äro alltid de lifligaste, och Ewald kände nog med sig under sin bittra lefnads många pröfningar och grämelser, i huru hög grad hans Rolf Krage hade kunnat för honom blifva det första steget till en rik nationell skaldeutveckling, hvilken nu genom Sällskapets enfaldiga kritik och brist på personligt deltagande blef hejdad redan i sin första början. Gerna må man instämma i N. M. Petersens ord, då han säger [6]): "den foragt, de viste digteren ved at tilkaste ham en gave som til en tigger, skal hvile som en vanære over deres eget hoved" och beklaga samtidens förblindelse, som icke förmådde inse, att det här gällde att bevara och freda om det största skaldesnille, som Danmark ännu låtit se dagen [7]).

---

[5]) Almindelig Dansk Literaturjournal. 3 årgången.

[6]) Bidrag etc. V b. 360.

[7]) En med värma och beundran skrifven afhandling öfver Ewalds Rolf Krage finnes i Rahbeks Danske Tilskuer 1793, N:o 69 - 70, nyare kritiker att förtiga.

Efter Rolf Krages missöde hos "Selskabet for de skjönne Videnskaber" synes det, som om Ewalds själ erhållit ett sår, hvars smärtor den icke förmådde öfvervinna. Bernstorffs störtande, Klopstocks afresa och dertill kroppsliga krämpor tillkommo för att taga från den olycklige skalden alla förhoppningar om skaldeära och jordisk lycka. Vi vilja dock icke uppehålla oss med skildrande af denna gripande historia om olyckor och lidanden, hvilken redan ofta blifvit beskrifven, utan fortgå med framställningen af Ewalds skaldeutveckling, så vidt vi deraf kunna få anledning att beröra hans förhållande till sin tids kritiska auktoriteter och de förvecklingar, som derutaf uppstodo.

I huru hög grad "Selskabet for de skjönne Videnskaber" var bundet af kritiska fördomar vid bedömandet af Rolf Krage, visade sig aldra bäst, då Sällskapet kort efter detta styckes förkastande gaf sitt pris åt J. N. Bruns Zarine, uppfördt första gången 1772 som den första danska original-tragedi, hvilken gått öfver danska skådebanan. Hvad Ewalds tragedi saknade, det fans här i rikt mått, och det hela var ett själlöst uppkok på den franska tragedien, utan tecken till bevis på sjelfständig, skapande kraft, ett aftryck af det franska dramats alla svaga sidor, hvars största förtjenst ligger i den omständigheten, att det gaf anledning till Wessels ypperliga Kjærlighed uden Strömper. Det borde annars ha kunnat vara klart både för Sällskapet och för hela samtiden, att det nu mera var ur många synpunkter otidsenligt att taga till mönster den franska tragedien, mot hvilken i dess eget fädernesland redan röster höjt sig, hvilka yrkade på omgestaltning och öfvergifvande af de traditionella theorierna. Hvad som hittills hade på theaterns område åstadkommits inom skådespelet och "tragicomedien," enligt franskt mönster, var i sanning föga egnadt att ingifva förtroende till de danske skaldernas förmåga att på ett förnuftigt sätt draga de lärdomar af den franska klassicismens system, som onekligen voro derstädes att hemta. Hvarken Charlotte Dorthea Biehl eller N. K. Bredahl eller någon af de an-

dra, som med lånta fjädrar sökte pryda den danska scenen, förmådde åstadkomma annat än enfaldiga kopior och aftryck från den franska theatern, hvartill väl äfven deras eget begränsande geni torde ha haft betydlig skuld. Endast i Rosenstand Goiskes kritik röjer sig en bättre uppfattning af dramatikens väsende och en sundare insigt om de rätta gränserna för imitation från utlandet, hvilket kan gifva anledning till beklagande af, att denne man icke förmådde uträtta allt hvad han synbarligen syftade till. Bland mycket, som kan förefalla paradoxt och underligt, innehåller särskildt hans Dramatiske Journal många vinkar om upptagande af dramatiska motiv från Tyskarne, som med större nytta kunnat göras fruktbärande för danska theatern än det tanklösa, på all kritik blottade, kopierandet från Fransmännen. Men om detta kopierande redan förut hade varit ett bedröfligt misstag, så kunde det nu med skäl anses som en oförlåtlig dumhet, sedan genom Ewalds uppträdande ett större uppslag hade blifvit gifvit till framträdandet af en nationell dramatik än hvad förhållandet varit ända sedan Holbergs dagar. Härtill kom, att den nya original-tragedi, hvilken erhöll den åt Ewalds Rolf Krage förnekade äran att blifva uppförd på scenen, föga erinrade om den franska tragedien sådan den var i sina bästa dagar, då en Corneille, en Racine beherrskade skådebanan, men deremot snarare tycktes vara stöpt i samma form som de sentimentala och ledsamma tragedierna af en Campistron, en Lagrange-Chancel o. a. Under sådana förhållanden kan "det norske Selskabs" kritik, hvartill vi sedan skola återkomma, betraktas som den mest berättigade opposition emot en konstform, som det nu mera var alldeles för sent att vilja införa i den danska vitterheten, emedan den redan urartat i sitt eget fädernesland, der endast en Voltaires öfverlägsna snille förmådde att ännu för några år hålla den uppe och gifva den ett sista återsken af sin forna glans.

I huru hög grad Ewald kände sig kallad till skapande af ett nationellt drama, kan man finna deraf, att, ännu efter det

nederlag han lidit hos "Selskabet for de skjönne Videnskaber" med en dikt, om hvilken Oehlenschläger kunnat säga, att den är "noget af det mest elskværdige og af det mest dramatiske, der er kommet fra Ewalds haand" — han likväl uppgjorde den ena planen efter den andra till nordiska dramer, af hvilka dock ingenting blef färdigt mera än den berömda Balders Död. Några af dessa fragment finnas upptagna i den Liebenbergska upplagan af Ewalds skrifter, så t. ex. stycken ur en tragedi Frode, der han synes ha velat foga sig efter Sällskapets fordringar genom att återgå till den häfdvunna alexandrinen. En annan, Helgo, började han deremot i femfotad jambisk vers, ännu en gång gifvande vika för sina intryck från Shakespeare [8]). "Balders Död", diktad 1773, efter det Theaterbestyrelsen hade utsatt ett pris af 200 Rdlr, inlemnades i början af det följande året till Sällskapet, af hvars medlemmar denna gång åtskilliga synas varit benägna att göra skalden något mera rättvisa än förut. Frågan om arbetets prisbelöning måste dock afgöras genom ett slags omröstning, alldenstund det ingalunda saknades klandrande anmärkningar [9]); resultatet blef, att Ewald erhöll "en overordentlig pris" af 50 Rdlr, hvartill sedan lades ytterligare 25. Dessutom antogs pjesen till intagande i Sällskapets "Forsög"; som det tyckes, har Sällskapet mest funnit sig bevekt till både den ena och den andra uppmuntringen, emedan författaren "viste i det poetiske udtryck saamegen styrke" [1]). Man

---

[8]) En mot slutet af hans lefnad påbörjad, men ej heller afslutad tragedi, Hamleth, som sysselsatte honom ända till hans död och hvilken äfven skulle ha blifvit diktad i femfotade jamber, visar ännu mera, huru lifligt Ewald drogs till Shakespeare. "Kappes med Shakespeare! utropar han, der er noget stort i den tanke."

[9]) Se Molbech, Historisk-biographiske Samlinger. I. 145.

[1]) Rahbek og Nyerup, Bidrag etc. VI. 349. — Pram, som i sin polemik mot Jac. Baden och Sällskapet sammanräknar allt det understöd, som Ewald från det hållet bekom, till 180 Rbdlr, gör dock Sällskapet orätt på de 25 Rbdlr. De torde dock icke göra

kan ej heller gerna tänka sig något, som skulle så som ett helt poetiskt konstverk kunna förefalla Sällskapet mera främmande och mera gående ut öfver alla af Sällskapet antagna esthetiska lärosatser än detta snillrika drama, med sin nordiska mythologi, sin glänsande lyrik och ädelt stämningsfulla uppfattning af passionen. Icke en gång alexandrinen var bibehållen, utan versformen var den femfotade jamben, med hvilken Ewald nu först i en större dikt framträdde inför allmänheten [2]). Deremot hade han rättat sig efter tidens smak, då han lät dialogen omvexla med sång, så att det hela blef hvad han sjelf kallar "et heroiskt Syngespil" [3]). För örigt skola vi icke vidare inlåta oss på någon kritisk värdering af Balders Död. Pjesen har blifvit tillräckligt analyserad, ända från den utförliga kritiken i Rahbeks "Danske Tilskuer" för 1804 och in i senaste tid. Med synnerlig kärlek har Oehlenschläger egnat en lika skarpsinnig som ädel kritik åt denna märkliga dikt. Resultatet af sin betraktelse öfver Balders Död angifver han sjelf,

---

mycket till, för att bevisa Jac. Badens påstående, att "Ewald skyldte Selskabet ikke allene sin poetiske, men endog sin physiske existens" (jfr Pram, Til Publicum, Minerva 1789, 2:a qvartalet sid. 103).

[2]) Redan i enskilta strofer af Cantaten 1766 samt delvis i "Adam och Eva" hade Ewald dock förut gjort allmänheten bekant med denna för dramat så gynsamma versform, som han onekligen lärt af Shakespeare, men för hvilken han äfven torde ha bestämt sig, ledd af en riktig insigt i danska språkets natur och väsende.

[3]) Deremot fins det icke något skäl att antaga, så som Rahbek (Danske Tilskuer 1804. N:o 10, 11 sid. 80) och andra (se Kjöbenhavnsposten 1831. N:o 43; Dagen 1831. N:o 46), att Ewald skulle först hafva skrifvit Balders Död som en vanlig tragedi och sedan, eftergifvande för tidens fordringar, inblandat de lyriska sångerna. Dessa fordringar kunde han så mycket lättare ge vika för redan vid den första plananläggningen, som hans skaldelynne hufvudsakligen och alltid bestämdes af det lyriska, för hvilket han här också kunde finna och äfven verkligen fann ett rikt utrymme.

då han betecknar pjesen som "en mesterlig udförelse af en forfeilet plan"; för öfrigt böjer sig denne störste sångare af Nordens sago- och hjeltetid med beundrande hyllning för Ewalds diktning, då han säger: "jeg tilstaaer oprigtigt, at jeg nu betragter min Balder mere som et studium, end som et færdigt product. Den mangler for meget naiv kraft og menneskecharakter til at ligne en tragedie af Sophokles, den er for pyntelig og sögt i sproget, til at kunne sammenlignes med den poetiske diction i Ewalds Balder. I saa henseende staaer denne langt over min, skjöndt jeg atter vover att troe, at scenen med Balders drab ved den blinde Höder er ægte tragisk, og digtet i antik aand [4]).

Månne man begår något misstag, om man antager, att detta drama, som i sig innehåller en större rikedom af nordisk poesi än någon föregående dansk diktning, äfven om man ej kallar det en egentlig nordisk tragedi, att Balders Död, säga vi, i icke obetydlig mon har för sin uppkomst att tacka det sinne för nationell och fosterländsk diktning, som hos Ewald blifvit uppväckt genom Klopstock och hvarpå Rolf Krage var det första omogna, men glänsande beviset? Welhaven, som i ett och allt anser Klopstocks inflytande ha varit ett förderfligt och håller före, att "den poetiske udvikling, Ewald paa sin egen vei naaede, foregik ej fordi, men uagtet han betragtede Klopstock som sit mönster" [5]), synes oss icke ha gjort rättvisa hvarken åt den fosterländskhet, som från Klopstock öfvergick i Ewalds poesi eller det frigörande från de nu mera föråldrade franska theorierna, som äfven blef en följd af hans bekantskap med Klopstock och, genom honom, med den engelska vitterheten. Vid detta fosterländska ferment, som gifver en så hög adel åt Klopstocks diktning, fästa vi mera vigt än vid de

---

[4]) Om Ewald og Schiller. I. 111 f. (Oehlenschlägers Digterverker og Prosaiske Skrifter. Supplementbind).

[5]) o. a. a. sid. 40.

obestridliga misstag, som tillhöra hans tyska heroiska dramer. Det var denna hänförelse för de äldsta folkminnena, den mythiska eller halfhistoriska urgrunden för nationens lif, som från Klopstock, ehuru visserligen hos honom till en del skeft uppfattad, öfverfördes till Ewald och hvarigenom denne först kände sin skaldekallelse drifven till att uppsöka poetiska motiv från ett område, som dittils hade inom Danmarks nyare vitterhet varit fullständigt obesökt, men med hvilket man nu började att göra sig allt mera förtrolig. Ewalds samtid förstod honom icke, och han saknade den energiska kraft, som förmår att rycka samtiden med sig; likväl kan man säga, med Oehlenschläger, att "han kunde tolke hvad andre kun stamme", att han upptäckte all den skatt af poesi, som låg begrafven i den nordiska hjeltetidens natt och som väntade på att fullt bli dragen fram i ljuset för att utbreda en glänsande dager af nordisk diktning öfver de nordiska länderna. Att Ewald förmådde göra den upptäckten, derför anse vi, att man icke ensamt har att tacka hans skaldesnille och fosterländska håg; Klopstocks exempel och uppmuntran hjelpte äfven dertill, och denna ära tro vi, att man icke utan orättvisa kan beröfva den tyske skalden. Må man sedan fritt söka bevisa, att Klopstock icke kunde hysa annat intresse för Nordens forntid än så vidt han betraktade den som lämplig att gifva glans åt idén om "das Urgermanische"; en sådan missuppfattning kan man emellertid icke tillägga Ewalds nordiska diktning, så vida man ej vill fästa sig vid vissa sväfvande uttryck om "Gother, Teutoner" o. s. v. Må man äfven som motvigt framhålla Klopstocks så mycket omordade liknöjdhet för danska folket, under hela sitt vistande i Danmark; vi tro väl icke att hans personliga intresse varit så rikt, men det synes oss orätt att af en främling begära så mycket deltagande för den danska nationaliteten eller fordra, att han skulle kunna känna sig hänförd att med sin diktning besjunga den, då danska folket sjelf med stoiskt lugn åsåg, huru Sönderjylland tum för tum förtyskades, huru sjelfva

hufvudlandet denationaliserades af halftyska regeringar och adelsslägter och i socialt hänseende med ifver öfverlemnade sig åt alla utländska seder, som giljade till dess gunst.

Ewalds fosterländska stämning utgöt sig i ännu en dikt af större omfång, innan hans skaldesång tystnade för alltid. Denna beundransvärda diktning, som må hända mera än något annat visar hvad Ewald kunnat blifva, om man hjelpt hans ande att kunna höja sig upp öfver olyckan och sorgen, är Fiskerne, "et Syngespil i tre handlinger." Aldrig har hans lyrik strömmat så fram i all sin förtjusande skönhet som i detta sångspel, hvilket, oaktadt de fel man kan tillägga det ur plananläggningens synpunkt och betraktadt som ett dramatiskt helt, likväl innehåller så oförgängliga skönheter och särskildt är så genomträngdt af fosterländsk och folklig anda, att det i alla tider bör bibehålla sin plats som ett äkta danskt nationaldrama. En svag ljusning i skaldens olyckliga öde hade äfven vid denna tid inträdt; Balders Död hade blifvit uppförd på Kungliga Theatern och vunnit stormande bifall af allmänheten, hvarjemte föreställningen gifvits till fördel för Ewalds kassa. Ehuru mera än vanligt plågad af sin kroppsliga sjuklighet, blef hans sinne likväl i hög grad lyftadt och stärkt genom denna solglimt af framgång, som ty värr blott allt för länge låtit vänta på sig, och det var derföre under gladare intryck än han sedan lång tid erfarit, som han samma år (1778) diktade Fiskerne, hvars nästan öfverraskande friska och lefnadskraftiga poesi vittnar högt och anklagande om den skuld man ådragit sig genom att låta ett sådant skaldelynne som Ewalds blifva under ett helt lif förtroligt med sorgen, grämelsen och nöden, men sällan få fröjda sig åt någon smekning af glädjen och lyckan. Nu tycktes man i någon mon ha fått ögonen upp för den så länge förbisedde skaldens storhet [6]). Då Fiskerne uppfördes 1780,

---

[6]) Äfven "Selskabet for de skjönne Videnskaber" drogs med i den allmänna hänförelsen och visade sin välvilja på sitt sätt ge-

visade sig liflig beundran och deltagande för Ewald, som sjelf var närvarande. Denna triumf blef äfven hans sista, ty redan året derpå släcktes hans öga i döden.

Ehuru vi endast i största allmänhet angifvit det för Ewalds dramer karakteristiska, så har det likväl kunnat framgå ur det föregående, att Ewald, trots de ofullkomligheter, som man ej kan frånkänna honom så som dramatisk skald, likväl förmått inom det nationella dramat skapa arbeten, hvilka lade klart i dagen den rikedom af poetiska motiv, som voro att hemta från det rent nationella bildningsområdet. Rolf Krage, Balder, Fiskerne och de dramatiska fragmenten vittnade alla hvar på sitt vis om, att det för ett nationellt dramas uppkomst icke saknades de nödvändiga förutsättningarna hvarken i nationens historia eller i folklynnet. Hvad Holberg åstadkommit inom lustspelet, det borde kunna lika så väl framkallas inom tragedien och det högre dramat, under förutsättning af, att de nationella krafterna, så som hos honom, fingo fritt verka och att

---

nom att tilldela skalden en gratifikation af 50 Rdlr. Vi ha förut anfört slutsumman af samtliga de penningeföräringar, för hvilka Ewald "skyldte Selskabet sin physiske existens" (ty att pengarne voro *caussa efficiens*, skall väl vara meningen med Jacob Badens något barocka yttrande). Ställer man emellertid denna summa i förhållande till de ganska betydliga penningmedel, öfver hvilka Sällskapet förordnade, (se Prams beräkningar i hans ofvan nämda stridsskrifter) så kan man ej annat än finna Sällskapet ha iakttagit en sparsamhet, som var lika onödig som ovärdig. Det hade mycket väl stått i Sällskapets makt att rädda Ewald från timlig nöd och armod och äfven i rent materiellt hänseende betrygga hans skaldebana; detta kunde dock ej ske genom sparsamt och sällan gifna nådegåfvor, och för öfrigt ansåg Sällskapet saken väl ej vara värd några drygare utgifter från dess kassa. Så måste då den olycklige skalden låta sitt snilles kraft afmattas och förslappas genom att på beställning skrifva tillfällighetsdikter "af inderlig kjærlighed og en hundsfotsk trang till 3 Rdlr", som han sjelf uttrycker sig.

man som han af främmande länders rikare vitterhet på ett förnuftigt sätt hemtade lärdomar och ledning, men ingalunda lät sig af det utländska öfverflyglas. Att Ewald icke förmådde bli den verklige skaparen af ett nationellt drama, det berodde nu visserligen framför allt derpå, att hans skaldelynne var väsendtligen lyriskt och bestämdt af känslan, men samtidens liknöjdhet torde dock äfven hafva sin dryga andel häri, och det kan ej gerna vara underkastadt något tvifvel, att Ewald äfven inom dramat skulle lyckats att åstadkomma både mera och bättre, om harmonien i hans själ ej i förtid blifvit störd, hans jordiska lycka krossad och hans drömmar om skaldeära nedstämda genom nationens liknöjdhet samt en ensidig och värdelös kritik af "Selskabet for de skj. Vidensk." Huru mångsidigt begåfvad Ewald likväl var för dramatiska uppgifter, det visar sig deraf, att han äfven diktat inom lustspelet, något som man väl knappast skolat vänta sig af den, hvars poesi hufvudsakligen kunde tyckas vara bestämd af det allvarliga, religiösa, pathetiska, ja rent af melankoliska. Men, liksom hans djupa känslighet, oaktadt sin elegiska färg, aldrig slog öfver i sjuklig sentimentalitet eller hans religiösa stämningsfullhet uttalar sig i deklamatorisk och på sinlig friskhet blottadt svammel, så var hans själ i allmänhet öppen för alla lifvets glada och roande företeelser, och så som hans lynne kunde i ett gladt sällskap, då han glömde sitt lifs olyckor, vara det mest intagande genom barnslig munterhet och oskyldig uppsluppenhet, så hade han ett fint sinne för det löjliga och en skarp förmåga att uppfatta företeelserna från deras för komiken tillgängliga sida [1]). Så i "De brutale Klappere", så i "Harlekin Patriot", så äfven i det för öfrigt temligen misslyckade lustspelet "Pebersvendene." I allmänhet var Ewald dock i dessa stycken mera satirisk och ironisk än sant

---

[1]) Se t. ex. hans allt för litet bemärkta Klagesang over skjödehunden Masque, der hans skämtsamma lynne utgjuter sig i en verkligt komisk parentation.

och äkta komisk, och oaktadt all rikedom på skämtsamhet, saknar han dock Holbergs "lune" och komiska styrka. Hans starka subjektivism och de tidiga erfarenheter han fick göra af all lifvets bitterhet och nöd bidrogo väl för öfrigt mest till att göra, att han på detta område icke förmådde höja sig till mästarens ståndpunkt. "Harlekin Patriot" är emellertid en lycklig satir mot politiska reform-makare och mot det allt för ensidiga hatet till allt främmande, och om "De brutale Klappere" anser Oehlenschläger, att denna pjes "vil, saa lenge der er dansk literatur til, staae som et classisk og fuldkomment verk i sit slags" [8]).

Om Ewald icke som dramatisk skald lyckades att af sin samtid vinna ett obetingadt erkännande, så var detta ej heller fallet med afseende på hans egentliga lyrik, den diktform, i hvilken hans skaldeegendomlighet tydligast och skönast afpräglar sig. Ännu mera än i hans dramer fann man här det inflytande från Klopstock, som syntes några så förhatligt, att de icke kunde finna nog hårda ord för att fördöma "Seraph-sproget" och "de Hastemte toner."

Som bekant, samlade sig oppositionen mot den genom Ewald i främsta rummet representerade Klopstockska odedikt-ningen i "Norske Selskab", under det Ewalds vänner och beundrare förenade sig till "Danskt Literaturselskab." Den strid, som utkämpades mellan dessa två mot hvarandra stående läger, har den aldra största betydelse för hela utvecklingen af denna tids literatur-förhållanden, men har emellertid ständigt gifvit anledning till de mest olikartade omdömen, hvarje gång som det för literatur-historikern varit fråga om att skipa rättvisa mellan de båda partierna. Welhaven har onekligen den stora förtjensten att i sitt ofta berörda arbete hafva beriktigat många skefva omdömen och på ett öfvertygande sätt tillbakavisat de beskyllningar man gjort "Norske Selskab", gående ut på, att

---

[8]) o. a. a. sid. 79.

dess medlemmar hängifvit sig åt personlig afundsjuka och hatfulla, hänsynslösa anfall mot Ewald som menniska och skald. Efter den förtjenstfulla utredning, som Welhaven gjort af denna fråga, bör ett upprepande af de gamla anklagelserna icke gerna kunna förekomma. Det bör nu mera anses vara till fullo bevisadt, att i "Norske Selskabs" opposition ingalunda ingingo några personliga, lumpna bevekelsegrunder, lika litet några nationelt-politiska sträfvanden i separatistisk riktning, och att de många satiriska utfallen mot Ewaldianismen först och främst gällde hans tanklösa efterliknare och allt för afgudande beundrare mera än de voro riktade mot honom sjelf och för det andra, att dessa anfall voro allt annat än en af Sällskapet organiserad fejd emot den riktning, som af Ewald representerades. "Norske Selskabs" esthetiska theorier torde äfven i sjelfva verket ha varit allt för litet formulerade och medvetna för medlemmarne sjelfva, för att man kan tänka sig något med plan och beräkning anlagdt sträfvande att göra dessa theorier gällande så som motsättning till den riktning, som framträdde i Ewalds poesi. Beröringspunkter mellan Ewaldianerna och "Norske Selskab" saknades ej heller, och man torde väl kunna påstå, att de mötte hvarandra på samma mark i fråga om att häfda poesiens frihet i förhållande till de doktrinära åsigter, som representerades af "Selskabet for de skjönne Videnskaber." Här förekomma likväl en mängd punkter, som det är svårt att med full visshet kunna utreda, på grund af den obestämdhet och brist på allvarlig hållning, som vi finna obestridligen tillhöra "Norske Selskab", och det synes omöjligt att med hittils tillgängliga källor komma fullt på det klara med, i hvad mon "Norske Selskab", så som samfund betraktadt, haft allvar eller icke med åtskilliga af de uttalanden, som utgingo från dess medlemmar eller tillskrefvos dess krets [9]). Så t. ex. tyckes

[9]) Oaktadt man väl borde kunna vara öfvertygad om Sällskapets opposition emot "Selskabet for de skjönne Videnskaber", så

Sällskapet i många fall hafva anslutit sig till den franska literaturen, under det Wessels "Kjerlighed uden Strömper" utgör den blodigaste satir mot denna literaturs kärna och medelpunkt — det pseudoklassiska dramat. Af samma grund kan man ej heller med full bestämdhet säga, att "Norske Selskab" sökte realisera den nationella idén, i skarp motsättning till "Danskt Literaturselskab" och "Selskabet for de skjönne Videnskaber", ty något medvetet, positivt, nationellt sträfvande från Sällskapets sida torde vara svårt att uppvisa, huru mycket än enskilta norska skalder genom sina dikter anslogo nationella tonarter. J. L. Heiberg, som särskildt betonar den nationella idéns realiserande så som karakteristisk för Sällskapets verksamhet [1]), anmärker likväl i en not, att "man i mangen detail kan finde bestemmelser, hvorved gjenstandene afvige fra den udtalte almindelige dom" och tillägger vidare: "Kun i sin almindelige characteer kan en modsætning, som den her omtalte, angives; i betragtningen af de ydre nyancer seer man det modsatte paa flere puncter at stöde sammen og at forene sig." Men, för att återgå till Welhavens framställning af "Norske Selskabs" verksamhet och dess förhållande till Ewald och "Danskt Literaturselskab", så återkommer här samma, enligt vår åsigt, skefva bedömande af karakteren utaf Klopstocks inflytande på Ewald, som vi förut hafva ansett oss böra, efter vår anspråkslösa uppfattning, visa tillbaka så som oberättigad. Då Welhaven här vill bevisa, att "Norske Selskabs" opposition mot Ewald haft ett så stort berättigande som möjligt, så söker han att på nytt uppvisa det förderfliga i den riktning, som från Klopstock infördes genom Ewald särskildt i den danska lyriken och gör sig all möda för att visa, huru den danska vitterheten — först och sist det poetiska uttrycket — var i fara att råka in på

---

skrefvo likväl de norske skalderna för detta senare Sällskaps pris och voro icke de minst angelägna att besvara dess uppgifter.

[1]) Udsigt over den danske skjönne literatur. Sid. 65.

en fullkomlig afväg genom Klopstocks skadliga inverkan. Vi hålla emellertid bestämdt före, att det nya moment, som genom Klopstock infördes i den danska lyriken både hade ett poetiskt berättigande i och för sig, och framför allt erhöll ett sådant till följd af de omständigheter, under hvilka det inkom och den danska lyrikens då varande ståndpunkt. Hvad denna lyrik behöfde, för att kunna lyfta sig upp ur "den gamla skolans" rimmade prosa, det var just den höga flygt, den mot det högsta, det gudomliga riktade blick, som tillhörde Klopstocks högstämda lyrik. Låt vara, att en mängd "ueberschwänglichkeit" följde med, att det pathos, som nu ingick i danska lyriken, någon gång visar sig förvridet och sjukligt; der strömmade dock in idéer, hvarpå den danska lyriken förut haft brist, och i stället för den förra pajazzoartade leken med de poetiska uppgifterna, inträdde nu ett allvar, en ädel stämningsfullhet, en känsla af, att diktens gåfva är en dyrbar skänk af Gudomen, som det förut skulle ansetts som en narraktighet att vilja förutsätta. Ty Kingos höga allvar var för länge sedan förgätet, och Sorterups patriotiska diktning var åtminstone för de bildade klasserna lika obekant, som om hon varit tusen år gammal. Hela den lyriskt-pathetiska sidan af Danmarks vitterhet hade genom Holbergs väldiga literära gerning blifvit trängd fullständigt tillbaka; men detta var i alla fall en brist, som behöfde fyllas, ett kraf, som borde till godo ses, och ju längre det dröjde, innan detta skedde, desto större blef faran för danska vitterheten att råka i ensidighet och en skef utveckling, i saknad af poesiens ädlaste blomma, menniskohjertats fulltoniga, känslovarma utgjutelse i lyrisk sång och diktning.

Om man tager tillbörlig hänsyn till den ståndpunkt, på hvilken danska vitterheten befann sig vid början af den Klopstockska diktens inverkan på den samma, så tro vi derföre, att man skall nödgas erkänna, att denna inverkan, sådan som den framför allt uttalade sig i Ewalds lyrik, var ett för danska vitterhetens utveckling lika nödvändigt som nyttigt ferment,

hvars öfverdrifter hos Ewald sjelf så väl som hos hans skola inneburo ett mindre ondt, än om den mägtiga inflytelsen hade uteblifvit. Att Ewaldianarne ofta i sin lyriska hänförelse förföllo till dunkel, svulst och onatur, kunna vi medgifva, liksom att Ewald sjelf ingalunda var alldeles fri från dessa fel, men så visar det sig alltid, under hvarje utveckling på intelligensens område, att öfverdrifterna följa det sanna i spåren. De förra försvinna dock gerna af sig sjelfva, under det att sanningen och det nya, som från idéns lif blifvit eröfradt och vunnet, fortbestår och utvecklas till allt högre skönhet.

Welhaven lägger en särskild vigt vid, att Tullins och Stenersens allvarliga lyrik gått före den Ewaldska och anser tydligen, att Klopstockianismens framträdande i den senare varit så mycket onödigare som den danska lyriken kunnat utveckla sig framåt genom fortsättning af och anslutning till de förstnämda skaldernas verk, utan att behöfva det nya incitament, som gafs genom Klopstocks inverkan på Ewald. Han antager äfven, att oppositionen hos de norska skalderna varit till en del bestämd af den "nationale Vægt", som det måste ha för dem, att den Klopstockska riktningen "truede med ganske at overstemme deres yndlingsdigter, den af Danske og Norske saa ganske nylig forgudede Tullin."

Utan att vilja mer än erinra om det nära förhållande, hvari Stenersens odediktning står just till Klopstocks, och den bestämda anslutning till den rimfria lyriken, hvilken visade sig i den andel, som han tog uti dagens literära stridigheter, anse vi det vara i hög grad oantagligt, att någon rikare utveckling af den danska lyriken skulle kunnat försiggå endast på grund af det uppslag, som blifvit gifvet genom Stenersen och Tullin. Hvad först Tullin angår, så är det väl sant, att han "dannet et vendepunkt i skjönliteraturen" och att hans bästa diktning framstår på det otvetydigaste sätt framför den gamla skolans "skjændsel og afskyeligheder", för att begagna ett uttryck af

Pram [2]), men, om hans poesi i sin helhet egt alla egenskaper att bilda grundlaget för en verklig förädling af den danska vitterheten, derom torde man med all rätt kunna hysa tvifvelsmål. Tullins diktning var dock, som Dietrichson fullt riktigt anmärker, "ligesaameget et resultat af studier som af en genial natur, — — — "han var vel aldrig nogen digter af förste rang, og hans tænkning overgik maaske hans fantasi", och det kan väl ej förnekas, att mycket af hans poesi visar ett allt för stort fasthängande dels vid de theorier, som gällde för "Selskabet for de skjönne Videnskaber" dels vid den gamla vitterhet, som var dömd att gå under. För att finna, huru långt det i sjelfva verket är från Tullin till Ewald, må man jemföra Ewalds Cantate af 1766 med Tullins af 1752, skrifven vid Drottning Lovisas död. I denna senare hetter det t. ex.

"Naar en af thronens tvende stötter
Fra jorden hen til himlen flytter,
Saa bæver rigets hele krop;
Men naar et rige skal forlise
Saa stor en dronning som Lovise,
Det fald kan neppe reises op."

och vidare i Slutningschoret:

"Englemoder! för du fik
Englebudet at bortvige,
Var du engel; derfor gik
Du til engle, dine lige:
Engel uden lige her,
Endnu större engel der."

Man finner häraf, huru Tullin kunde skrifva väl så svulstigt och smaklöst som den gamla skolans skalder, något som för öfrigt visas äfven af andra hans "sörgedigte", så väl som af den platta grafskrift, som han skref öfver sig sjelf. Mycket möjligt är, så som vi ofvanför nämt, att han hade anlag till

---

[2]) Minerva 1789. I. 172.

att kunna blifva mera än han blef, men sådan som hans diktning i sin helhet nu framstår, påverkad af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" och hejdad af praktiska värf och ekonomiska bestyr, synes det icke vara skäl till att anse henne ha egt förmåga att skapa en rik utveckling af hela den danska vitterheten, ehuru hon visserligen meddelade goda intryck och särskildt åt lärodikten gaf mera färg och form än denna diktart haft förut. Man bör härvid ej heller förbise den omständigheten, att Tullins efterliknare och efterföljare äro i allmänhet högst torftiga och andefattiga. "Nogle havde bly paa vingerne, andre viste sig endog i træsko", säger N. M. Petersen [3]), mera sant än smickrande för deras minne. För öfrigt förmådde Tullin icke bilda någon skola af skalder omkring sig, något som äfven är lätt förklarligt, då man tager hänsyn till den karakter af tillfällighet, som hans diktning eger, och att hans bekantskap med sånggudinnorna egentligen mera var en bisak, ett intresse i andra rummet, under ett åt embetsmannavärf och timlig vinning förnämligast egnadt lif.

Lika litet skäl torde det hafva att anse Stenersen kunnat genom sin lyrik framkalla den utveckling, som danska vitterheten behöfde på detta så länge försummade eller vanskötta fält. I den rena lyriken åstadkom han aldrig något jemförligt med sin första choriambiska ode, utan förföll i stället till samma poesifattiga rimmeri i den gamla skolans smak som man finner i "tilskriften" före den dikt, hvilken med rätta gjorde honom först berömd. Hans halft lyriska, halft beskrifvande ode Junkerskilden, som, diktad 1769, onekligen innehåller många poetiska skönheter [4]), visar väl, att Stenersen var en begåfvad natur, och denna dikt är väl att räkna bland det bästa, som "Selskabet for de skjönne Videnskaber" intagit i sina "Forsög",

---

[3]) Bidrag etc. Vb. 272.

[4]) Jfr Rahbeks analys i afhandlingen Om det beskrivende digts literatur hos os. (Minerva, Dec. 1801. sidd. 303 ff.).

men man märker allt för tydligt, huru Stenersen här blifvit sjelf påverkad af den sista tidens ädlare och bättre vitterhet, för att man skulle kunna gifva hans "Junkerskilde" hedern af att vara fullt originell och i stånd att tjena vitterheten till mönster och ledning. Stenersens prisande anmälan af Ewalds "Lykkens Tempel" [5]) tyckes äfven visa, att han med sin goda kritiska blick förr än de flesta andra anat, hvem det var, som skulle komma att bli den egentlige pånyttfödaren af Danmarks vitterhet och hvems diktning denna vitterhet skulle få att räkna som sin egentliga utgångspunkt. Och nekas kan det väl aldrig, att Ewald både med afseende på anlag som skald och som prosatör, så väl som genom allmän vitter bildning står alldeles för långt fram om både Tullin och Stenersen, för att det kan blifva tvifvel om, hvem af de tre, som naturligast var kallad till att gifva Danmarks vitterhet en tillräckligt kraftig stöt framåt [6]). Det behöfdes härtill en skald, för hvilken poesien var ett sant och mäktigt lifsinnehåll, icke blott en behaglig förströelse mellan andra lifvets bestyr, och i det förra afseendet har väl ingen dansk skald mera än Ewald velat offra hela sin andeliga verksamhet i poesiens tjenst. Under alla vidrigheter och hinder, som stälde sig i hans väg, tidtals krossade hans själskrafter och nedböjde hans fantasis spänstighet, bevarade han likväl sin glödande hänförelse för skaldens ädla kall, för poesiens höga, sedliga uppgift, och att i detta hänseende Klopstocks personlighet och exempel utöfvat på honom ett afgörande och nyttigt

---

[5]) Se "Den danske Proteus." 1766. Sid. 192.

[6]) Att Ewalds vittra bildning icke var så litet omfattande, kan man finna af åtskilligt. Ewald synes aldrig, icke ens under sin sista sjuklighetstid, hafva försummat studier, och hans bekantskap med antikens klassiska författare så väl som med den moderna literaturen synes ha varit allt annat än ytlig. Särskildt visa flera af hans prosaiska arbeten, med hvilket omdöme han förstått att studera författare sådana som Rabener, Sterne o. a.

inflytande, anse vi ligga så klart i dagen, att det icke rätt gerna borde kunna bestridas [7]).

Framför allt visar sig detta just i Ewalds lyrik, och ingenstädes har man mindre skäl att tala om någon skadlig inverkan af Klopstock än här. Ewalds lyriska språk är väl i allmänhet så rent danskt, så klart och välljudande, som man gerna kan fordra och, om Klopstocks oder någon gång kunna förefalla dunkla och skrufvade — hvilket dock egentligen, som vi förut sagt, endast gäller om de senare, som Ewald ej kom att göra bekantskap med — så kan man icke påstå, att dessa fel öfvergått i Ewalds lyriska diktning. Men, den varma känsligheten, den svärmande hänförelsen för Gud, konung och fosterland, den mäktiga tankekraften, den ädla och fulländade formen, detta ser man, att Ewald till en del lärt sig af den skald, som han sjelf alltid ansåg som sin lärare och hvars vördnadsbjudande personlighet gifvit hans rika naturanlag så kraftiga och helsosamma väckelser. Dessa egenskaper framträda nästan öfver allt i Ewalds lyrik, både i de lyriska partierna af hans dramer och i hans sjelfständiga lyriska dikter. Aldrig hade väl fosterlandskänslan skönare uttalat sig på danskt språk än i hans, af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" förkastade, ode öfver Indfödsretten, eller senare i den ståtliga nationalsången i Fiskerne: "Kong Christian stod ved höjen mast." Och i mera ljufva och stämningsfulla toner än i Rungsteds Lyksaligheder hade väl aldrig förr någon dansk skald besjungit en fridfull och vacker naturs intryck på ett känsligt

---

[7]) Ett högst intressant bidrag till bedömande af, i huru hög grad Ewald stod fram om de flesta af sin samtid i fråga om hög och värdig uppfattning af poesiens väsende, innehålles uti hans 1767 utgifna disputation, *De Poëseos natura et indole.* (Se Ewalds Samtlige Skrifter, Liebenbergska upplagan VII. 39–49. Afhandlingen öfversattes först af Rahbek i Hesperus 1822. VII. 2. sid. 97—115 och har sedan med rättelser intagits i sist nämda ypperliga upplaga af skaldens verk.

och ädelt sinne. Framför allt i ögonen fallande hos Ewalds lyrik är den synbara omsorg för språkets skönhet och versens klang, i förening med gedigen tankestyrka, som man finner äfven i den minsta tillfällighets- och "bestillingsdikt," som han tvungits att skrifva af "trang til smaapenge." Hvilken himmelsvid skilnad mellan dessa Ewalds tillfällighetsdikter och de scurrila bröllops- eller begrafningsqväden, som den gamla skolans skalder framqvädde, hvilka med all sin konstlade högtidlighet likväl gifva ett intryck af löjlighet, snarlikt det man skulle erfara vid att höra en fest-talare, som ständigt afbröts af hicka! Men så hade äfven Ewald, liksom Klopstock, högre begrepp om poesiens värde och större anspråk på sig sjelf som diktare än hvad någon skald förut egt i Danmark. Af denna orsak är det också som man endast högst sparsamt finner i Ewalds lyrik någon rent omedelbar utgjutelse af de individuella intryck, som han mottog af lifvet. Och detta, ehuru känslan hos honom synes vara en makt, som bestämmer alla öfriga själsyttringar! Men, han hade för upphöjda föreställningar om poesiens gudomlighet och var allt för mycket genomträngd af den öfvertygelsen, att skaldens högsta mål var att prisa det himmelska och utbreda det ädla och sanna bland menniskorna, för att han skulle kunnat förmå sig till att begagna sin skaldegåfva till att väcka menniskors medlidande genom sentimentala bekännelser om egna smärtor eller deklamatoriska utgjutelser om sin krossade lefnadslycka. Derföre finnes ej heller en enda verkligt erotisk dikt af Ewalds hand [8]),

---

[8]) Länge har man, efter Rahbek, (Dansk Tilskuer 1805. sid. 222) ansett "Rungsteds Lyksaligheder" innehålla i sista versen en erotisk utgjutelse. Sannolikt är detta dock icke fallet, utan synas de ifrågavarande stroferna vara stälda till den Madam Jacobsen, i hvars hus skalden bodde i Rungsted. Varianten till femte versen (efter Ewalds första utkast) kan väl gifva anledning till någon tvekan, men torde dock kunna bringas i öfverensstämmelse med det öfriga. (Jfr Molbech, Ewalds Levnet, sid. 179).

icke en enda elegi, i hvilken han gifvit luft åt den sorg, som, genom förlusten af den han älskat med all den första ungdomens glöd, gjorde honom "uenig med alt det, som man kalder timelig lykke." Annars hade han särskildt med afseende på den erotiska lyriken kunnat se den ädlaste förebild i Klopstock, som först af tyska skalder gaf åt denna diktart en ren och sant poetisk framställning. —

Om vi kasta blicken tillbaka på det nyss behandlade skedet af danska vitterhetens historia — nemligen tiden för Ewalds uppträdande — så synes det, att under denna tid en mängd krafter voro i rörelse för att åt vitterheten gifva en rik utveckling, och ehuru dessa krafter yttrade sig till en del som bekämpande hvarandra och visade sig af mycket olikartadt värde, så äro de dock alla bevis på, att vitterheten nu mera intog en vida mera betydande plats i den allmänna kulturutvecklingen än hvad fallet varit under någon föregående tid. De tre vittra samfund, som bestodo jemte hvarandra och som alla deltogo i tidens literära frågor, utöfvade hvart för sig ett betydande inflytande, utan att man dock kan säga, att något af dem lyckades att fullständigt genomdrifva sina åsigter och påtrycka vitterheten i dess helhet någon bestämd prägel. Vill man göra en jemförelse mellan graden af den bestämdhet och konseqvens, hvarmed dessa literära samfunds kritik framträdde, så är det obestridligt, att i detta fall "Selskabet for de skjönne Videnskaber" måste sättas i främsta rummet och "det norske Selskab" först i det tredje. Hvad man än må hafva att anmärka mot det förra "formynderiet for den danske literatur," så kan man dock icke förebrå det samma, att det icke konseqvent utöfvade och lade i dagen de kritiska åsigter, som det bekände. Under många år kunde dess verksamhet synas vara instäld, men hvarje gång som det erinrade allmänheten om sin tillvaro, framträdde det med så stor bestämdhet i tillämpningen af sina esthetiska theorier, att det icke lemnade något tvifvel öfrigt angående dessas natur och beskaffenhet. Vi hafva redan

yttrat oss angående det ringa värde, som man måste tillerkänna dessa Sällskapets åsigter angående vitterheten, liksom om det oförnuftiga i de medel, genom hvilka Sällskapet ansåg, att danska vitterheten skulle kunna icke endast befordras och upphjelpas, utan införas i en verklig guldålder. Den förnämsta bristen i Sällskapets kritik låg onekligen deri, att denna stödde sig på theorier, som i deras eget hemland redan voro stadda i upplösningstillstånd, och att Sällskapet så envist fasthöll vid dessa, att det saknade blick och intresse för det nya, som ville arbeta sig fram och som bland annat syntes möjliggöra uppkomsten af en på nationell grund hvilande diktning. Flera af dem, hvilka Sällskapet räknade som medlemmar, hade utan tvifvel både kännedom och omdöme i till vitterheten hörande frågor, men de flesta voro dock — ehuru i öfrigt aktningsvärda — allt annat än begåfvade för den stora uppgift, som Sällskapet åtagit sig, och om derföre en och annan medlem visar sig tidtals förmå mera fördomsfritt bedöma de literära företeelserna, så är dock nästan alltid Sällskapets uppträdande i sin helhet prägladt af bornerad ensidighet, småaktig klandersjuka [9]) och intresselöshet för yttringarne af nationellt uppvaknande. Enligt vår åsigt skulle Klopstock kunnat utöfva ett välgörande inflytande på Sällskapets uppfattning af vitterheten, men otvifvelaktigt har detta inflytande varit högst obetydligt, och man behöfver endast tänka på, huru Sällskapet behandlade Ewalds, af Klopstock inlemnade och förordade, Rolf Krage, för att komma till den öfvertygelsen, att Klopstock icke haft mycket att säga inom Sällskapet. Tydligtvis var äfven Sällskapets fasthängande vid den Gottschedska gallicismen allt för envist, för att Klopstock, som dock inom tyska literaturen så väsentligt bidrog att krossa

[9]) Äfven Carstens var, som vi ofvan nämt, i hög grad bunden vid föråldrade åsigter om fordringarne på en dikt, hvarpå många hans yttranden kunde anföras som exempel. (Se t. ex. hans i öfrigt rätt gynsamma utlåtande om Ewalds Balder, i Luxdorphiana, sid. 488).

dennas öfvervälde, kunde lyckas att göra det samma inom den danska [1]).

---

[1]) Det synes oss, att Molbech (Forelæsninger over den nyere danske poesie. I. 120) har missförstått både Klopstocks förhållande till Sällskapet och dettas till det nationella, då han yttrar följande: "Selskabet dannede et slags stötte- eller foreningspunkt for det nationale i poesien og i den skjönne literatur, der maaskee ellers i længere tid havde svævet usikker og hjemlös imellem det tydske væsen, som ved hoffet paa en maade var det indenlandske, og havde i Bernstorff, Klopstock, Cramer, Sturz, den ældre Münter, Gerstenberg og flere andre sine patroner og coryphæer, og det franske, hvilket den finere verden, jævnsides ved det tydske, dyrkede som et höjere udenlandsk forbillede i aandscultur og smagsverker." Härvid anse vi det för det första något oegentligt, att Molbech sätter Klopstock, vid sidan om några andra Tyskar, emot Sällskapet så som en "stöttepunkt for det nationale," ty Klopstock hade ju del i Sällskapets stiftande, liksom flera Tyskar, bland dem den nämde Cramer, voro dess medlemmar. Och huru man skall kunna anse Sällskapet så som ett slags banérförare för det nationella, kunna vi omöjligt förstå. Det skulle då vara, att Sällskapet, för att befordra vitterhetens framgång, organiserade sig till hvad Molbech kallar "et poetisk landhuusholdningsselskab" och sökte hexa fram "danske Sophocler, Virgiler" etc! Men, härvid är det att märka, att den grund, hvarpå Sällskapet ville uppbygga danska vitterheten, var allt annat än nationell, och att Sällskapet äfvenså visade sig fullkomligt likgiltigt för alla verkliga spår af nationell diktning, som framträdde. När man behandlade Ewald så som Sällskapet gjorde, synes det svårt att åt det samma gifva äretiteln att ha utgjort ett stöd och en föreningspunkt för den nationella vitterheten. I det stället anse vi Sällskapet ha utgjort en fara för det nationella och en hämsko för uppkomsten af nationell diktning, ty det visade sig, att Sällskapet allt för mycket sammanvuxit med theorier och kritiska grundsatser, som stredo emot uppkomsten af en nationell diktning (vi erinra om Jac. Badens och Sällskapets kritik af Rolf Krage och af den nordiska forntidens behandling i poesi) för att kunna uppmuntra eller ens fördraga en på nationell grund uppspirande diktning. Soröeanernes arbeten, Ewalds diktning, "Norske Selskabs"

Vill man slutligen göra sig den frågan, huru vida dock icke "Selskabet for de skjönne Videnskaber" uträttat något godt för den danska vitterhetens framkomst, så är det oförnekligt, att Sällskapet bidrog till att väcka och underhålla intresset för vitterheten och dit hörande frågor, liksom att det genom sina uppmaningar till täflan i åtskilliga diktarter väckte allmänhetens uppmärksamhet på särskiljande af den ena diktarten från den andra och den inre nödvändighet, som uppställer olika fordringar för olika former af poetisk produktion. Då J. L. Heiberg i sitt ofvan anförda arbete (sid. 67) yttrar om Sällskapet, att det endast uppmuntrade didaktisk poesi samt "den malende og beskrivende" och tillägger: "al den övrige lyriske poesie, al comisk digtekunst, det episke og det dramatiske, kort: næsten hele poesien var udelukket," så är detta icke fullt öfverensstämmande med verkliga förhållandet, ty, enligt hvad som framgår af Sällskapets protokoller, och dess "forsög," synes det ha varit dess afsigt att framkalla arbeten inom de flesta arter af poesi. Redan i de första "stykken" af Sällskapets samlingar finnas både prof på komedier (visserligen af Ch. D. Biehl!) och öfver-

kritik, många af de norska skaldernas dikter och slutligen P. A. Heibergs fälttåg mot allt främmande och ofritt utgjorde en helt annan grund för "det nationale," och härifrån utgick äfven i sjelfva verket det nationala uppvaknandet och pånyttfödelsen. Hvad vidare angår Klopstocks förhållande till Sällskapet, så är det, som vi förut nämt, dunkelt och svårt att utreda. Han var med om att stifta det, och gaf väl genom sitt beskyddareskap ett visst anseende åt det samma, men hyste ovilkorligen i uppfattande af vitterheten helt andra åsigter, än de som kommo att utgöra de ledande grundsatserna för Sällskapet. Men aldra minst var hans ställning till Sällskapet den tyske skaldens, i motsättning till Sällskapets medlemmar så som representanter för "det nationale," utan den snillrike diktarens och insigtsfulle kritikerns, i motsättning till ett kritiskt och vittert samfund, hvars medlemmar, om man undantager Carstens och J. S. Sneedorf, hvilken senare endast en kort tid tillhörde Sällskapet, hvarken förstodo vitterhet eller kritik.

sättningar af utländsk komisk poesi, t. ex. af Gressets Vert-Vert, och Sällskapet utsatte äfven pris för den bästa komedi; 1772 intogs en öfversättning af Voltaires Alzire samt Suhms nordiska berättelse Sigrid (nya berättelser af honom kommo åter 1783), 1774 intogs Ewalds Balders Död och 1779 Fiskerne, redan långt tidigare hade pris utsatts för oder, och sådana blifvit intagne i samlingarne, 1782 begärdes en satir och i samlingarne af 1783 finnes intagen en heroid och en cantate. Slutligen utsatte Sällskapet i början af 1789 ett pris af 1000 Rdlr för en episk dikt och uppmanade tillika till "at udarbejde og til Selskabet at indlevere andre originale værker i poesi og prosa saasom læredigte, poetiske breve, samlinger af oder, sinddigte o. s. v." Nu är det väl sant, att Sällskapet egentligen har föga förtjenst om tillkomsten af det mesta af de anförda dikterna och genom sin ensidiga eller vrångvisa kritik förspillde det goda, som deraf kunnat uppstå, men emellertid kan det icke bestridas, att Sällskapet haft öga för olika arter af diktning, äfven om den blick, hvarmed det betraktade dem och vitterheten i allmänhet, var skef. Utan orättvisa kan man derföre icke säga, att allt utom lärodikter och hvad man kallat "afhandlinger paa vers" var, som Heiberg påstår, "udelukket."

Denna Sällskapets förtjenst, att hafva framkallat uppmärksamheten på olika diktarter och dessas behandling, är emellertid obetydlig i förhållande till den skuld Sällskapet ådrog sig genom att utöfva en orimlig och opoetisk kritik, genom att illa använda de materiella medel, som stodo till dess förfogande och, framför allt, genom att förbise och ringakta Ewalds skaldestorhet och undandraga en vaknande nationell diktning sitt moraliska och materiella understöd, för att i stället blifva fasthängande vid föråldrade franska och tyska smaktheorier. Genom det beskydd och de penningeanslag, som Sällskapet åtnjöt från regeringens sida, intog det en viss ställning af värdighet och auktoritet, liksom den aktning så som medborgare, hvilken Sällskapets medlemmar åtnjöto, utvidgade sig till Sällskapet som ett vittert

samfund och gaf det ett anseende och inflytande, som det i sjelfva verket icke förtjenade. Det var derföre så mycket betänkligare, att Sällskapet, långt ifrån att understödja det nationalitetssträfvande, som började uppenbara sig, i stället arbetade hand i hand med den för danskheten och den nordiska nationaliteten så förderfliga hängifvenheten åt det utländska, hvilken genomgick både regeringens politik och de högre klassernas seder. Antagligt är, att, om J. S. Sneedorf icke så hastigt gått bort, efter det han blifvit medlem af Sällskapet, mycket skulle kunna vunnits både för en bättre kritik och för tillgodogörandet af verkligt nationella bildningselement, men nu utvecklade sig Sällskapets verksamhet ostördt i en allt mera onationell och kritiskt felaktig riktning, och Sneedorfs ypperliga Patriotiske Tilskuer, (1761—63) en värdig förelöpare till P. A. Heibergs satiriskt politiska skriftställeri, förmådde icke att väcka Sällskapet till insigt af den onationella väg, på hvilken det försökte upphjelpa danska literaturen. Hos Sneedorf framträder tydligare än hos någon annan af Soröeanarne den riktiga uppfattningen af de medel, genom hvilka danska literaturen skulle kunna utvecklas i rent nationell riktning. "De nordiske sprogs forening" och skapandet af en gemensam nordisk literatur utgjorde enligt hans åsigt den enda räddningen från den fara, som allt mera hotade Danmark, nemligen att i både politiskt, socialt och literärt hänseende uppslukas af utlandet [2]). Sneedorfs yrkanden gå i fullständigt skandinavisk riktning, och man känner sig nästan öfverraskad af den öppenhet, hvarmed han, under så ogynsamma tidsförhållanden, kunde våga att framhålla bilden af en förening, som nog tusental af hans landsmän voro benägna att anse snarlik den brottsligaste *mésalliance*. Man hade ju under århundraden blifvit vand vid att betrakta

---

[2]) Se Patriotisk Tilskuer N:r 87, m. fl., hvarmed förtjena att jemföras de ypperliga skrifterna i "Babues" namn och åtskilliga "betænkninger."

Sverige såsom en dödsfiende. Danmarks halftyska hof och adel hade med en ifver, värd en bättre sak, vändt folkets blickar mot söder, så som den rätta politiska och sociala sammanbindningspunkten, och den store Holbergs literära gerning hade gått i samma riktning, att ingjuta nytt lif i Danmarks literatur genom att, så att säga, mätta henne med "europeisk" bildning i stället för att visa henne vägen till sig sjelf, till sin äldre literatur och framför allt till den forntid, som hon hade gemensam med hela den nordiska stammen, en forntid, rik på ursprunglighet, lifsfriskhet och kraftig skönhet. Det var således intet under, att Sneedorfs och Soröeanernes skandinaviska sträfvanden föreföllo samtiden vidunderliga, och aldra minst visade sig "Selskabet for de skjönne Videnskaber" hågadt att inlåta sig på försök i den af dem antydda riktningen. Derför blef Ewalds Rolf Krage bedömd som ett alltför djerft experiment af en ungdomlig fantast, hans herrliga uppslag till nordisk diktning ansedda som vådliga nyheter utan billiga anspråk på uppmärksamhet, och den stora tanken om en gemensamt skandinavisk kulturutveckling lagd å sido, till dess Oehlenschläger, sedan genom Ewald "den nordiska sagan först öppnat för honom sina grafhögar och frammanat sina andar" [3]), löste förtrollningen och förde i dagen de skatter, hvilka genom århundradens glömska legat begrafna i mörker.

Utaf den föregående framställningen synes det, att vi, mot Welhavens uppfattning, obetingadt anse Ewald och hans diktning utgöra det väsentliga i hela denna period af danska vitterhetens historia, den kärnpunkt, kring hvilken alla öfriga företeelser böra ordna sig och i förhållande till hvilken de böra skärskådas. Welhavens framställning bär tydliga spår af att vilja förringa

---

[3]) "Ewalds Balders Död og Rolf Krage vakte de förste funker af nordisk digterild i mit hjerte, de gave mig de förste ahnelser om den gamle heltetid og bragte mig til med begjerlighed at gribe efter mere af den slags," säger han äfven i företalet till Nordiske Digte, Kbhvn 1807. sid. XIII.

Ewalds betydelse, till fördel för Tullin och de norska skalderna, och han bestrider uttryckligen, att man hos honom kan "söge grundvolden for den nyere danske lyrik." Vändpunkten inom den danska vitterheten angifver han deremot böra förläggas till Tullin och Stenersen [4]). Vi tro oss dock ha i någon mon förmått uppvisa det underordnade förhållande, hvari dessa skalder måste ställas till Ewald, då det är fråga om att vid ett bestämdt skaldenamn fästa äran af att anses som den rätte skaparen af Danmark nyare vitterhet, och vi vilja nu endast ytterligare tillägga ett par ord, tjenande till att upplysa förhållandet mellan "Norske Selskabs" skalder och Ewald. Den heder, som med rätta tillkommer dessa skalder, blir alldeles icke på något sätt förringad, derföre att man icke åt deras vittra arbeten eller deras kritik kan ensamt tillerkänna rätten att anses ha grundat en ny vitterhet. För att de skulle kunnat åstadkomma detta resultat, hade det behöfts, att hela deras uppträdande både som diktare och som kritici varit mera bestämdt, mera medvetet fördt i en viss riktning, mera allvarligt än hvad förhållandet var. Det "vive la bagatelle," som man tillskrifvit dem, är dock icke en så alldeles orättvis beteckning, som Welhaven vill göra den till, och deras vacklande uppträdande, den obestämda hållning, som de i mycket förråda, lär icke så lätt kunna bortförklaras. Men, om man vill särskildt betona deras idrotter inom den komiska poesien, deras epigrammer och visor så som något spirituellt och qvickt, hvilket hade ett högre värde och en större betydelse för utvecklingen af Danmarks vitterhet än alla andra företeelser på detta område, så vilja vi häremot invända, att danska vitterheten hade tills vidare alldeles tillräckligt af det spirituella och qvicka, och att hvad hon behöfde, för att icke hvarje lifsyttring, som gjordes till föremål för poetisk behandling, skulle bli dragen inom det komiskas sfer, enligt Holbergs föredöme, det var just den lyriskt-pathetiska

---

[4]) o. a. a. sid. 32 ff.

poesi, som Ewald uppväckte till nytt lif, och den fosterländska, ursprungligt nordiska diktning, till hvilken han gaf det första uppslaget. Genom många varmt fosterländska dikter, många ståtliga bilder af deras herrliga hembygds natur och folklif bidrogo Norrmännen till att frammana en nordisk diktning och att i poesien inlägga höga och ädla ideér, men allt detta framträder dock mera spridt och tillfälligt än man skulle önska, och för ingen af de norska skalderna torde väl poesien varit ett så allvarligt, så djupt tillegnadt lifsinnehåll, som hon var för Ewald [5]).

Om "Norske Selskabs" hållning visar sig ha en viss karekter af obestämdhet och deras kritik synes i någon mon luta åt olika riktningar, så är deremot "Danske Literaturselskabs" ställning mycket bestämdare och hela deras uppträdande lemnar icke det ringaste tvifvel om den medelpunkt, hvarom deras sträfvande vände sig. Det var kring Ewalds poesi och personlighet som detta sällskap samlade sig, och målet för deras verksamhet synes hufvudsakligen ha gått ut på att åt Ewald och hans diktning förvärfva så stort erkännande som möjligt. Stiftadt af Abrahamson, Thaarup, Wadum, bröderna Trojel m. fl., står detta sällskap i en afgjord motsättning till både "Norske Selskab" och "Selskabet for de skjönne Viden-

---

[5]) Som vi ofvanför yttrat, är det ingalunda en lätt sak att få ett fullständigt begrepp om "Norske Selskabs" verksamhet så som kritiskt och vittert samfund betraktadt. De till vår tid komna afskrifter eller rättare fragment af Sällskapets "Versprotocoll" äro högst bristfälliga och otillförlitliga (en af dessa afskrifter, gjord efter en folio-handskrift, tillhörande "Norske Selskab" i Christiania, finnes på Kongl. Bibl. i Kjöbenhavn), och lemna särskildt ingen upplysning om det vetenskapliga lif, som fördes inom Sällskapet, om de literära diskussionerna eller de kritiska grundsatser, som kunna ha varit de för Sällskapet bestämmande. — "Det Norske Selskab" har i år firat sin hundraåriga tillvaro; det består ännu i Christiania, men, sedan lång tid, i saknad af all literär betydelse eller uppgift.

skaber," och meningen hos Abrahamson, sällskapets mest energiske medlem, synes äfven hafva varit att genom bildande af en motvigt mot de båda andra sällskapen, leda danska vitterheten in i den riktning, som betecknades genom Ewalds poesi, hvilken hvarken af samtiden i allmänhet eller af de nämda sällskapen mottogs och omfattades med den hänförelse, som Abrahamson ansåg henne förtjena. Werner Abrahamson är onekligen en af denna tids mest intressanta personligheter, en af dem, som tidigast fattade motsättningen mellan nordisk och främmande bildning och med hänförelse helsade den morgonrodnad i den danska vitterheten, som framträdde genom Ewalds poesi. Han insåg den nationella betydelsen af denna diktning och anade de stora resultat, som en gång skulle dragas ur den samma, och med den mest brinnande fosterlandskärlek sträfvade han derför att göra henne känd och aktad och att väcka danska folkets intresse för en så lofvande uppenbarelse af dess intellektuella lif. Inom Literaturselskabet var han den verksammaste medlemmen och den som med outtröttligaste nit försvarade Ewald och hans poesi mot de satiriska epigram, hvilka tillskrefvos "Norske Selskab" och dess medlemmar. Att han härunder mer än en gång låtit förleda sig till allt för bittra och förhastade utlåtelser, är oförnekligt, liksom man måste medgifva, att "Ewaldianerne" i allmänhet sträckte sin beundran till en höjd, som nästan gränsade till afgudisk hyllning, men man må härvid taga i betraktande, att för dem visade sig Ewalds diktning så som det mest glänsande uttrycket för danska vitterhetens pånyttfödelse i nationell riktning, och att Ewalds ädla och älskvärda personlighet dessutom väl var egnad att framkalla en svärmande hänförelse för den store skalden, som af sin liknöjda samtid hvarken för sin personlighet eller sin diktning erhöll den aktning och kärlek, som de förtjenade.

Abrahamsons danska och nordiska lynne är så mycket mera öfverraskande som han var af tysk härkomst och hade fått en fullständigt tysk uppfostran vid bildningsanstalten för kadetter

i Kjöbenhavn. I öfverensstämmelse med det vidriga förräderi mot Danskheten, som möter en på nästan alla punkter af den danska statsstyrelsen, var det vid detta läroverk förbjudet att tala danska; Tyskan skulle ersätta modersmålet, något som för öfrigt vid militärisk uppfostran var så mycket konseqventare, som den danske soldaten ju ännu öfvades till att kämpa för sitt land genom tysk exercis och tyska kommando-ord. Hos Abrahamson vaknade emellertid tidigt känslan af den förödmjukelse, som den danska nationaliteten var underkastad; han egnade sig med ifver åt att lära Danska, sträckte sina studier äfven till Isländska och började 1772 att meddela den första offentliga undervisning i Danska språket. Tillika fick han ögonen upp för den poetiska skönheten i de gamla kämpavisorna, hvartill visserligen en Tysk, nemligen Gerstenberg, måste visa honom vägen, och verkade nu för att göra danska folket bekant med de två outtömliga källor för nationell odling, som sedan lång tid tillbaka varit förbisedda, den fornnordiska diktningen och Medeltidens romantiska folkdikt. Genom en aktningsvärd verksamhet som kritiker, genom en mängd populära skrifter, genom utgifvande af Medeltids-visor, genom öfversättningar af forn-nordiska sagor så väl som genom antiqvariska afhandlingar och tolkningar af run-inskrifter och slutligen så som själen i Literaturselskabet och deltagare i P. A. Heibergs fejd mot tyskeriet, genom allt detta har denne outtröttlige man, hvars begåfning ej var glänsande, men hvars flit och fosterlandskärlek öfvergick de flestas, förvärfvat sig rätt till det mest hederliga rum i Danmarks bildningshistoria, och hans namn bör vara kärt för hvar och en, som vet att uppskatta de stora och betydande svårigheter, med hvilka på denna tid ett sträfvande i nationell riktning var förenadt. Abrahamson försökte sig äfven som skald; så skref han en lärodikt öfver den af "Selskabet for de skjönne Videnskaber" lemnade uppgiften "Landsfaderens Roes fremfor Erobreren" [6]). Någon stor betydenhet

[6]) Denna uppgift är ungefär lika poetisk som många Sällska-

som diktare torde dock icke kunna tillerkännas honom. Synnerligt stort värde har just ej heller den samling dikter öfver "Indfödsretten," med hvilken Literaturselskabet framträdde inför allmänheten, 1777. Der funnos väl icke just föraktliga dikter deribland, men i sin helhet var samlingen dock föga egnad att väcka allmänhetens beundran, äfven om stämningen hade varit mindre fallen för smädelse och persifflage öfver Sällskapet än hvad fallet var. Sällskapet uppträdde ej heller med flera diktsamlingar och upplöstes under år 1781. Man må med skäl beklaga, att Sällskapet ej efter Ewalds död fann sig kalladt att fortfarande bilda en sluten falang kring hans diktning, men då N. M. Petersen [7]) säger: "Et sörgeligere bevis, end dette selskab, kan der næppe gives paa, hvor alene Ewald stod paa sin höjde, og hvorledes hans poesi, lidet begreben af hans samtid, næsten med ham sank i graven," så är det att märka, att hvad Literaturselskabet och särskildt Abrahamson verkade, det gick dock ingalunda spårlöst förbi, utan bar både goda och rika frukter i den följande tiden. Och icke kan det sägas, att Ewalds poesi "næsten med ham sank i graven," ty, efter det Ewald först utöfvat ett afgjordt inflytande på Thaarup och Baggesen [8]), så framträdde tjugo år efter hans död den Oeh-

---

pets andra, "Om Menneskets Pligter mot Dyrene," "Frihed og Ejendom som Kilderne till Jorddyrkernes Lyksalighed" (välment i politiskt afseende, men hur föga poetiskt!), "Stræbsomhed" o. s. v. (Se ytterligare Jac. Badens Kritiske Journal). Men, man kunde ej vänta annat af ett sällskap, på hvars vägnar Luxdorph förklarade, att "man gjerne saae, at poeter skreve virkelige ting og ej digtede."

[7]) Bidrag etc. Vb 301.

[8]) M. Hammerich har i Ewalds Levnet, sid. 109, erinrat om det sammanhang, hvari man kan ställa Thaarups idylliska sångspel "Höstgildet" och "Peters Bryllup" med Ewalds "Fiskerne," man torde äfven kunna tillägga: med "Landsbye-Höjtiden" (Ewalds S. Skrifter, Liebenbergska upplagan I. 136.) Hvad Baggesen angår, så gör

lenschlägerska diktningen som en högboren dotter af den reform, hvilken Ewald åstadkommit inom danska vitterheten, och allt hvad Ewald och Ewaldianerne drömt om en nordisk poesis pånyttfödelse, det fick då i verkligheten sin rika och hänförande uppenbarelse.

III.

Den ställning, i hvilken Danmarks nationella lif befann sig vid Ewalds död, var i sanning icke glädjande. Ser man på det allmänna politiska tillståndet, så var visserligen Ove Hoegh-Guldbergs styrelse mera dansksinnad än Bernstorffs och Struensees, som föregått, och åtskilliga för danska nationaliteten gynnande förordningar, så som den om Indfödsretten, 1776, hade blifvit utfärdade, men öfver hufvud låg dock tyngdpunkten i ett förtryckande tyskeri, som genomgick hela förvaltningen och gaf åt statsstyrelsen en främmande prägel, hvilken förträffligt öfverensstämde med envåldets grundsatser, men lemnade föga rum åt utbildningen af det nationella och nordiska. Fortfarande bekläddes de förnämsta embeten med Tyskar, deras inflytande "på högre ort" var det öfvervägande, och till och med åt deras offentliga uppträdande så som sakförare för nya ideér lemnades större frihet än hvad som efter censurförordningen af 1773 beviljades landets egna söner [9]). De sociala förhållan-

---

Hammerich äfven uppmärksam på jemförelsepunkterna mellan Ewalds prosa och Baggesens "Riimbreve." Dessutom har Baggesen sjelf erkänt, att Ewald först tändt skaldegnistan hos honom och hänfört honom till att dikta.

[9]) Det gör ett i hög grad vemodigt intryck att se, med hvilken svaghet danska folket gaf efter för de germanistiska inflytelserna och huru det lät sitt Oldenburgska kungahus med hjelp af tyska drottningar och favoriter arbeta på att utplåna hvarje spår af nationell sjelfverksamhet. Äfven Sverige har haft åtskilligt att lida af Tysklands begär att eröfra både materiellt och andligt; det har

dena voro föga präglade af danskhet och patriotism; tyska och franska seder utbredde sig från hofvet till de högre klasserna och trängde derifrån ned till sjelfva massan af folket, som således kom att anse det så som hörande till god ton att uppträda med en främmande mask, hvilken dolde de nordiska dragen i folklynnet och förqväfde hvarje yttring, i hvilken dessa ville göra sig gällande. Sjelfva språket mottog bedröfliga inflytanden af denna brist på nationalitetskänsla. Dels måste det fullständigt gifva vika för Tyskan dels uppblandades det med tyska ord och vändningar och germaniserades till en sådan grad, att man ingalunda kan undra på, om Tyskarne ansågo det endast som en tysk dialekt. Och slutligen hvad beträffar literaturen och särskildt vitterheten, så hade den mest lysande stjernan på detta område fått slockna och förbrinna, utan att hvarken regering eller folk frågat derefter. Guldberg hade känt sig föga manad att på något sätt uppmuntra den, som besjungit Bernstorff och hans styrelse, och folket — ja folket hade "skillinget sammen" till en grafsten öfver sångarens sista hvilorum och lemnade sedan åt glömskan honom, som diktat den ståtligaste folksång, som något land egde [1]). Af hela den lifliga literära rörelsen, från Klopstocks ankomst till Danmark och till Ewalds död, hade för den högsta uppgiften inom ett lands literatur — det nationellas utveckling — vida mindre vunnits, än hvad man hade bort kunna vänta. Ehuru de literära brytnin-

---

haft rent tyska konungar och tysk kommunalstyrelse i sin hufvudstad, men lät aldrig förtrycket angripa folkets rot och kärna och frigjorde sig, när tiden kräfde det, utan att ha förlorat något af sin nordiska kulturegendomlighet.

[1]) De bedröfliga uppgifterna om excesser och förolämpningar mot Ewalds graf (i Rahbeks Erindringer I. 366. Abrahamson, Alm. dansk Literaturjournal III. 336—339, Rahbeks Prosaiske Forsög I. 209, o. a.) vilja vi icke upptaga till betraktande. Om de antydda nidingsdåden verkligen utförts, förtjena de bäst att begrafvas i förgätenhet.

garna varit starka, så hade de dock icke med tillräcklig kraft förmått bringa på sin spets frågan om det nationellas och det främmandes ställning till hvarandra, aldra minst lyckats att lösa henne till förmån för det förra. De tre literära sällskap, genom hvilka tidens rörelse på vitterhetens område framgick, hade hvart för sig egt för litet af grundlig esthetisk bildning, för att deras sträfvanden skulle kunnat med makt skaffa sig gehör. Så som en dansk literaturhistoriker [1]) träffande anmärkt, var de tre sällskapens ställning till hvarandra icke den naturliga. Man hade haft skäl att vänta, att, som han säger, "Selskabet for de skjönne Videnskaber paa den ene side, og det danske Literaturselskab samt det Norske Selskab paa den anden havde dannet de to leire, hvori modsætningen imellem de herskende anskuelser havde aabenbaret sig — for saavidt nemlig som det förste selskab meente at ville skabe poesien negativt, ved hjælp af kritiken, hvorimod begge de andre selskaber afgave protesten ved selv at være poetisk virksomme." Väl sökte äfven Norske Selskab och Literaturselskabet att verka genom sin kritik, men denna var dock icke så bestämdt esthetiskt begründad, som det varit behöfligt, och de resultat, som de uppnådde, motsvarade derföre lika litet deras egna förväntningar, som de ha förmått tillfredsställa literaturhistoriens dom.

En mera förhoppningsfull tid kunde sägas inträda, då kronprinsen Frederik (sedan konung Frederik VI) 1784 öfvertog statstyrelsen i sin svagsinte faders ställe. En mängd nyttiga reformer i den inre förvaltningen tillmötesgingo tidens anspråk på en friare och raskare utveckling, "stavnsbaandets lösning" (1788) återgaf åt den danske bonden den i Nordens äldsta historia grundade personliga och medborgerliga frihet, som en från Tyskland införd lifegenskap sedan århundraden hade beröfvat honom, skol-undervisning och folkuppfostran befordrades,

---

[1]) J. Levin, i "Udkast til Wessels Levnet." (J. H. Wessels Samlede Digte LXI ff.)

vetenskaplighet och yttrandefrihet uppmuntrades [3]), försvarsväsendet omorganiserades på nationell grund, derigenom att värfningen från Tyskland upphörde, och till och med rättsskipningen befriades från mycket af det oskick, hvarmed tyskt embetsmannaväsen hade omgärdat den samma. I allmänhet kan man säga, att tiden 1784—1800 både med afseende på den yttre och inre styrelsen äro att anse som en heders-period i Danmarks historia. Att beklaga är likväl, under allt det myckna, som gjordes för att befordra den nationella bildningens framgång, att Norrmännens allt lifligare deltagande i kulturutvecklingen icke af regeringen understöddes genom upprättande af ett, från flera håll förordadt, universitet i Christiania, utan att tvärtom det amfibiska universitetet i Kiel uppmuntrades och befordrades, detta lärosäte, som gjorde sig till en plantskola för tyskeriet och i sitt sköte fostrade de smygande eröfringsplaner, hvilka ändtligen i vår tid, gynnade af en bedröflig försoffning af det politiska rättsmedvetandet i vår verldsdel, skulle lyckas att tillfoga den skandinaviska stammen ett ännu blödande sår.

Emellertid voro förhållandena gynsamma för den vaknande nationalitets- och frihetskänslan att göra ett allvarligt anfall mot främlingarnes öfvermod och genom ett bestämdt uppträdande mot det utländska, öfvermäktiga inflytandet häfda det nationellas rätt. En mängd skrifter framträdde så som förelöpare till striden, hvilken man kunde se skulle komma att å båda sidor föras med en förut osedd häftighet, och ändtligen bröt kampen på allvar löst 1789, då P. A. Heiberg i fosterländsk harm väpnade sig för dansk frihet och nationalitet.

Peter Andreas Heiberg, född 1758, var af naturen skickad mera än de flesta till förande af en sådan kamp för Danskhetens rätt som den i fråga varande. Redan från hans tre-åriga vistelse i Bergen, som yngling, kan man spåra den satiriska

[3]) Kongl. Bibliotheket öppnades för allmänheten 1793. 1790 befriades pressen från "politimesterens" kontroll.

begåfning, af hvilken han sedan skulle komma att göra ett så omfattande bruk så som folkskribent, politisk författare, visdiktare och polemiker. Så t. ex. i en visa om en norsk *Jean de France*, som gjorde stor lycka och för upptäckande af hvars författare fadern till den åsyftade narren utlofvade en belöning af icke mindre än 100 Rdlr [4]). Att han äfven i allvarlig diktning icke saknade förmåga, derom vittnar hans Ode i anledning af at et Skib löb af stapeln, hvilken dikt vann Nor-

---

[4]) N. M. Petersen anför endast första versen, men vi anse oss böra återgifva denna visa fullständigt, så som rätt karakteristisk för Heibergs satir, sådan den var under sitt aldra första skede. Visan hade, enligt hvad Heiberg erinrar sig i Tre Aar i Bergen, autobiografisk Episode, Drammen 1829, följande lydelse:

"Omsider kom han, den pæne mand
Fra Kjöbenhavn med en hob attester,
Med nye moder, brodeerte vester,
Med komplimenter og lidt forstand.

Han læste loven, den pæne mand,
Og tog examen, det kan jeg svære,
Saa professorerne maatte ære
Hans faders penge, ej hans forstand.

Till Holland rejser den pæne mand,
At artighed paa Hollandsk lære,
Og gjöre saa sin fader ære,
I fald han der faaer lidt meer forstand.

Men, om det skeer, at den pæne mand
Ej mere vid kan faae i panden,
Da vil jeg svære paa, at fanden
Har reent rejst af med al hans forstand.

Nu lykkelig rejse! du pæne mand!
Og, döer du, jeg din gravskrift skriver,
Hvis indhold korteligen bliver:
Han döde ej af for stor forstand."

dahl Bruns "udmærkede og höjröstede bifald" [5]). Denna dikt, med sin reflekterade förståndslyrik, är olik allt annat, som Heiberg skrifvit, och det var ej heller på den pathetiska lyrikens område, som han skulle komma att skörda sina lagrar. Hans egentliga kallelse låg åt ett helt annat håll, och snart efter sin återkomst till Kjöbenhavn fick denna kallelse sin bestämda riktning.

Hans första strid var med Rahbek, som sedan blef hans förtroligaste vän, en vänskap, som fortvarade äfven under Heibergs landsflykt, ehuru många missförstånd och tillfälliga stridigheter tidtals hade afbrutit det goda förhållandet mellan dessa två, hvarandra i mycket så olika, personligheter. Sedan kom en fejd med Tode, som vanligt från Heibergs sida med en mängd personlig och föga berömvärd satir, hvilken skoningslöst gisslade och slog, öfverskridande den berättigade satirens gränser [6]).

---

[5]) N. M. Petersen uppgifver, att denna ode är "optrykt" i Rahbeks Danske Tilskuer, 1803, N:r 85-86, men Rahbek har här icke intagit mera än begynnelsestroferna, hvilka ha följande rätt ståtliga lydelse:

"O evige Almagt! som styrer det hele,
Som opholder alt med dit mægtige bliv;
Som spreder din varme til ringeste dele,
Hvis vink os nedbryder, hvis ord er vort liv!
Du lagde i sjælen de virksomme evner
Som uforsögt intet, skjönt frygteligt, levner;
Du ilder og opvarmer kunstnerens sjæl,
Straxt taarnede bygning paa bölgerne kneiser,
Som vidt gjennem vandenes rige omreiser,
Til nytte for handelen, rigernes vel.
Du taler, og bölgen sig hæver;
Du tiger, og afgrunden bæver."

Denna dikt, tryckt 1783, anser Rahbek vara det äldsta tryckta poetiska arbete af Heiberg, som synes honom härmed haft Tullin, "vor danske Young," till förebild.

[6]) De till denna strid hörande skrifter finnas på Universitets-

Allt detta var dock endast att anse som exercitier från Heibergs sida, under hvilka han lärde sig att bruka vapnen. Snart skulle han komma att bruka dem på fullt allvar, och med det samma fick hans satir äfven en högre betydelse, i det den från den personliga och mot enskilta riktade persifflagen höjde sig till ett målsmanskap för den så länge undertryckta nationalitetskänslan och blef det kraftigaste uttrycket för oppositionen mot allt förvändt i det allmänna samhällstillståndet.

Detta nya skede i Heibergs literära verksamhet tager sin början med stormlöpningen mot tyskeriet 1789—90. Denna strid har blifvit till sina hufvuddrag skildrad af N. M. Petersen, hvarför vi endast vilja beröra så mycket af den samma, som kan tjena till att belysa Heibergs särskilda ställning till den strid mellan det nationella och främmande, med hvars förlopp ända från Holbergs tid vi i denna literaturhistoriska studie sysselsatt oss.

Anledningen gafs genom Baggesens opera Holger Danske, (hvarföre striden äfven blifvit kallad "Holgerfejden," ehuru den hade en vida högre betydelse än att endast vara en tvist om en misslyckad opera), hvilken, öfversatt af Cramer, parodierades både till original och öfversättning genom Heibergs Holger Tydske. Nu bröt det löst från de förtörnade Tyskarnes sida. Baggesen var en favorit inom den tyska adeln, och dessutom innehöll Holger Tydske det mest bitande hån mot tyskeriet och dess målsmän. Frederikke Bruns narraktiga Ausrufungen uppkallade Abrahamson, Riegels, och till och med den tyskfödde Schack Staffeldt att blanda sig in i striden [7]).

---

bibliotheket i Kjöbenhavn, men innehålla föga af verkligt literaturhistoriskt intresse.

[7]) Schack Staffeldt är onekligen en af den danska literaturens intressantaste personligheter. Beundrande Ewalds diktning, insåg han tidigt den karakter af trivialitet, som danska vitterheten antog efter dennes död, och anslog redan i sina första dikter toner, hvilka

Den sistnämde uppträdde med en i hög grad bitter skrift, "Om den ting, kaldet Ausrufungen o. s. v. og om andre ting," för att, som han sjelf säger "adsprede dunsterne omkring en af Danmarks surrende humler," och hans anfall, om än så häftigt, att han längre fram fann sig manad att erkänna de öfverdrifter, hvartill ungdomlig ifver hade förledt honom, [8]) bidrogo i hög grad att väcka allmänhetens uppmärksamhet för stridens betydelse "paa en tid, da Danmark var et farcetheater for Tydskeri." Abrahamson kritiserade både "Ausrufungen" och Schack Staffeldts flygskrift [9]) på ett sätt, som ingalunda bidrog till att lugna sinnena, utan tvärtom kunde gifva berättigande åt Baggesens senare uttryck [1]) om "det uveir, som ved Holger Danskes fatale opförelse og endnu fatalere oversættelse nedregnede, nedhaglede, nedlynede og nedtordnede." Heiberg blef emellertid hufvudmannen i denna strid, och ingen af deltagarne lade till den grad hela sin personlighet in i kampen, som han.

---

blott uttalade sig i en allt för tankerik och eldig poesi för att kunna af samtiden blifva begripna. Det har varit ett ämne för literaturhistorik undersökning, huru vida han icke tidigare än Oehlenschläger fick ögonen öppna för den rikedom af poesi, som Nordens forntid innehöll; i alla händelser är hans lyrik i den grad ståtlig och inspirerad, att han icke utan skäl blifvit kallad "Danmarks störste lyriske skald." Han var dock allt för oklar och filosoferande för att bli verkligt nationell eller kunna vinna popularitet, helst som han med sin tyska bildning, under det han egde ett äkta danskt hjerta, aldrig förmådde göra sig fullständigt till herre öfver danska språket eller i allmänhet lyckades vinna tillräcklig makt öfver formen. Tidigt drog han sig äfven tillbaka från täflan med Oehlenschlägers sångmö och, söndersliten af mjeltsjuka, nedstämd till kropp och själ, slutade han sitt lif som en fantasiens martyr, förstådd och beundrad af få, en gåta för mängden.

[8]) Se "Til alle retsindige Tydskere her i landet." (Samlinger til Schack Staffeldts Levnet, udg. af Lichenberg I. 2. 32 ff.)

[9]) Se Kjöbenhavns Lærde Efterretninger 1789. sidd. 696 701.

[1]) Labyrinthen I. sid. XXIX.

I sin komedi "Virtuosen N:r 2," i Minerva och framför allt i den mästerliga satiren "Rigsdalersedlens Hændelser" gaf han åt striden den största omfattning och slog ned öfver allt, hvad han ansåg fordrade reform, vare sig i statsstyrelsen eller på literaturens område. Men särskildt gisslade han Tyskarnes öfvermod och regeringens brist på känsla för den danska nationalitetens rätt, och detta med en så dräpande satir, med en så hänsynslös polemisk hetta, att man icke kan undra på, att han redan nu blef på högre ort betraktad som inkarnationen af all den opposition emot det bestående, hvilken blef för de makthafvande allt besvärligare, ju mera franska revolutionens idéer funno väg upp till Danmark. Och i folkets uppfattning framstod Heiberg allt mera som den talangfulle, oförskräckte sakföraren för en kulturutveckling, som, stödd på folklig och nationell frihet, åsyftade att vinna styrka till att afkasta det förnedrande beroende, i hvilket Danmark hade kommit att stå till utlandets bildning, ett beroende, som visade sig lika mycket i statsstyrelsen som i de sociala förhållandena, i språket och i literaturen. Allmänhetens bifall höll honom derföre skadeslös för den ovilja och de förföljelser, som han fick att lida från myndigheternas sida, under det hans satiriska betraktelser öfver politiska, sociala och literära förhållanden blefvo allt djerfvare och ohöljdare, framträdande i flygskrifter och periodiska blad, i klubbvisor, rika på satiriska anspelningar, och slutligen i lustspel, hvilka, återupplifvande Holbergs komik, icke så litet erinra om Beaumarchais både med afseende på den poetiska formen och den politiska tendensen. Den oförskräckte kämpen för aflägsnande af allt det myckna ruttna och ovärdiga, som den tidens Danmark innehöll, måste slutligen med landsflykt försona sitt plebejiska trots mot "die grossen Herrschaften" och lemnade fäderneslandet i början af 1800, sedan han julafton föregående år mottagit "Hof- och Stadsrettens dom," lydande på, att "Translateur Heiberg bör forvises Kongens riger och lande" — Heiberg lefde sedan mest i Paris som translatör i utrikesdepartementet under Talleyrand. Han dog d. 30 April 1841.

Vilja vi nu bestämma Heibergs ställning till den strid mellan det nationella och främmande, på hvars utgång Danmarks sjelfständighet både i politiskt och intellektuellt hänseende måste bero, så är hans betydelse onekligen större, för så vidt frågan berör de politiska och sociala förhållandena än beträffande vitterheten direkte. Men, då dennas utveckling i ett land alltid måste vara i hög grad beroende af samhällets allmänna karakter, så är det klart, att Heibergs uppträdande, ehuru mest utgånget af politiska och äfven rent personliga bevekelsegrunder, skulle komma den nationella vitterheten till godo. Särskildt torde detta gälla just om striden mot tyskeriet 1789—90. Folkets ögon öppnades för inseende af det förnedrande i att låta Tyskarne på alla områden spela herrar, man började blygas för den beredvillighet, hvarmed man lyssnat till hvarje tysk äfventyrare som till en visdomens tolk, man lärde sig skilja den aktningsvärde främlingen från "vindmageren" och lycksökaren, som hånade det land och folk, hvars bröd han åt [2]), och den så länge slumrande nationalitetskänslan väcktes till verksamhet. Man började varsna de faror, som hofvets och de högre klassernas onationella sinnelag innebar, man harmades öfver den förödmjukelse, som danskt språk och danska seder voro underkastade, och man slog sig väl äfven för sitt eget bröst och tvingades att erkänna den skuld man ådragit sig, genom att man med slapp eftergifvenhet låtit främmande inflytelser tränga ända ned till kärnan af folklynnet, hvilket härunder förlorat allt mera af nordisk och för den skandinaviska stammen egentlig egendomlighet. Man må dock icke öfverskatta de resultat, som genom striden 1789—90 uppnåddes. Oaktadt all den styrka, ja passion, som uttalade sig i denna tids reaktion emot det tyska inflytandet i staten, det vetenskapliga lifvet och poesien, oaktadt deltagandet i fejden varit lifligt — ty utom de nämde hufvudkämparne samt Pram, som sökte åstadkomma

---

[2]) Jfr Rigsdalersedlens Hændelser, udg. af J. C. Lange I. 133 ff.

försoning, uppträdde äfven flera anonyma författare i polemiken — och oaktadt det synbara intryck, som allmänheten mottog utaf denna första allvarliga strid för nationalitetens rätt, så utrotades dock ingalunda genom denna fejd den onordiska smaken för det utländska, de högre klasserna blefvo temligen oberörda af reformssträfvandet, och, när striden dog bort, visade det sig, att den endast förmått inskränka, men icke fullt bortsopa den tyska och främmande bildningens inflytanden.

Emellertid hade Danskheten blifvit medveten om sig sjelf och vägen hade banats och blifvit uppröjd för utvecklingen af en nationell odling. Tyskarnes omedelbara inflytande hade fått ett svårt slag, och det dröjde ej länge, innan den nyvaknade känslan af den danska kulturens ursprungliga sammanhang med grannfolkets på andra sidan Sundet fann ett det mest glädjande uttryck i "Det Skandinaviske Literaturselskab" och dess sträfvanden. I större omfattning och under gynsammare tidsförhållanden, än då Sneedorf ifrade för de tre skandinaviska folkens intellektuella sammanslutning, arbetade detta sällskap i den nordiska odlingens intresse. Dess arbete kan anses som en förberedelse för hvad det nya århundradet i denna riktning skulle bringa till mognad, sedan Oehlenschlägers diktning, under den kraftigt vaknande nationalitetskänslans hägn, framträdt och likt en strålande sol förjagat alla skuggor, hvilka hittils undanskymt den äkta nordiska diktningens skönhet för nordens folk.

Till en framställning af Oehlenschlägers epokgörande uppträdande skola vi återkomma i en särskild deråt egnad betraktelse, för hvilken förevarande afhandling är att anse så som en förberedelse.

Rättelser.

Sid. 23 rad 19 och } står "Norske Samfund," läs
„ 33 „ 18 } "Norske Selskab."

